સ્વાતંત્ર્ય વીરાંગનાઓ

હસ્તલિખિત અંક

વર્ષ:-૨૦૨૦-૨૧

કૉલેજ ઑફ એજ્યુકેશન, ખરોડ

તા: અંકલેશ્વર, જી: ભરૂચ

તા. ૨૭ મી માર્ચ, ૨૦૨૨

વર્ષ : ૨૦૨૨ ભારત સરકાર આઝાદીનો અમૃત મહોત્સવ ઉજવી રહ્યો છે, ત્યારે આઝાદીના અમૃત મહોત્સવ નિમિત્તે બી. એડ (એફ. વાય અને એસ. વાય બી. એડ.) ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ "સ્વાતંત્ર્ય વીરાંગનાઓ" હસ્તલિખિત અંક આપ સમક્ષ પ્રસ્તુત કરતા હર્ષ અને ગૌરવની લાગણીનો અનુભવ કરીએ છીએ.

ભારતએ વીર સપૂતોની ધરતી છે. ભારતની ધરતી પર વીર સપૂત અવતર્યા છે તેવી જ રીતે વીરાંગનાઓ પણ જન્મી છે. સ્વાતંત્ર્ય ચળવળમાં તેઓની પણ અનેક આગવી ભૂમિકા રહી છે. અમૃત મહોત્સવ નિમિત્તે હસ્તલિખિત અંકના માધ્યમથી સ્વાતંત્ર્ય વીરાંગનાઓના બહુમૂલ્ય યોગદાનને સ્મરણ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. વીરાંગના શબ્દમાં જ ઉર્મિ સમાયેલી છે. આવી શક્તિ સ્વરૂપા સ્ત્રી મહિલાઓને યાદ કરી, પ્રશિક્ષણાર્થીઓ તેમના યોગદાનને જાણે, સમજે તેમજ રાષ્ટ્રપ્રેમ, દેશ-ભક્તિ જેવા ગુણો એમના જીવનમાં ઉતારી રાષ્ટ્રપ્રેમને ઉજાગર કરે તે મુખ્ય આશય છે. તેમજ વાચન, મનન અને ચિંતન દ્વારા લેખન કૌશલ્ય વિકસાવવાનો હેતુ રહ્યો છે.

કોલેજના ઇનચાર્જ આચાર્ય ડૉ. પી. આર. માસ્ટર સાહેબની સંમતિ મળી, અને સૌ જુદા કુંડાળામાં આ હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કર્યો છે. જેમાં F.Y અને S.Y. B.Ed. ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ માહિતી

એકત્ર કરી હસ્તલિખિત અંક ને આકાર આપવાનો સ્તુત્ય પ્રયાસ અભિનંદનને પાત્ર છે. આ અંકની તૈયારી માટે પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન પુરું પાડનાર કોલેજ પરિવારના સભ્યોનો આભાર વ્યક્ત કરું છું. લેખક લેખનકાર્ય માટે હર્ષાંગીપટેલ, અપેક્ષાપટેલ ક્રીનીપટેલ, દિવ્યાપટેલ, દીપીકા પટેલ લેખક હસનભાઈ વિલાસભાઈ અને ક્રીતિબેન નો ખુબ ખુબ આભાર વ્યક્ત કરું છું.

વિદ્યાર્થીઓની લેખન અને વાચન પ્રવૃતિને વેગ મળતો રહે તેવી અપેક્ષા સહ....

ગ્રંથપાલ
કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,
ખરોડ.

Librarian
College of Education
Kharod, Ta. Ankleshwar,
Dist. Bharuch (Guj.)
Pin: 394115

Name ____________________

Std. ________ Div. : ________ Roll No. : ________

School ____________________

INDEX

Sr. No.	Date	Particulars	Marks	Signature
	1	કસ્તુરબા		
		• પ્રિયા ચૌહાણ		
	૨.	માતંગિની હઝરા		
		• વિરાજસિંહ ગોહિલ	42	S.Y. B.Ed.
	3.	અરુણા આસફ અલી		
		• હર્ષાંગી પટેલ		
	4.	કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય		
	5.	દુર્ગાવતી દેવી		
		• વસાવા હિરલબેન કે.	26	S.Y. B.Ed.
	6.	રાણી લક્ષ્મીબાઈ		
	7.	સ્વરૂપ રાણી નહેરુ		
		• ધારીણી પટેલ		S.Y. B.Ed.
	૪.	લક્ષ્મી સહેગલ		
		• દિવ્યા પટેલ		F.Y. B.Ed
	9.	ઉષા મહેતા		
		• હેમાંગીની પટેલ		S.Y. B.Ed.
	10.	રાણી દુર્ગાવતી		
		• સોલિયા રીંકલ		
	11.	ગોદાવરી પારુલેકર		

कस्तूरबा गांधी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
महात्मा गांधी की गैर-हाजिरी में
सभा या आंदोलन का नेतृत्व करती थीं।

* કસ્તુરબા *

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીના પત્ની (રાષ્ટ્રીય સુરક્ષીત માતૃત્વ દિવસ - 2003થી ઉજવણી કરવામાં આવે છે.)

કસ્તુરબા અથવા કસ્તુર મોહનદાસ ગાંધી (11 એપ્રિલ 1869 - 22 ફેબ્રુઆરી 1944), જેમને પ્રેમથી લોકો "બા" કહેતા, તેઓ મહાત્મા ગાંધીના ધર્મપત્ની હતા. તેમના લગ્ન 13 વર્ષની ઉંમરે થયા હતા. લગ્ન સમયે તેઓ નિરક્ષર હતા, બાદમાં ગાંધીજીએ તેમને લખતા-વાંચતા શીખવ્યું.

જન્મ : 11 એપ્રિલ 1869

મૃત્યુ : 22 ફેબ્રુઆરી 1944

વ્યવસાય : ચળવળકાર

જીવનસાથી : મહાત્માગાંધી

જીવન અને કવન :~~

રાષ્ટ્રપિતા મહાત્માગાંધીના ધર્મપત્ની કસ્તૂરબાનો જન્મ ગુજરાતના પોરબંદરમાં એપ્રિલ 11 1869 માં થયો હતો. મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી ઉર્ફે ગાંધીજી પોતાના પત્નીને બા તરીકે સંબોધતા એટલે

કસ્તૂરબાઈના જન્મને તાજેતરમાં જ 150 વર્ષ થઈ ચૂક્યાં છે. એમના પિતાનું નામ ગોકુળદાસ અને માતાનું નામ વ્રજકુમારી હતું. માત્ર 13 વર્ષની ઉંમરે એમનું લગ્ન મોહનદાસ ગાંધી સાથે થયું હતું. ગાંધીજી કરતા ઉંમરમાં એ 6 મહિના મોટા હતા. વિવાહ સમયે કસ્તૂરબાને અક્ષર-જ્ઞાન ન હતું. ગાંધીજીના પ્રેમાગ્રહને લીધે કસ્તૂરબા એ ભણવાની વ્યક્તિગત પ્રવૃત્તિ સહિતની અનેક વિધ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિઓમાં પણ ખભેખભો મિલાવીને સહકાર આપ્યો. ગાંધીજીએ કંઈકેટલીય બાબતોમાં કસ્તૂરબાને પોતાના ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. સત્યાગ્રહના જે અહિંસક શસ્ત્રથી ગાંધીજીએ ભારતને સ્વતંત્ર કરાવવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી એ સત્યાગ્રહના પાઠ એમને કસ્તૂરબા એ જ ભણાવ્યા હતા.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહની લડત દરમિયાન બાએ મહિલા સત્યાગ્રહીઓનું નેતૃત્વ પણ કરેલું. જ્યારે 9 જાન્યુઆરી 1915 ના રોજ ભારત પરત આવ્યા પછી બાપુએ સ્થાપેલા સાબરમતી આશ્રમની વ્યવસ્થા બા એ જ સંભાળી હતી. ગાંધીજીએ નોંધ્યુ છે કે, એમનામાં એક ગુણ સૌથી સારી હતી કે જે દરેક હિન્દુ પત્નીમાં ઓછાવત્તા અંશે હોય જ છે - ઈચ્છા કે અનિચ્છાએ અથવા જાણે-અજાણ્યે એ મારા પદચિહ્નો પર ચાલવામાં ધન્યતા અનુભવતા હતા. ગાંધીજીએ ભારતની સ્વતંત્રતા માટે જે કોઈ પણ આંદોલનો શરૂ કર્યા. એમાં કસ્તૂરબાએ પણ એક સજ્જ સૈનિક તરીકે ભાગ લીધો.

દક્ષિણ આફ્રિકાથી પરત આવ્યા પછી ગાંધીજીએ સ્થાપેલા આશ્રમ અને એના રસોડાની જવાબદારી એમણે સ્વીકારી લીધી સભા સરઘસમાં ભાગ લેવાને લીધે જેલવાસ

પણ ભોગવ્યો. 9 ઓગસ્ટ 1942 ના રોજ ભારત છોડો આંદોલનમાં ગાંધીજીની સાથે 73 વર્ષની જૈફ વયના કસ્તૂરબાને પણ પૂનાની આગાખાન જેલમાં બંદી બનાવવામાં આવ્યા. ત્યાં એમનું સ્વાસ્થ્ય વધુ કથળ્યું. આખરે બાવીસમી ફેબ્રુઆરી 1944ના રોજ 75 વર્ષે કસ્તૂરબાનું અવસાન થયું.

ગાંધીજી સાથેના 62 વર્ષના લગ્નજીવનમાં કસ્તૂરબા હંમેશા ગાંધીજીના મહત્ત્વના સાથી અને પીઠ-બળ બની રહ્યાં. ગાંધીજી કસ્તૂરબાને કાયમ કહ્યાં કરતાં કે જો તમે જેલમાં મૃત્યુને પામશો તો હું મા જગદંબાની જેમ તમારી પૂજા કરીશ. ભારતની આઝાદી માટે જેમ ગાંધીજીના શબ્દો સાચા પડવાના હતાં. એવી જ રીતે કસ્તૂરબાના જેલમાં અવસાન વિશેના શબ્દો પણ સાચા પડ્યાં. બાના અવસાન સાથે જ બાપુએ એમનો સૌથી નજીકનો સાથી અને સત્યાગ્રહી ગુમાવ્યો.

* અઝીજન બાઈ *

જીવન પરિચય:-

અઝીજન બેગમનો જન્મ 1832 માં લખનઉ માં થયો હતો. 1857 ના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામની બલિદાન આપતી મહિલાઓમાં કાનપુરમાં નૃત્ય કરનારા અઝીજન બેગમનું નામ પણ છે. લખનઉની પ્રખ્યાત તવાયફ અઝીજન બાઈએ કાનપુરમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું. તેની સુંદરતા અવધમાં પ્રખ્યાત હતી. તેઓ હૃદયના ખૂબ ઉદાર અને તેમના વતનથી અસીમ પ્રેમ કરનાર હતા. એવું કહેવામાં આવે છે કે ભગવાને તેમને નૃત્ય અને કલાનું અદ્ભૂત મિશ્રણ આપ્યું હતું. પરંતુ એક સમય એવી આવી જ્યારે તેમને લાગ્યું કે દેશ જોખમમાં છે. ત્યારે તેમણે પોતાના દાગીના, સંપત્તિ અને અન્ય વસ્તુઓ ક્રાંતિકારીઓના પગમાં મૂકી અને દેશની રક્ષા માટે જરૂરી વ્યવસ્થા કરવા કહ્યું.

અઝીજનબાઈ મૂળમાં એક વ્યાવસાયિક નૃત્યાંગના હતા જે દેશભક્તિની ભાવનાથી ભરેલા હતા. તેમણે ગુલામીની બેડીઓ તોડવા માટે નૃત્ય છોડી દીધું હતું. નૃત્યની મહેફિલો સજાવનાર અઝીજન ક્રાંતિકારીઓ સાથે બેઠક યોજવા માંડયા.

યોગદાન :-

1 જૂન 1857ના રોજ, ક્રાંતિકારીઓએ કાનપુરમાં એક બેઠક યોજી હતી, જેમાં નાના સાહેબ, તાત્યા ટોપે, સુબેદાર ટીકા સિંહ, શમસુદ્દીન ખાન અને અઝીમુલ્લાહ ખાન ઉપરાંત અઝીઝન બાઈ પણ હતા. અહીં, ગંગાજલને સાક્ષી ગણીને, બધાએ બ્રિટીશ શાસનને જડમૂળથી કાઢી નાખવાનો સંકલ્પ કર્યો. જૂન 1857માં જ આ લોકોએ બ્રિટીશરો સામે આકરી લડત લડી અને નાના સાહેબને બિઠુરની સ્વતંત્ર શાસક જાહેર કર્યા. 16 ઓગસ્ટ, બીઠોર ખાતે બ્રિટીશરો સાથે બીજુ એક ભીષણ યુદ્ધ થઇ જેમાં ક્રાંતિકારીઓ પરાજિત થયા.

આ બંને યુદ્ધોમાં, અઝીઝનની ભૂમિકા ખૂબ મહત્ત્વપૂર્ણ હતી. તેમણે કન્યાઓનું એક જૂથ બનાવ્યું જે પુરુષોનાં વેશમાં રહેતાં હતા. તેઓ બધાએ ઘોડાઓ સવારી કરી અને તેમના હાથમાં તલવારો લીધી અને યુવાનોને આઝાદીની આ યુદ્ધમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ આપ્યું. તેઓ ઘાયલ સૈનિકોની સારવાર કરતો, તેમના ઘા પર ડ્રેસિંગ કરતા. તે ફળો, મીઠાઈ અને ખોરાકનું વિતરણ કરતા અને તેના મોહક સ્નેહપૂર્ણ સ્મિતથી તેમના દુખને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરતા. તેઓ દેશભક્તો માટે મધુર સ્વભાવ રાખતા હતા, અને તે લોકોથી વધુ નારાજ હતા જેઓ યુદ્ધથી ભાગી રહ્યાં હતાં. તેઓ કહેતા કે, 'વીરોને પ્રેમનું ઇનામ મળશે, જ્યારે કાયરોની નિંદા કરવામાં આવશે.

વિનાયક દામોદર સાવરકરે અઝીઝનની પ્રશંસા કરતા લખ્યું, 'અઝીઝન નૃત્યાંગના હતા પણ તેઓ સૈનિકોને ખૂબ ચાહતા હતા.' અઝીઝનનો પ્રેમ સામાન્ય બજારમાં પૈસા માટે વેચાતો ન હતો. અઝીઝન ની સુંદર સ્મિતથી ચમકતો તેમનો સુંદર ચહેરો સૈનિકો માટે પ્રેરણાથી ભર્યો હતો. અઝીઝનનો સુંદર ચહેરો લડતા સૈનિકોને પ્રેરણાથી ભર્યો. તે યુદ્ધો દરમિયાન, અઝીઝને સાબિત કરી દીધું કે તેઓ ખરા અર્થોમાં એક વીરાંગના છે.

બ્રિટીશ અધિકારીઓ તેમની સુંદરતાથી ઘણાં મંત્રમુગ્ધ થઇ ગયા હતા. જનરલે તેમને પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે, જો તેઓ પોતાની ભૂલ સ્વીકારે અને બ્રિટીશ પાસે માફી માંગે તો તેમને માફ કરવામાં આવશે અને તે ફરીથી નૃત્યની મહેફીલ સજાવી શકે છે. નહીંતર, તેઓ સખત સજા ભોગવવા માટે તૈયાર રહે. અઝીઝને અંગ્રેજોની માફી માંગવાની ના પાડી દીધી. આટલું જ નહીં, તેઓએ સિંહણની જેમ બૂમ પાડી અને એમ પણ કહ્યું કે બ્રિટિશરોએ ભારતીયોની માફી માંગવી જોઇએ, જેમણે ભારતના લોકો પર આટલું જુલમ કર્યું છે. તે તેમના અમાનવીય કૃત્ય માટે તેને ક્યારેય માફ નહીં કરે. અઝીઝન આના પરિણામો જાણતી હતી. પરંતુ તેઓને સ્વતંત્રતા મેળવવા માટેનું એક જુનુન સવાર હતું.

નૃત્યાંગનાનો આ પ્રકારનો જવાબ સાંભળીને, બ્રિટીશ અધિકારી છોભીલા પડી ગયા અને તેમને મૃત્યુદંડ આપવાનો આદેશ આપ્યો. અને બ્રિટિશ સૈનિકોએ તેમના શરીરને ગોળીઓથી વીંધી નાખ્યું.

मातंगिनी हाजरा
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक महिला, जिनकी वंदे मातरम् गाते वक्त गोली मारकर हत्या कर दी गई।

* માતંગિની હઝરા *

માતંગિની હઝરા (17 નવેમ્બર 1870- 29 સપ્ટેમ્બર 1942) એક ભારતીય ક્રાંતિકારી હતા. તેમણે પોતાના મૃત્યુ પર્યંત ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો. બ્રિટિશ ઇન્ડિયન પોલીસ દ્વારા તમલુક પોલીસ સ્ટેશન સામે (તે સમયના મિદનાપુર જિલ્લામાં) તેમના પર 29 સપ્ટેમ્બર 1942 ના દિવસે ગોળી ચલાવવામાં આવી હતી. તેમને પ્રેમથી ગાંધી બૂરી (ગાંધી બુઢ્ઢી, વૃદ્ધ ગાંધી મહિલા માટેનો બંગાળી શબ્દ) તરીકે ઓળખાતી હતી.

જન્મની વિગત : 17 નવેમ્બર 1870
તમલુક, બંગાળ પ્રાંત, બ્રિટિશ
ભારત.

મૃત્યુની વિગત : 29 સપ્ટેમ્બર 1942
ઉંમર - 71
તમલુક, બંગાળ પ્રાંત, બ્રિટિશ
ભારત

મૃત્યુનું કારણ : અંગ્રેજ સરકાર દ્વારા છોડવામાં
આવેલી ગોળી

રાજકીય પક્ષ : ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ.

પ્રારંભિક જીવન અને સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સહભાગ

તેણીના પ્રારંભિક જીવન વિશે વધુ માહિતી નથી, સિવાય કે તેમનો જન્મ 1869માં તમલુક નજીકના નાના ગામ હોગલામાં થયો હતો, અને તે એક ગરીબ ખેડૂતની પુત્રી હોવાને કારણે, તેમને ઔપચારિક શિક્ષણ મેળવ્યું ન હતું. તેમના લગ્ન વહેલા થયાં હતાં અને કોઈ સંતાન વિના તે અઢાર વર્ષની ઉંમરે વિધવા થઈ ગઈ હતી.

ઈ.સ. 1905 માં, તેમણે એક ગાંધીવાદી તરીકે ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સક્રિયપણે રસ લેવો શરૂ કર્યો. મિદનાપુરમાં સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામની નોંધપાત્ર વિશેષતા મહિલા સત્યાગ્રહીઓનો સહભાગ હતો. ઈ.સ. 1932 માં, તેમણે સવિનય કાનૂનભંગની ચળવળમાં ભાગ લીધો અને મીઠાનો કાયદો તોડવા બદલ તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમને તાત્કાલિક મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તેણે તે કર નાબૂદ કરવા માટે તેમણે વિરોધ ચાલુ રાખ્યો હતો. તેથી તેમની ફરી ધરપકડ કરાઈ, તેમને બહરામપુર ખાતે છ મહિના માટે જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. છૂટા થયા પછી તેઓ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સક્રિય સભ્ય બન્યા હતા અને પોતાની ખાદી જાતે કાંતવાનો તેમણે પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઈ.સ. 1933 માં તેમણે શ્રીરામપુર ખાતેની પેટા વિભાગીય કોંગ્રેસ પરિષદમાં હાજરી આપી હતી અને પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવેલા લાઠી મારમાં તેઓ ઘાયલ થયા હતા.

ભારત છોડો આંદોલનમાં સહભાગ

ભારત છોડો આંદોલનના ભાગ રૂપે, કોંગ્રેસના સભ્યોએ મિદનાપુર જિલ્લાના વિવિધ પોલીસ મથકો અને અન્ય સરકારી કચેરીઓ કબ્જે કરીને અંતે જિલ્લામાં બ્રિટીશ ચલાવવાની યોજના બનાવી. સરકારને ઉથલાવીને અને સ્વતંત્ર ભારતીય રાજ્યની સ્થાપના માટે આ એક પગલું હતું. હઝરા તે સમયે 71 વર્ષના હતા, તમલુક પોલીસ મથક હસ્તક કરી સંભાળવાના હેતુથી છ હજાર સમર્થકો, મોટે ભાગે મહિલા સ્વયંસેવકોના મોરચાની આગેવાની હઝરાએ કરી હતી. જ્યારે સરઘસ નગરની હદ સુધી પહોંચ્યું, ત્યારે તેમને ક્રાઉન પોલીસે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ 144 હેઠળ વિખરાઈ જવાનો આદેશ આપ્યો હતો. તેણી આગળ વધી કે તરત જ, તેમના પર ગોળી છોડવામાં આવી. તે વધુ આગળ વધી અને પોલીસને ભીડ પર ગોળીબાર ન કરવા અપીલ કરી.

તમલુક સમાંતર રાષ્ટ્રીય સરકારના અખબાર બિપ્લાબીએ આ પ્રમાણે ટિપ્પણી કરી :

માતંગિની ફોજદારી અદાલત ઈમારતની ઉત્તરેથી મોરચો આગળ શરૂ કર્યો, ગોળીઓ છોડવાની શરૂઆત થવા છતાં તેણે હાથમાં ત્રિરંગો પકડી આગળ વધવાનું ચાલુ રાખ્યું, અને સ્વયંસેવકોને પાછળ રહેવા જણાવ્યું. પોલીસે તેમના પર ત્રણ વખત ગોળી છોડી. કપાળમાં જખમો છતાં તેમણે આગળ વધવાનું ચાલુ રાખ્યું.

તેને ગોળી વાગી હોવા છતાં તેણી વંદે માતરમ્, "માતૃભૂમિનો જયકાર" રટતી રહી. તેણીએ રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના ધ્વજને પછી પણ ઉંચો કરતો રાખ્યો.

વારસો

સમાંતર તમલુક સરકારે તેમના "તેમના દેશ માટે શહાદત" ની પ્રશંસા કરીને જુલ્સા જગાવી વહીર્યો હતો અને બે વર્ષ ચાલી હતી. ઈ.સ. 1944 માં ગાંધીજીએ તેને બંધ કરવાની વિનંતી કરતા તે બંધ કરી દેવાઈ.

ભારતે 1947 માં આઝાદી મેળવી અને અસંખ્ય શાળાઓ, વસાહતો અને શેરીઓનું નામ હઝરાના નામ પર રાખવામાં આવ્યું. સ્વતંત્ર ભારતમાં કોલકાતામાં સ્થાપિત મહિલાની પ્રથમ પ્રતિમા 1977 માં હઝરાની હતી. તમલુકમાં તેની હત્યા કરાઈ તે સ્થળે હવે એક પ્રતિમા ઊભી છે. ઈ.સ. 2002 માં, ભારત છોડો આંદોલન નામની એક શ્રેણીના ભાગ રૂપે અને તમલુક રાષ્ટ્રીય સરકારની રચના સાઠ વર્ષ નિમિત્તે, ભારત ટપાલ વિભાગે પાંચ રૂપિયાના મૂલ્યની માતંગી હઝરાના ચિત્રની ટપાલ ટિકિટ જાહેર કરી.

અરૂણા આસફ અલી

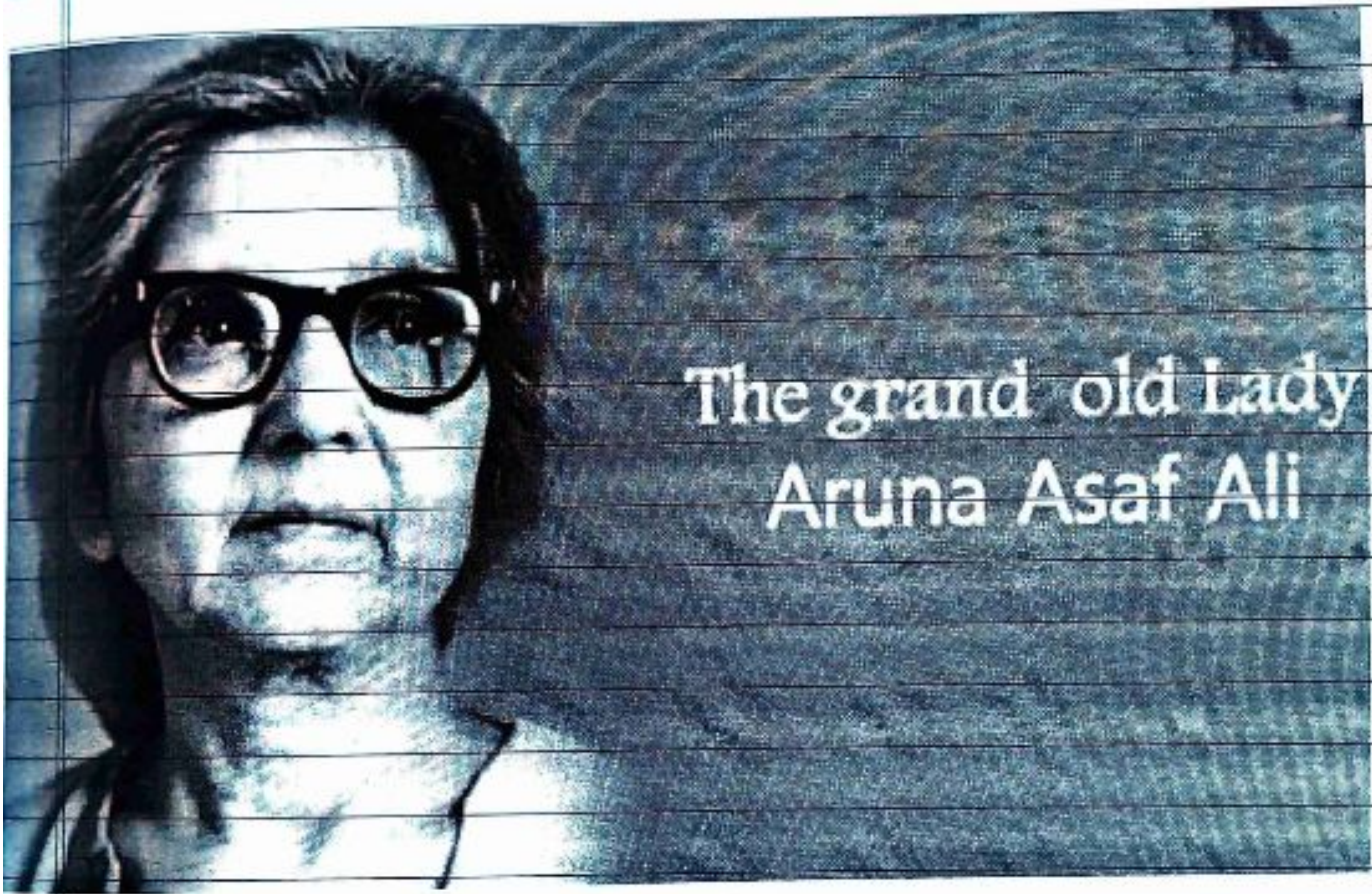

Scanned with CamScanner

* અરુણા આસફ અલી *

ભારતીય સ્વાતંત્ર્યસેનાની

અરુણા આસફ અલી (16 જુલાઈ, 1909-29 જુલાઈ 1996) ભારતીય સ્વાતંત્ર્યસેનાની, રાજકીય કાર્યકર્તા, શિક્ષણશાસ્ત્રી અને પ્રકાશક હતા. 1942ના ભારત છોડો આંદોલન દરમિયાન મુંબઈના ગોવાલિયા મેદાનમાં ભારતનો રાષ્ટ્રીય ધ્વજ ફરકાવવા બદલ તેમને યાદ કરવામાં આવે છે. આઝાદી બાદ પણ તેઓ રાજનીતિમાં સક્રિય રહ્યા અને દિલ્હીના પ્રથમ મેયર બન્યા.

જન્મ : અરુણા ગાંગુલી
16 જુલાઈ, 1909
કાલકા, પંજાબ, બ્રિટીશ ભારત

મૃત્યુ : 29 જુલાઈ, 1996 (ઉંમર 87)
નવી દિલ્હી, ભારત

રાષ્ટ્રીય નાગરિકતા : ભારતીય બ્રિટીશ ભારતીય (1909-1947)
ભારતીય (1947 - 1996)

શિક્ષણ સંસ્થા : સેક્રેડ હાર્ટ કોન્વેન્ટ, લાહોર

વ્યવસાય : રાજકીય કાર્યકર્તા, શિક્ષણશાસ્ત્રી, પ્રકાશક

રાજકીય પક્ષ : ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ
ભારતીય કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી

જીવન સાથી : આસફ અલી (1928 લગ્ન, અવસાન 1953)

માતા- પિતા : પિતા: ઉપેન્દ્ર નાથ ગાંગુલી
માતા: અંબાલિકા દેવી

પુરસ્કારો : આંતરરાષ્ટ્રીય લેનિન શાંતિ પુરસ્કાર (1964)
જવાહરલાલ નહેરુ પુરસ્કાર (1991)
પદ્મવિભૂષણ (1992)
ભારતરત્ન (1997)

પ્રારંભિક જીવન :

તેમનો જન્મ 16 જુલાઈ 1909 ના રોજ હરિયાણા (હાલ પંજાબ) ના કાલકા નામના સ્થળે એક બંગાળી બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયો હતો. તેમના પિતા ઉપેન્દ્ર નાથ ગાંગુલી પૂર્વ બંગાળ (હાલ બાંગ્લાદેશ) ના વતની હતા. પરંતુ તેઓ સંયુક્ત પ્રાંતમાં આવીને વસ્યા હતા. તેઓ એક રેસ્ટોરન્ટના માલિક હતા. તેમના માતા અંબાલિકા દેવી બ્રહ્મોસમાજના પ્રસિદ્ધ નેતા ત્રિલોકનાથ સાન્યાલના પુત્રી હતા. અરુણાના બહેન પૂર્ણિમા બેનરજી બંધારણ સભાના સભ્ય હતા.

તેમનો પ્રારંભિક અભ્યાસ સેક્રિડ હાર્ટ કોન્વેન્ટ, લાહોર અને ઓલ સેન્ટ્સ કોલેજ નૈનિતાલમાં થયો. સ્નાતક ની પદવી મેળવ્યા બાદ તેમણે કલકત્તાની ગોખલે મેમોરિયલ સ્કૂલમાં અધ્યાપન કાર્ય શરૂ કર્યું. 1928 માં તેમની મુલાકાત કોંગ્રેસી નેતા આસફ અલી સાથે થઈ. ઉંમર અને ધર્મ સંબંધે માતાપિતાના વિરોધ છતાં બંને લગ્નગ્રંથીથી જોડાયા. (આસફ અલી મુસ્લિમ હતા અને તેમનાથી ઉંમરમાં 20 વર્ષ મોટા હતા.)

કારકિર્દી (ભારતીય સ્વતંત્રતા આંદોલન):

તેઓ આસફઅલી સાથેના લગ્ન બાદ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સભ્ય બન્યા તથા દાંડી સત્યાગ્રહ દરમિયાન જાહેર સભાઓમાં ભાગ લીધો. 1932માં તેમની ધરપકડ બાદ તિહાડ જેલમાં મોકલી દેવામાં આવ્યા. અહીં તેમણે રાજનૈતિક કેદીઓ પ્રત્યેના ઉદાસીન વ્યવહાર બદલ ભૂખ હડતાળ શરૂ કરી. તેમના પ્રયાસોથી તિહાડ જેલની સ્થિતિમાં બદલાવ આવ્યો. બાદમાં તેમણે અંબાલા ખાતે એકાંત કારાવાસ માટે મોકલી આપવામાં આવ્યા. જેલમાંથી મુક્ત થયા બાદ તેઓ અસક્રિય રહ્યા. પરંતુ 1942ના અંતમાં તેમણે ભૂમિગત ગતિવિધિઓ શરૂ કરી અને સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં ફરી સક્રિય બન્યા.

ભારત છોડો આંદોલન:

8 ઓગષ્ટ 1942ના રોજ અખિલ ભારતીય કોંગ્રેસ સમિતિ દ્વારા મુંબઈ અધિવેશનમાં ભારત છોડો પ્રસ્તાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. બ્રિટિશ સરકારે કોંગ્રેસ કાર્યકારી સમિતિના નેતાઓ સહિત તમામ મોટા નેતાઓની ધરપકડ કરી આંદોલનને કચડી નાંખવાનો પ્રયાસ કર્યો. મોટા નેતાઓની ગેરહાજરીમાં 9 ઓગષ્ટના રોજ અધિવેશનની અધ્યક્ષતા સંભાળતા અરુણા આસફ અલીએ ગોવાલિયા ટેંક મેદાનમાં કોંગ્રેસ પક્ષનો ઝંડો લહેરાવ્યો અને આંદોલનની વિધિવત્ શરૂઆત કરી. પ્રત્યક્ષ નેતૃત્વના અભાવ છતાં ભારતીય યુવાઓની આઝાદી મેળવવાની અદમ્ય ઈચ્છાની અભિવ્યક્તિના રૂપમાં સમગ્ર દેશમાં વિવિધ પ્રદર્શનો થયા. અરુણાના નામના ધરપકડ વોરંટ બહાર પાડવામાં આવ્યા પરંતુ ધરપકડ બચવા તેઓ ભૂગર્ભવાસમાં ચાલ્યા ગયા અને 1942ના અંતમાં તેમણે ભૂગર્ભ પ્રવિધિ (પ્રવૃત્તિ)ઓ શરૂ કરી અને આંદોલનમાં ફરી સક્રિય બન્યા.

મેયર તથા પ્રકાશક :

ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પક્ષના સમાજવાદ તરફ ઝુકાવ દર્શાવતા કાર્યકર્તા તરીકે તેઓ કોંગ્રેસ સોશ્યાલિસ્ટ પાર્ટીના સભ્ય હતા. સમાજવાદ પરત્વે કોંગ્રેસ પક્ષની પ્રગતિથી મોહભંગ પામીને તેઓ 1948માં સમાજવાદી પક્ષ સાથે જોડાયા. બાદમાં 1950માં તેઓ ભારતીય કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી (સીપીઆઈ) ના સભ્ય બન્યા. 1954માં તેમણે સીપીઆઇ ની મહિલા પાંખના નેશનલ ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન વુમન બનાવવામાં મદદ કરી પરંતુ 1956માં નિકિતા ક્રુશ્ચેવ સ્ટાલીનથી વિમુખ થતાં તેમણે પણ આ પક્ષ છોડી દીધો. 1958માં તેઓ દિલ્હીના મેયર બન્યા. તેઓ દિલ્હીમાં સમાજ કલ્યાણ અને વિકાસ માટે કૃષ્ણ મેનન, વિમલા કપૂર, ગુરુ રાધા કિશન, પ્રેમસાગર ગુપ્તા, સરલા શર્મા, સુભદ્રા જોશી જેવા સમકાલીન સામાજિક અને ધર્મનિરપેક્ષ કાર્યકર્તાઓ સાથે નિકટતાથી જોડાયેલાં રહ્યાં.

તેમણે નારાયણન સાથે મળીને લિંક પબ્લીકેશનની શરૂઆત કરી તથા તે જ વર્ષે દૈનિક સમાચારપત્ર પેટ્રીઓટ અને સાપ્તાહિક લિંકનું પ્રકાશન કાર્ય શરૂ કર્યું. જવાહરલાલ નહેરુ, કૃષ્ણ મેનન તથા બીજુ પટનાયક જેવા નેતાઓના સંરક્ષણને પરિણામે પ્રકાશન પ્રતિષ્ઠિત બનતું રહ્યું. બાદમાં આંતરિક રાજનીતિને કારણે તેઓ પ્રકાશનથી અલગ થઈ ગયાં. 1964માં તેઓ પ્રકાશનથી અલગ થઈ ગયાં. 1964માં તેઓ ફરીથી કોંગ્રેસમાં જોડાઈ ગયા. પરંતુ સક્રિય રાજકારણથી દૂર રહ્યા.

29 જુલાઈ, 1996ના રોજ 87 વર્ષની ઉંમરે દિલ્હી ખાતે તેમનું અવસાન થયું.

પુરસ્કાર અને સન્માન :

અરુણા આસફ અલીને 1964માં આંતરરાષ્ટ્રીય લેનિન શાંતિ પુરસ્કાર તથા 1991 માં આંતરરાષ્ટ્રીય સમજ માટે જવાહરલાલ નેહરુ પુરસ્કારથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા. 1992માં તેમને પદ્મવિભૂષણથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યાં તથા 1997માં ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન ભારત રત્નથી (મરણોત્તર) સન્માનિત કરવામાં આવ્યા. 1998માં ભારતીય ટપાલ વિભાગ દ્વારા તેમની એક સ્મારક ટપાલ ટિકિટ બહાર પાડવામાં આવી હતી. નવી દિલ્હીમાં તેમના સન્માનમાં એક માર્ગનું નામ અરુણા આસફ અલી માર્ગ આપવામાં આવ્યું છે. અખિલ ભારતીય અલ્પસંખ્યક મોરચો પ્રતિવર્ષ ડૉ. અરુણા આસફ અલી સદ્ભાવના પુરસ્કાર વિતરીત કરે છે.

કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય

જન્મની વિગત	3 એપ્રિલ 1903 મેંગલોર, મદ્રાસ પ્રાંત (વર્તમાન કર્ણાટક), ભારત
મૃત્યુ	29 October 1988 (aged 85) બોમ્બે, મહારાષ્ટ્ર, ભારત
શિક્ષણ સંસ્થા	ક્વીન મેરી'ઝ કોલેજ (ચેન્નાઈ), બેડફોર્ડ કોલેજ (લંડન)
જીવન સાથી	ક્રિષ્ણા રાવ (લ. 1917–1919) હરિન્દ્રનાથ ચટ્ટોપાધ્યાય (લ. 1923–1955)
સંતાનો	રામક્રિષ્ણા ચટ્ટોપાધ્યાય
પુરસ્કારો	રેમન મેગ્સેસ પુરસ્કાર (૧૯૬૬) પદ્મભૂષણ પુરસ્કાર (૧૯૫૫)

કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય

[3 એપ્રિલ 1903 - 29 ઓક્ટોમ્બર 1988]

કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય એક ભારતીય સમાજ સુધારક અને સ્વાતંત્રતા કાર્યકર હતા. તેણીને સૌથી વધુ ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાં ફાળો આપવા બદલ યાદ કરવામાં આવી હતી. સ્વતંત્ર ભારતમાં ભારતીય હસ્તકલા, હેન્ડલુમ્સ અને થિયેટરના પુનર્જાગરણ પાછળના ચાલક શક્તિ તરીકે, અને સહકારની પહેલ કરીને ભારતીય મહિલાઓના સામાજિક આર્થિક ધોરણના ઉત્થાન માટે નેશનલ સ્કૂલ ઓફ ડ્રામા, સંગીત નાટક અકાદમી, સેન્ટ્રલ કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ એમ્પોરીયમ અને ભારતના હસ્તકલા કાઉન્સિલ સહિતના તેમના દર્શનને કારણે આજે ભારતની અનેક સાંસ્કૃતિક સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં છે. તેમણે ભારતના લોકોના સામાજિક અને આર્થિક ઉત્થાનમાં હસ્તકલા અને સહકારી તળિયાની ચળવળ ભજ્યવાની નોંધપાત્ર ભૂમિકા પર ભાર મુક્યો. આ માટે તે શાહિત કેન્દ્રીયી. આઝાદી પહેલા અને પછી બંનેનો મોટો વિરોધ કર્યો હતો.

1974 માં તેમને સંગીત નાટક અકેડમી ફેલોશિપ એનાયત કરવામાં આવી હતી. જે સંગીત નાટક અકેડમી, ભારતની રાષ્ટ્રીય અકેડમી મ્યુઝિક, ડાન્સ, અને ડ્રામા દ્વારા આપવામાં આવેલ સર્વોચ્ચ સન્માન છે. તેમણે આપે આપવામાં આવ્યો હતો. પદ્મ ભૂષણ અને પદ્મવિભૂષણ અનુક્રમે 1955 અને વર્ષ 1987માં ભારત સરકાર દ્વારા. એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.

જીવનચરિત્ર

=> મેંગલુરુમાં 3 એપ્રિલ 1903 માં જન્મેલી કમલાદેવી તેના માતાપિતાની ચોથી અને સૌથી નાની પુત્રી હતી.

તેના પિતા અનન્થૈયા ધારેશ્વર, મેંગ્લોરના જિલ્લા કલેક્ટર હતા. અને તેની માતા, ગિરિજાબાઈ, જેની પાસેથી તેમને એક સ્વતંત્ર સિલસિલો વારસામાં મળ્યો હતો. તે કાંઠાળ કર્ણાટકના ચિત્રપુર સારસ્વત બ્રાહ્મણ પરિવારની હતી. કમલાદેવીની પિતૃ દાદી પ્રાચીન ભારતીય મહાકાવ્યો અને પુરાણોમાં સારી રીતે વાકેફ હતી. અને ગિરિજાબાઈ અને પુરાણોમાં સારી રીતે શિક્ષિત હતી. એક સોર ભાષા ઘરેલું ભણતર હતું. સાથે મળીને, ઘરની તેમની હાજરીએ કમલાદેવીને એક આધાર આપ્યો. અને તેની બુદ્ધિ તેમજ તેના અવાજને આકાર કરવા માટે બંધમાર્ગ પૂરા પાડ્યા, જે તે ભવિષ્યમાં મળીતી થઈ.

⇒ કમલાદેવી એક અપવાદરૂપ વિદ્યાર્થી હતી અને નાનપણથી જ નિશ્ચય અને હિંમતના ગુણો પણ પ્રદર્શિત કરતી હતી. તેના માતા પિતાએ મહાદેવ ગોવિંદ રાણાડે, ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે, રમાબાઈ રાણાડે અને એની બેસન્ટ જેવા મહિલા નેતાઓ જેવા ઘણા જાણીતા સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ અને બૌદ્ધિકો સાથે મિત્રતા કરી. આનાથી યુવાન કમલાદેવીને સ્વદેશી રાષ્ટ્રવાદી ચળવળની પ્રારંભિક ઉત્સાહી બનાવી.

⇒ જીવનની શરૂઆતમાં દુર્ઘટના બની, જ્યારે તેની મોટી બહેન અને શ્રેષ્ઠ મિત્ર સગુણા, જેને તે એક રોલ મોડેલ માનતી હતી, તેના કિશોરાવસ્થામાં તેના પહેલા લગ્ન પછી તરત જ મરી ગઈ, અને જ્યારે તેણી માત્ર સાત વર્ષની હતી. ત્યારે તેના પિતાનું પણ અવસાન થયું તેની માતા ગિરિજાબાઈની મુશ્કેલીમાં વધારો કરવા માટે, તે તેની વિશાળ સંપત્તિ માટે ઇચ્છા છોડ્યા વિના જ મૃત્યુ પામ્યા. તેથી તે સમયના સંપત્તિના કાયદા અનુસાર, એમની

સંપત્તિ તેના આવકા પાસે ગઈ, અને તેમને ફક્ત માસિક ભથ્થું મળ્યું. ગિરિજાબાઈએ આ ભથ્થું અપર્યાપ્ત નકારી કાઢી અને દહેજની સંપત્તિ પર તેમની પુત્રીઓના ઉદ્દેશ્યાં નક્કી કર્યું

⇒ તેણીની બળવાખોર લાક્ષણિકતા બાળપણમાં જ દેખાતી હતી. જ્યારે યુવાન કમલાદેવીએ તેની માતાના ઘરના કુલીન વિભાગ પર સવાલ ઉઠાવ્યા હતા, અને તેમના સેવકો અને તેમના બાળકોને તેમનું જીવન પણ સમજવા માંગતા લોકો સાથે ભળવાનું પસંદ કર્યું હતું. તે એક મહાન સ્વતંત્રતા સેનાની હતી. તેઓ 14 વર્ષની વયે 1917માં લગ્ન કર્યા, પરંતુ બે વર્ષ પછી વિધવા થયા.

⇒ 1920 ની સાલ :

→ હરિન્દ્રનાથ સાથે લગ્ન :

અભ્યાસ દરમિયાન ક્વીન મેરીઝ કૉલેજમાંથી ચેન્નાઈ, તે મળવા માટે આવ્યા. તેઓ કવિ નાટ્યકાર અભિનેતા માટે રજૂઆત કરી. આર્ટ્સમાં તેમનો રસ હતો, જે તેમને એક સાથે લાવ્યા.

→ આખરે, જ્યારે તે વીસ વર્ષની હતી, ત્યારે કમલાદેવીએ હરિન્દ્રનાથ ચટ્ટોપાધ્યાય સાથે લગ્ન કર્યા. તે સમયમાં વિવાહી સમાજનો વિરોધ હતો. જે હજી સુધી વિધવા લગ્નની વિરુદ્ધ હતો. પછીના વર્ષે તેમના એકમાત્ર પુત્ર રામનો જન્મ થયો. હરીન અને કમલાદેવી સામાન્ય સપનાને અનુસરવા માટે સાથે રહ્યા, જે શક્ય ન હોત, અને ઘણી મુશ્કેલીઓ હોવા છતાં, તેઓ સાથે મળીને.

કામ કરી શકયા હતા. નાટકો અને કલાકારોની રચના કરી શકયા હતા.

⇒ પાછળથી તેણીએ કેટલીક ફિલ્મોમાં પણ અભિનય કર્યો હતો. એક યુગમાં જ્યારે અભિનય એ અનાદરણીય. પરિવારોની મહિલાઓ માટે અયોગ્ય માનવામાં આવતું હતું. પોતાની પ્રથમ કરજ અજમાવવામાં તેણીએ બે મૂંગી ફિલ્મો અભિનય પ્રથમ મૂક ફિલ્મ મહિત હિન્દી ફિલ્મ બીજા તબક્કામાં તેણે 1943ની હિન્દી ફિલ્મ તાનસેનમાં અભિનય કર્યો હતો. જેમાં કેએલ સાયગલ અને ખુર્શીદ પણ હતા. આખરે લગ્નના ઘણા વર્ષ પછી તેઓએ છૂટાછેડા માટે દાખલ કરીને એક પરંપરા તોડી હતી.

સ્વતંત્રતા ચળવળની :

⇒ કમલાદેવી મહાત્મા ગાંધીની. અસહકારની ચળવળ 1923માં, જોડાયા. તેમણે સેવા દળ અને એક ગાંધીવાદી સંસ્થા સામાજિક ઉત્કર્ષ પ્રમોટ કરવા સ્થાપના કરી હતી. સમયમાં જ તેમને મહિલા દળના વિભાગનો હવાલો સોંપવામાં આવ્યો, જ્યાં તેણી સ્વૈચ્છિક કામદારો, 'સેવિકા' બનવા માટે ભારતભરની તમામ વયની મહિલાઓ અને મહિલાઓની ભરતી તાલીમ અને આયોજન કરવામાં સામેલ થઈ.

⇒ 1926માં તેણી મતાધિકાર માર્ગારેટ ઈ. કઝીન્સ, અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના સ્થાપકને મળી જેમણે તેમને મદ્રાસ પ્રાંતીય વિધાનસભા માટે લડવાની પ્રેરણા આપી. આમ તે ભારતની વિધાનસભ્ય બેઠક માટે લડનારી પ્રથમ મહિલા બની હતી. તેમ છતાં તેણી ફક્ત થોડા દિવસો માટે જ પ્રચાર કરી શકી હતી. પરંતુ તે 55

સતોના માના અંતરે કાઢી નાંખી.

⇒ **અખિલ ભારતીય મહિલા સંમેલન:**

→ પછીના વર્ષે તે અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની સ્થાપક સભ્ય બની હતી. અને તેની પ્રથમ સંગઠન સચિવ હતી. પછીના વર્ષોમાં, ઓલ ઈન્ડિયા વુમન્સ પ્રતિષ્ઠિત રાષ્ટ્રીય સંગઠન બન્યું

⇒ **1930 ની સાલ**

→ પાછળથી તે ઓમ્બ્રે બીચફ્રન્ટ પર મીઠું તૈયાર કરવા માટે પ્રખ્યાત સોલ્ટ સત્યાગ્રહ (1930) માં મહાત્મા ગાંધીએ ઘોષિત કરેલી સાત સભ્ય લીડરશીપનો ભાગ હતો, તેમની એક માત્ર બીજી મહિલા સ્વયંસેવક મહિલા વિભાગનો હવાલો સોંપવામાં આવ્યો, જ્યાં તેઓની સ્વૈચ્છિક કામદારો 'સેવિકા' અવંતિકા બાઈ ગોખલે હતી.

⇒ **પુરસ્કારો અને માન્યતા:**

ભારત સરકાર તેમના પર આપવામાં આવેલ 'પદ્મ ભૂષણ' 1955 માં અને 'પદ્મ વિભૂષણ' 1987 માં, જે ભારતના નાગરિકોના સર્વોચ્ચ સન્માન છે. તેઓને 1966માં કમ્યુનિટી લીડરશીપ માટે રેમન મેગ્સેસે એવોર્ડથી નવાજવામાં આવ્યા હતા. 1974 માં તેમને તેમના જીવનકાળના કાર્યને માન્યતા આપવા માટે સંગીત નાટક અકાદમી ફેલોશીપ રત્ન એવોર્ડથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.

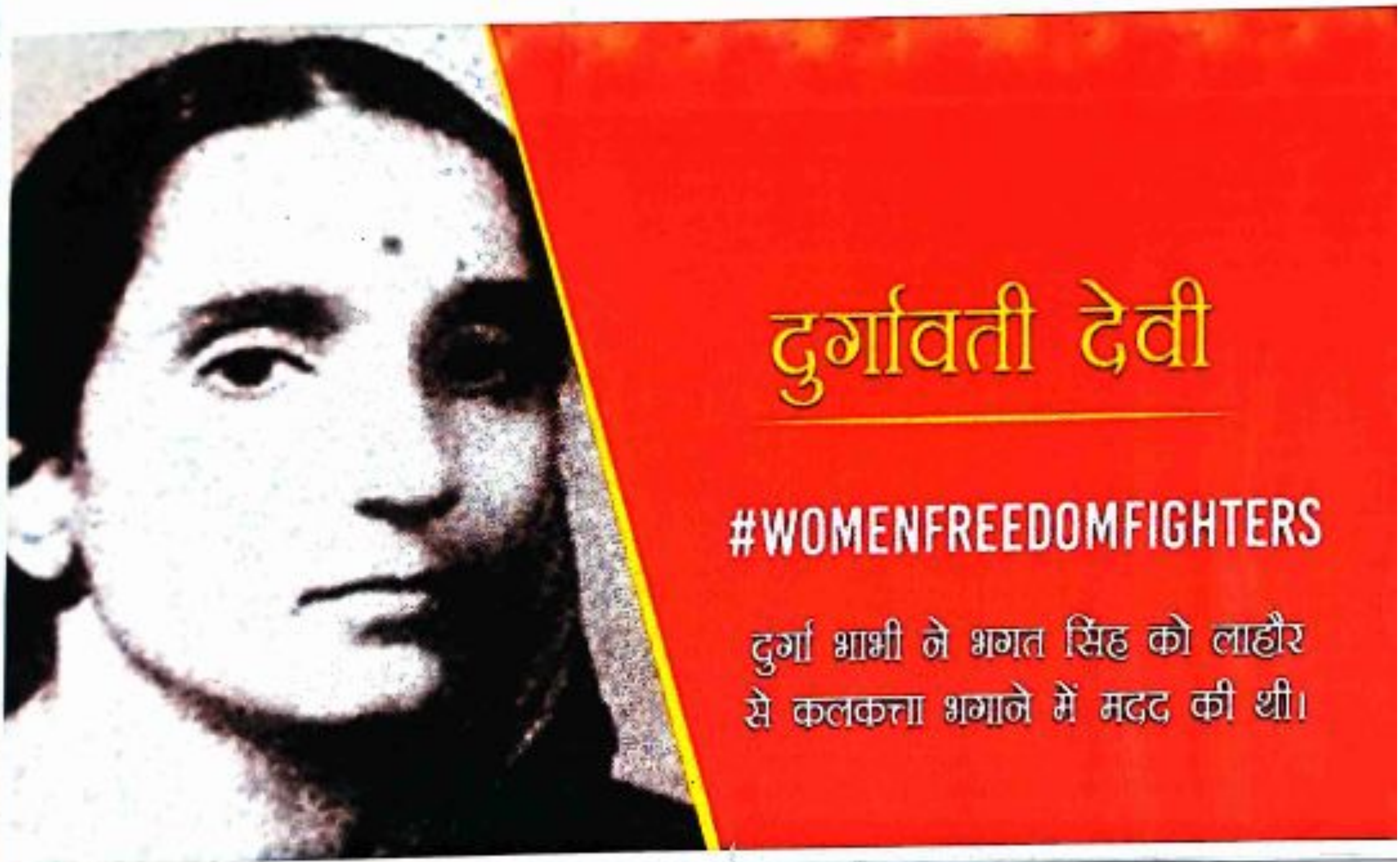
दुर्गावती देवी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
दुर्गा भाभी ने भगत सिंह को लाहौर से कलकत्ता भगाने में मदद की थी।

* દુર્ગાવતી દેવી. *

દુર્ગાવતી દેવી (દુર્ગાભાભી) નો જન્મ 7 ઓક્ટોબર, 1907ના રોજ થયો હતો. તેમનાં પિતા બાંકે બિહારીલાલ ભટ્ટ એક નિવૃત્ત જજ હતો. દુર્ગાદેવીની માતા દુર્ગાદેવીનાં બાળપણમાં જ અવસાન પામેલા. માતાના અવસાન પછી માત્ર અગિયાર વર્ષની ઉંમરે તેમના લગ્ન ભગવતીચરણ વોહરા, વિસનગરનાં વતની સાથે થયા હતા. ભગવતીચરણ વેપારી અને એક ક્રાંતિકારી પણ હતા. તેમનાં સંબંધો ચંદ્રશેખર આઝાદ, ભગતસિંહ સાથે હતા. તેમણે જ દુર્ગાદેવીને ક્રાંતિના પાઠ ભણાવ્યા હતા.

દુર્ગાભાભી અંગ્રેજો માટે કાળ હતી આ વીરાંગના, થર-થર કાંપતા હતા ફિરંગીઓ. ભગતસિંહ, ચંદ્રશેખર આઝાદ, ભગવતી ચરણ વોહરા જેવા કેટલાય એવા લોકો જે દેશ માટે પોતાની જાનની કુર્બાની આપી દીધી હતી. આ તમામની સાથે દુર્ગા ભાભી ડગ માંડીને ચાલ્યા હતો. અને તેઓ બહુ મોટા વીરાંગના હતા. ક્રાંતિકારીઓમાં તેમનો નામની અંગ્રેજોમાં દહેશત હતી. ક્રાંતિકારીઓમાં દુર્ગાભાભી ના નામની વીરાંગના અંગ્રેજો માટે માતા દુર્ગાની બીજો અવતાર હતાં. તેમના પતિને ક્રાંતિકારી સંગઠન હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન સોશિયલિસ્ટ એસોસિએશનના માસ્ટર બ્રેન ગણવામાં આવે છે, તો દુર્ગા ભાભીને બેકબોન કહેવામાં આવે છે.

દુર્ગાભાભીનું અસલી નામ દુર્ગા દેવી વોહરા છે. ભગવતી સિંહ વોહરાનાં પત્ની હોવાનાં કારણે ક્રાંતિકારી સાથીઓ તેમને દુર્ગાભાભી કહીને બોલાવતાં હતા. તેઓ અંગ્રેજોના નાકમાં હંમેશા ખૂંચતાં હતા. ભગતસિંહનાં સાથી વોહરા દેશી કટ્ટા અને હથિયારોની સાથે સાથે બોમ્બ પણ બનાવવામાં માહેર હતો. ઘણી વાર તેમના બનાવેલ હથિયારોથી અંગ્રેજોને મારવામાં આવ્યાં હતાં. ભગતસિંહ વોહરાને લઈને અંગ્રેજ બહુ પરેશાન રહેતાં હતાં. તેમને પકડવા માટે અંગ્રેજો એ ઘણી રણનીતીઓ પણ બનાવી હતી.

દુર્ગાભાભી પણ પોતાના પગલે ક્રાંતિકારીઓની મદદ માટે આગળ બહાર આવ્યા હતા. આ બંને દંપતિએ એ જમાનામાં રૂપિયા 50 હજાર ક્રાંતિકારીઓની મદદ માટે ખર્ચ કર્યા હતા. ઇ.સ. 1926માં ભગવતી ચરણ વોહરાએ ભગતસિંહની સાથે લોહીથી લખાયેલા કાગળ પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. ભગવતી ચરણ વોહરા 28 મે 1930ના રોજ રાવી નદીનાં કાંઠે તેમના સાથીઓની બોમ્બ બનાવી રહ્યા હતા. બોમ્બના પરીક્ષણ દરમિયાન શહીદ થયા હતા. પતિના શહીદ થયા પછી દુર્ગાભાભીએ ભગતસિંહ, ચંદ્રશેખર આઝાદ જેવા શહીદોને મદદ અને પ્રોત્સાહન આપવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું.

9 ઓક્ટોબર, 1930ના રોજ દુર્ગાભાભીએ ગર્વનર હેલી પર ગોળીઓ છોડી જેમાં હેલી બચી ગયો પરંતુ તેનો એક સૈનિક અધિકારી ટેલર ઘાયલ થયો હતો. ત્યારબાદ મુંબઈના પોલીસ કમિશનર

ને પણ દુર્ગાભાભી એ ગોળી મારી હતી. દુર્ગાભાભી એ પિસ્તોલ ચલાવવાની તાલીમ લાહોર અને કાનપુરમાં લીધી હતી. ભગતસિંહ અને બટુકેશ્વર દત્ત જ્યારે કેન્દ્રીય એસેમ્બલીમાં બોમ્બ ફેંકવા જઈ રહ્યા હતા ત્યારે પોતાના લોહીથી તિલક કર્યું હતું. ભગતસિંહને ફાંસી અપાયા પછી દુર્ગાભાભી સાવ એકલા પડી ગયા હતા. પોતાનાં પાંચ વર્ષના પુત્રને લઈને અભ્યાસ માટે દિલ્હી આવ્યા ફરી પોલીસને જાણ થતાં તેઓ ત્રણ વર્ષ નજર કેદ રાખ્યાં હતાં. જેમાંથી છુટીને 1935 માં ગાઝીયાબાદમાં પ્યારેલાલ કન્યા વિદ્યાલયમાં નોકરી કરવા લાગ્યા હતા.

ઇ.સ. 1939માં મદ્રાસ જઈને મારિયા મોન્ટેસરીમાં મોંટેસરી પદ્ધતિનું શિક્ષણ લઈને 1940માં લખનૌ કેન્ટ રોડ પાસે નજીરાબાદમાં પાંચ વિદ્યાર્થીઓ સાથે મોન્ટેસરી શાળા ખોલી હતી જે આજે મોન્ટેસરી ઇન્ટર કોલેજના નામથી ઓળખાય છે. 14 ઓક્ટોબર 1999 ના રોજ ગાઝીયાબાદમાં દુર્ગાભાભી નું અવસાન થયું.

रानी लक्ष्मी बाई
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
क्रांतिकारी महिला, जिन्होंने अपने बच्चे को पीठ पर बांधकर अंग्रेजों से लड़ाई की थी।

* રાણી લક્ષ્મીબાઈ *

જન્મ : 19 નવેમ્બર, 1828

મૃત્યુ : 18 જૂન, 1858

વ્યવસાય : રાજપાલકાર

જીવનસાથી : ગંગાધર રાવ

જીવન : તેમનો જન્મ કાશી (વારાણસી)માં તથા મૃત્યુ ગ્વાલિયરમાં થયું હતું. તેમનું નાનપણનું નામ મનિકર્ણિકા હતું. પણ લાડમાં તેમને મનુ કહેતા. તેમના પિતાનું નામ મોરોપંત તાંબે હતું અને તેઓ એક મહારાષ્ટ્રીયન બ્રાહ્મણ હતા. તેમની માતા ભાગીરથીબાઈ એક સુસંસ્કૃત, બુધ્ધિમાન અને ધાર્મિક મહિલા હતી. મનુ જ્યારે ચાર વર્ષની હતી ત્યારે તેમની માતાનું મૃત્યુ થયું. તેમનું પાલન પિતાએ કર્યું હતું. મનુ ને નાનપણમાં શાસ્ત્રોની શિક્ષાની સાથે શસ્ત્રોની શિક્ષા પણ મળી. તેમનો વિવાહ સન 1842માં ઝાંસીના રાજા ગંગાધર રાવ નિવાલકરની સાથે થયો, અને તે રીતે તેઓ ઝાંસીની રાણી બન્યાં. વિવાહ પછી તેમનું નામ લક્ષ્મીબાઈ રાખવામાં આવ્યું. સન 1851માં રાણી લક્ષ્મીબાઈએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. પણ ચાર મહિનાની ઉંમરમાં જ તેનું મૃત્યુ થયું. સન 1853માં રાજા ગંગાધરરાવનું સ્વાસ્થ્ય ખૂબ બગડ્યું એટલે તેમને દત્તક પુત્ર લેવાની સલાહ આપવામાં આવી. પુત્ર દત્તક લીધા પછી રાજા ગંગાધર રાવનું મૃત્યુ 21 નવેમ્બર, 1853માં થયું. દત્તક પુત્રનું નામ દામોદર રાવ રાખવામાં આવ્યું.

અંગ્રેજ રાજનીતિ : લોર્ડ ડેલહાઉસીની રાજ્ય હડપવાની નીતિ-ખાલસા નીતિ-અનુસાર, અંગ્રેજોએ દામોદર રાવ-એ સમયે બાળક હતા-ને ઝાંસી રાજ્યનો ઉત્તરાધિકારી માન્ય ન કર્યો તથા ઝાંસી રાજ્યને અંગ્રેજ રાજ્યમાં મેળવી દેવાનો નિશ્ચય કરી લીધો. ત્યારે રાણી લક્ષ્મીબાઈએ અંગ્રેજ વકીલ જૉન લૈંગની સલાહ લીધી અને લંડનની અદાલતમાં મુકદ્દમો દાખલ કર્યો. મુકદ્દમામાં ખૂબ જ દલીલો થઈ પરંતુ આખરે તેને બિનલાયક ગણવામાં આવ્યો. અંગ્રેજ અધિકારીઓ એ રાજ્યનો ખજાનો જપ્ત કરી લીધો અને તેમના પતિના કરજને રાણીના સાલિયાણામાંથી કાપી લેવામાં આવ્યું. આ સાથે જ રાણીને ઝાંસીના કિલ્લાને છોડી ઝાંસીના રાણી મહેલમાં રહેવા જવું પડ્યું. પણ રાણી લક્ષ્મીબાઈએ કોઈ પણ કિંમત પર ઝાંસી રાજ્યની રક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કરી લીધો હતો.

ઝાંસીનું યુધ્ધ : ઝાંસી 1857ના વિપ્લવનું એક પ્રમુખ કેન્દ્ર બની ગયું હતું, જ્યાં હિંસા ફાટી નીકળી હતી. રાણી લક્ષ્મીબાઈએ ઝાંસીની સુરક્ષાને સુદૃઢ કરવાનું શરૂ કરી દીધું અને એક સ્વયંસેવક સેનાનું સંગઠન કરવાનું પ્રારંભ કર્યું. આ સેનામાં મહિલાઓની ભરતી પણ કરવામાં આવી અને તેમને યુદ્ધ પ્રશિક્ષણ પણ આપવામાં આવ્યું. સાધારણ જનતાએ પણ આ વિદ્રોહમાં સહકાર આપ્યો.

1857ના સપ્ટેમ્બર તથા ઓક્ટોબર મહિનામાં પડોશી રાજ્યો ઓરછા તથા દતિયાના રાજાઓએ ઝાંસી ઉપર આક્રમણ કર્યું. રાણીએ સફળતાપૂર્વક તેમને હરાવ્યા. 1858ના જાન્યુઆરી મહિનામાં અંગ્રેજ સેનાએ ઝાંસી તરફ આગળ વધવાનું ચાલુ કર્યું અને માર્ચ મહિનામાં શહેરને ઘેરી લીધું. બે અઠવાડિયાની લડાઈ પછી અંગ્રેજ સેનાએ શહેર ઉપર કબ્જો કરી લીધો. પરંતુ રાણી, દામોદર રાવની સાથે અંગ્રેજોથી બચીને ભાગી જવામાં સફળ થઈ. રાણી ઝાંસીથી ભાગીને કાલપી પહોંચી અને ત્યાં તાત્યા ટોપેને મળી.

છેવટે ગ્વાલિયરમાં અંગ્રેજ સૈનિક અને રાણી લક્ષ્મીબાઈ વચ્ચે ઘમાસાણ લડાઈ થઈ. રાણીનો ઘોડો થાકી ગયો હતો. તેથી એક નાળાને પાર કરતી વખતે ઘોડો થંભી ગયો એટલામાં પાછળથી એક અંગ્રેજ સૈનિકે રાણીનો ડાબો ભાગ કાપી નાખ્યો. આ અવસ્થામાં રાણીએ એ અંગ્રેજ સૈનિકના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખ્યા અને ખુદ સ્વર્ગલોક સિધાવી ગઈ. મહારાણી લક્ષ્મીબાઈની વીરતા ત્યાગ અને બલિદાન પર ભારતીયોને ગર્વ છે. ૧૮૫૮ ,૧૮ મી જૂનના રોજ મૃત્યુને શરણ થઈ.

આજે છ-છ દાયકા વીત્યા પછી પણ રાણીની યાદગીરીરૂપ એની તલવાર ,રાજદંડ અને ધ્વજને ઝાંસી પાછા લાવવાના ભરપૂર પ્રયાસો થઈ રહ્યાં છે. લોકવાયકા મુજબ એની તલવાર અને બખ્તર ગ્વાલિયરમાં છે, તો રાજદંડ કુમાઉ રેજીમેન્ટ પાસે, તો રાણીનો ધ્વજ તો લંડનમાં છે. પણ કમનસીબી કે એક યા બીજા કારણોસર હજુ સુધી એક પણ વસ્તુ ઝાંસી પાસે નથી પહોંચી શકી.

સ્વરુપ રાની નહેરુ

જન્મ તારીખ: 1868

જન્મ સ્થળ: લાહોર, પાકિસ્તાન

મૃત્યુ: 1938

જીવનસાથી: મોતીલાલ નહેરૂ

સંતાન: જવાહરલાલ નેહરૂ, Vijaya Lakshmi Pandit, Krishna Hutheesing

છોકરા/છોકરીના બાળકો: ઈન્દિરા ગાંધી, નયનતારા સહગલ, Ajit

સ્વરૂપ રાણી નહેરુ

સ્વરૂપ રાણી નહેરુ (પૂર્વાશ્રમમાં Thussu 1868-10 જાન્યુઆરી 1938) ભારતની પ્રથમ વડાપ્રધાન માતા હતી. જવાહરલાલ નહેરુ અને બેરિસ્ટર અને પત્ની ઈન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના નેતા મોતીલાલ નેહરુ 1920 ના 30 ના દાયકા બ્રિટિશ સમાજ હિમાયત તરીકે તેમણે ભારતની સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી હતી. અને સ્ત્રીઓને ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા.

જન્મ : 1868 લાહોર, પંજાબ (બ્રિટિશ ભારત)

મૃત્યુ : 10 જાન્યુઆરી 1938 (વય 69-70)

રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય

રાજકીય પક્ષ : ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ

જીવનસાથી : મોતીલાલ નેહરુ

સંબંધો : નહેરુ-ગાંધી પરિવાર

એક દાયકામાં જન્મ કાશ્મીરી કુટુંબ, સ્વરૂપ રાણી તરફથી આવ્યા હતા. લાહોર બ્રિટિશ ભારત અને લગ્ન કર્યા મોતીલાલ નેહરુ પછી તેણે તેની પ્રથમ પત્ની અને બાળક બાળજન્મમાં મૃત્યુ પામ્યા હતા. તેમણે ત્રણ બાળકો હતા. જવાહરલાલ નહેરુ વિજયાલક્ષ્મી

અને ફાળવાની પ્રથમ ટાસ્ક ફોર્સ ઇવેક્યુએશન સ્વરૂપ રાણીએ યુરોપિયન અને ભારતીય મહિલાઓના જૂથો સાથે, સૈનિકો માટે કપડા ભેગા કરવામાં અને ગોઠવણ કરવામાં મદદ કરી.

1920 સુધી સ્વરૂપ રાણી અંતર્હિત નોકરીમાં રહી હતી. તેમણે એક મોટું મકાન પછી તરીકે ઓળખાય વિસ્તૃત પરિવાર સાથે રહેતા. આનંદ ભવનમાં અલ્હાબાદ, ઉત્તર પ્રદેશ 1920માં ગાંધી ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના નેતા તરીકે હતા. અને બ્રિટિશરો સાથે અસહકારની તેમની બે ગણી વ્યૂહરચના અને સ્વરૂપરાણીની સાથે ભારતીય "સામાજિક દુષ્ટતાઓ" સામેની લડત સાથે, તેના ઘરની નૈતિકતા અને કામગીરીમાં પરિવર્તન આવ્યું. તેના પતિ અને તે નહેરુ મહિલાઓના સ્વયં સ્વ-શિસ્ત અને નાગરિક અવજ્ઞાના આંદોલનમાં જોડાઈ હતી. 1930 ના દાયકામાં તે બ્રિટિશ મીઠા કાયદાઓમાં ભંગમાં મહિલાઓને મીઠું બનાવવાની હિમાયત કરવામાં સક્રિય થઈ હતી

સ્વરૂપ રાણીનું 1938 મા અવસાન થયું હતું. તેમના માનમાં અલ્હાબાદની સ્વરૂપ રાણી નહેરુ હોસ્પિટલનું નામ આપવામાં આવ્યું.હતું 10 જાન્યુઆરી, 1938 ના રોજ તેણીનું અવસાન તેની બહેન, પુત્ર નહેરુ અને પુત્રીઓ સ્વરૂપ અને બેટી સાથે હતા. બીજા દિવસે તેની બહેનનું અવસાન થયું.

તેમજ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના નેતા મોતીલાલ નેહરુની પત્ની અને ભારતના પહેલા વડાપ્રધાન પંડિત નહેરુની માતા, સ્વરૂપ રાણી વિજયલક્ષ્મી પંડિતની

માતા હતી, જે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાની પ્રથમ મહિલા અધ્યક્ષ બની હતી. ભારતની એકમાત્ર મહિલા વડાપ્રધાનની ઇન્દિરા ગાંધી અને રાજીવ ગાંધી સંજય ગાંધીની મહાન દાદી, રાહુલ ગાંધી, પ્રિયંકા ગાંધી વાડ્રા અને વરુણ ગાંધી તેમના મહાન પૌત્રો છે

તેમના માનમાં અલ્હાબાદની સ્વરૂપ રાણી નહેરુ હોસ્પિટલનું નામ આપવામાં આવ્યું છે

* झांसी नी राणी लक्ष्मीबाई *

1857 स्वतंत्रता संग्राम नी-
महा- वीरांगना

आजना आ आधुनिक टेकनोलोजी युगमां स्त्रीओ पण ज साहसिक कार्य करे छे परंतु ओनी सरखामणी मा स्थापणा भारत देशनी स्वातंत्र्य वीरांगना ओनो केम भूली शकाय ?

स्वातंत्र्य वीरांगना साथे ज प्रथम शब्द मने याद आवे ओटले "झांसीनी राणी लक्ष्मीबाई" ओमनो जन्म 19 नवेम्बर 1828 अने मृत्यु 18 जुन 1858 मां थयु हतु

झांसीनी राणी लक्ष्मी बाई ओक भारतीय राणी हता मराठा रजवाडु ना झांसी उत्तर भारत ओटले के उत्तरप्रदेश भारत ना हती आपणा भारतीय चळवळनी अग्रणी व्यक्तिओमांनी ओक हता अने ते भारतीय राष्ट्रवादीओ माटे ब्रिटीश राजनो प्रतिकारनु प्रतीक बन्या हता

झांसीनी राणी लक्ष्मीबाईना मातानु नाम भगीरथी सपे, पितानु नाम मोरोपंत तांबे ओमना पतिनु नाम गंगाधर राव नेवालकर हतु.

ओमना जीवन नी वात करीओ तो ते वाराणसी मराठी ब्राह्मण परिवारमांथी हता तेमनु नानपणमां नाम "मणिकर्णिका" हतु अने हुलामणु नाम "मनु" हतु

જ્યારે લક્ષ્મીબાઈ ચાર વર્ષના હતા ત્યારે તેમની માતાનું
અવસાન થયુ હતુ તેમના પિતા કલ્યાણપ્રાંતના યુદ્ધના
કમાન્ડર હતા રાણી લક્ષ્મીબાઈ નાનપણ થી ભણવામાં
ખૂબ જ હોશિયાર હતા તેમની વયના લોકો કરતા પણ
વધુ સ્વાંગ હતા તે શિક્ષણ, ઘોડેસવારી આવડતી હતી

ઝાંસીનો ઇતિહાસ 1842 - 1857

રાણી લક્ષ્મીબાઈ ને મહેલ અને મંદિરની વચ્ચે
ઘોડા પર સવાર થવાની ટેવ હતી તેમના ઘોડાઓમાં સારંગી,
પાવન અને બાદલ શામેલ હતા મણિકર્ણિકા એ મે 1842 માં
ઝાંસીના મહારાજા ગંગાધર રાવ નેવાલકર સાથે લગ્ન
કર્યા હતા સપ્ટેમ્બર 1851 માં તેણીએ એક છોકરાને જન્મ
આપ્યો પાછળથી તેનું નામ દામોદર રાવ રાખવામાં
આવ્યું દામોદર રાવ ચાર મહિના પછી મૃત્યુ પામે છે જેથી
મહારાજા એ ગંગાધર રાવના પિતરાઈ પુત્ર આનંદ રાવ
નામના બાળકને દત્તક લીધુ અને તેનુ નામ દામોદર રાવ
પાડવામાં આવ્યુ આ દત્તક બાળકનો બ્રિટિશ રાજકીય એ
અસ્વીકાર કર્યો નવેમ્બર 13, 1853 માં મહારાજ ના અવસાન
પછી દામોદર રાવ દત્તક પુત્ર હોવાથી રાજ્યપાલ
જનરલ લોર્ડ ડેલહાઉસી ની અધ્યક્ષતા હેઠળ બ્રિટીશ ઇસ્ટ
ઇન્ડિયા કંપનીએ સિંહાસન અંગે દામોદર રાવના દાવાને
નકારી લિંઝીગનો સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો હતો આ વાત
ની ઝાંસી ને જાણ થઈ ત્યારે તેણીએ "મૈં અપની ઝાંસી
નહીં દૂંગી" (હું મારી ઝાંસી સમર્પણ કરીશ નહી) 1854
માં રાણી લક્ષ્મીબાઈ ને મહેલ અને કિલ્લો છોડવાનો
હુકમ કર્યો

10 મે 1857 ના શહેર મેરઠમાં ભારતીય બળવો શરૂ થયો જ્યારે લડાઈ ના સમાચાર ઝાંસીને પહોંચ્યા ત્યારે રાણીએ બ્રિટીશ રાજકીય અધિકારી કેપ્ટન એલેક્ઝાંડર સ્કીનને પોતાની સુરક્ષા માટે સશસ્ત્ર માણસોની સાથ ઊભી કરવાની પરવાનગી માંગી સ્કીને આ માટે સંમત થયા.

લક્ષ્મીબાઈ બ્રિટીશ સામે બળવો કરવા માટે અચકાતા હતા. જૂન 1857 માં 12 મી બંગાળ ના મૂળ ઇન્ફન્ટ્રી ના બળવાખોરોએ ઝાંસીના નક્ષત્ર ક કિલ્લો ખજાનો અને સામયિક ધરાવતો કબ્જે કર્યો.

ત્યારબાદ કંપની ના માથી ઓફિસ અને દલિયા ના હજારો ઝાંસી પર આક્રમણ કર્યું રાણીએ બ્રિટીશને સહાય માટે અપીલ કરી હતી. પરંતુ ગવર્નર જનરલ દ્વારા માનવામાં આવ્યુ છે કે હત્યાકાંડ માટે જવાબદાર છે તેણે હિન્સાની વિચારો પર તોપનો ઉપયોગ કરવા માટે એક ફાઉન્ડરી ઊભી કરી હતી અને ઝાંસીના પૂર્વ સામંતવાદીઓ અજવાળીના તત્વો સહિતના ખિલાફ લડીને એગા થઈ હતા જે ઓગસ્ટ 1857 માં આક્રમણકારીઓ હરાવવા સક્ષમ હતા.

ઓગસ્ટ 1857થી
જાન્યુઆરી 1858
સુધી રાણીના
શાસન હેઠળ ઝાંસી
શાંતથી હતી
હ્યુજ રોઝે
બ્રિટીશ સેનાને
કમાન્ડ આપતા
શહેરને સોંપવાની
માંગ કરી જો ના
પાડી દેવામાં આવશે
તો તે નાશ પામશે
રાણીએ વિચાર
વિમર્શ કરી એક
ઘોષણા કરી.

આપણે સ્વતંત્રતા માટે લડીએ છીએ. ઓગસ્ટ 1857 થી જાન્યુઆરી 1858 સુધી રાણીના શાસન હેઠળ ઝાંસી શાંત હતી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ના શબ્દો માં જો આપણે

વિજયી થઈશું વિજયના ફળનો આનંદ માણીશું ૨૩ માર્ચ 1858 માં સર હ્યુગ રોઝે ઝાંસીનો ઘેરો લીધો ત્યારે તેણે બ્રિટિશ સૈન્ય સામે ઝાંસી નો બચાવ કર્યો

ઝાંસી પર બોમ્બમારો ૨૫ માર્ચથી શરૂ થયો હતો તાત્યા ટોપના નેતૃત્વ હેઠળ ૨૦,૦૦૦ થી વધુ ની સૈન્ય ઝાંસીને બચાવવા માટે મોકલી હતી ૩૧ માર્ચ તેઓ અંગ્રેજો સામે લડ્યા ત્યારે નિષ્ફળ ગયા તેમની પીઠ પર દામોદર રાવ સાથેની પરંપરા મુજબ તેણીએ તેના ઘોડા બાદલ ઉપર કિલ્લા પરથી કૂદકો લગાવ્યો તેઓ બચી ગયા પણ ઘોડો મરી ગયો રાણી તેના પુત્ર સાથે રાત્રે રક્ષકોની ઘેરાવથી નાસી છૂટી હતી

ગ્વાલિયર ના ફૂલ બાગ પાસે કોટહ-કી સેરાઈમાં, 17 જૂને કેપ્ટન ઐનાએજ હેઠળ 8 મી હુસર્સ ના ટુકડીઓ રાણી લક્ષ્મીબાઈની આગેવાની હેઠળના વિશાળ ભારતીય દળ સાથે લડત ચલાવી હતી રાણી લક્ષ્મીબાઈએ સોવર લગાવીને ગણવેશ છે અને હુસારમાના એક પર હુમલો કર્યો છે તેણી સહમત ન હતી. અને ઘાયલ પણ થઈ હતી. તેણે રસ્તાની બાજુમાં વકતાવાત કરતી હતી. લક્ષ્મીબાઈ ઘોડેસવાર નેતાની પોશાક પહેરીને ખરાબ રીતે ઘાયલ થઈ હતી. તેણે એક સંન્યાસી ને કહ્યુ કે તે તેને બાળી નાખે તેના મૃત્યુ પછી થોડા સ્થાનિક લોકોએ તેના મૃતદેહ નો અંતિમ સંસ્કાર કર્યો.

"बुंदेले हरबोलों के मुँह हमने सुनी कहानी थी,
खूब लड़ी मर्दानी वह तो झाँसी वाली रानी थी।"

"ઝાંસીના રાણી લક્ષ્મીબાઈ" "બહાદુર ચતુર અને સુંદર" હતા. બધા ભારતીય નેતાઓમાં સૌથી ખતરનાક હતા. તેણીની સમાધિ ગ્વાલિયર ના ફૂલ બાગ વિસ્તારમાં છે.

બ્રિટિશ લોકો સામે લડત આપનારી આપણી ભારતીય રાણી ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈને આપણા સત્-સત્ નમન એમના યોગદાનને ભૂલી શકીએ એમ નથી.

આપણી વિરાંગના ઝાંસી ની રાણી લક્ષ્મીબાઈ.

कैप्टन लक्ष्मी सहगल
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
नेताजी सुभाष चंद्र बोस ने महिला रेजिमेंट के नेतृत्व के लिए लक्ष्मी सहगल को चुना था।

* લક્ષ્મી સેહગલ *

લક્ષ્મી સેહગલ એ એક સ્વતંત્રતા ચળવળના ક્રાંતિકારી હતા. તેમનો જન્મ 24 ઓક્ટોબર, 1914 ના રોજ થયો હતો. લક્ષ્મી સેહગલ એક સામાજિક કાર્યકર અને સ્વતંત્રતા કાર્યકર તરીકે જાણીતા કુલીન નાયર પરિવાર ના મૃણાલિની સારાભાઈની મોટી બહેન છે.

સેહગલે ક્વીન મેરીની કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો. તેમણે મદ્રાસ મેડિકલ કોલેજમાંથી એમબીબીએસ ની ડીગ્રી મેળવી. એક વર્ષ પછી તેમણે સ્ત્રીરોગ વૈજ્ઞાનિક અને પ્રસૂતિવૈજ્ઞાનિકમાં ડિપ્લોમા કર્યું.

1942માં બ્રિટિશરો દ્વારા જાપાનીઓને સિંગાપોર સમર્પણ દરમ્યાન લક્ષ્મી સેહગલે ઘાયલ થયેલા યુદ્ધના કેદીઓને મદદ કરી. જેમાંના ઘણાંને ભારતીય સ્વતંત્રતા સેનાની રચના કરવામાં રસ હતો. સિંગાપોરમાં આ સમયે ત્યાં ઘણા રાષ્ટ્રવાદી ભારતીય કાર્યરત હતા. કે.પી. કે. વસાવા મેનન, એસ. સી. ગુહા અને એન રાઘવન, જેમણે એક્શન કાઉન્સિલની રચના કરી હતી. તેમની ભારતીય રાષ્ટ્રીય સૈન્ય અથવા આઝાદ હિંદ ફોજ, તેમ છતાં કબજે કરેલા જાપાની સેના દ્વારા યુદ્ધમાં તેમની ભાગીદારી અંગે કોઈ ઠોસ પ્રતિબદ્ધતા કે મંજૂરી મળી નથી.

આ પૃષ્ઠભૂમિની સામે જ સુભાષચંદ્ર બોઝ સિંગાપોરમાં 2 જુલાઈ, 1943 ના રોજ પહોંચ્યા હતા. લક્ષ્મીએ સાંભળ્યું હતું કે બોઝ મહિલાઓને સંગઠન માં લાવવાની ઈચ્છા રાખે છે અને તેમની સાથે મીટીંગની વિનંતી કરી હતી.

જ્યાંથી તેણીએ મહિલા રેજિમેન્ટ સ્થાપવા માટે આદેશ સાથે ઉભરી આવ્યા હતા કે તે ઝાંસી રેજિમેન્ટની રાણી કહેવાશે. મહિલાઓએ આખા વુમન બ્રિગેડમાં જોડાવા ઉત્સાહપૂર્વક પ્રતિસાદ આપ્યો અને ડૉ. લક્ષ્મી સ્વામિનાથન કેપ્ટન લક્ષ્મી બન્યા, તે એક નામ અને ઓળખ છે તેમની સાથે જીવનભર રહેશે.

આઈએનએ એ ડિસેમ્બર 1944માં જાપાની સૈન્ય સાથે બર્મા તરફ પ્રયાણ કર્યું, પરંતુ માર્ચ 1945 માં તેમની સામે યુદ્ધની લડત સાથે, આઈએનએના નેતૃત્વએ તેઓ ઈમ્ફાલમાં પ્રવેશ કરી શકે તે પહેલા એકાંતને હરાવવાનું નક્કી કર્યું. કેપ્ટન લક્ષ્મીને મે 1945માં બ્રિટીશ સૈન્ય દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. માર્ચ 1946સુધી બર્મામાં રહ્યા હતા, જ્યારે તેણીને ભારત મોકલવામાં આવી હતી.

1971માં લક્ષ્મી સેહગલ ભારતીય કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીમાં જોડાયા અને રાજ્યસભામાં પક્ષનું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું. બાંગ્લાદેશ કટોકટી દરમ્યાન, તેણીએ બાંગ્લાદેશથી ભારતમાં આવેલા શરણાર્થીઓ માટે કલકત્તામાં રાહત શિબિરો અને તબીબી સહાયનું આયોજન કર્યું હતું.

તે 1981માં ઓલ ઈન્ડિયા ડેમોક્રેટિક વિમેન્સ એસોસિએશનના સ્થાપક સભ્યોમાંની એક હતી અને ઘણી પ્રવૃત્તિઓ અને અભિયાનનું નેતૃત્વ કર્યું હતું. ડિસેમ્બર 1984માં ગેસ દુર્ઘટના બાદ તેણીએ એક તબીબી ટીમનું ભોપાલ તરફ દોરી હતી.

1998 માં સેહગલને ભારતીય રાષ્ટ્રપતિ કે.આર. નારાયણન દ્વારા પદ્મવિભૂષણથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.

2010 માં તેમને યુનિવર્સિટી ઓફ કાલિકટ દ્વારા માનદ ડૉક્ટરેટ આપવામાં આવ્યા હતા.

19 જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ, સૈગલને હૃદયની તકલીફ થઈ અને તે 23 જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ સવારે ૧૧:૨૦ વાગ્યે કાનપુરમાં ૯૭ વર્ષની વયે અવસાન પામ્યા. તબીબી સંશોધન માટે તેમના શરીરને ગણેશ શંકર વિદ્યાર્થી મેમોરિયલ મેડિકલ કોલેજમાં દાન કરવામાં આવ્યું હતું.

ઉષા મહેતા

જન્મની વિગત	માર્ચ 25, 1920 સરસ (ઓલપાડ), ગુજરાત ભારત
મૃત્યુની વિગત	ઓગસ્ટ ૧૧, ૨૦૦૦ (ઉંમર ૮૦)
વ્યવસાય	સત્યાગ્રહી
ખિતાબ	પદ્મવિભૂષણ
ખ્યાતનામી	ગાંધીવાદી અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાની

* ઉષા મહેતા *

ઉષા મહેતા (25 માર્ચ, ૧૯૨૦ – ૧૧ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૦) એ એક ગાંધીવાદી સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને સમાજ સેવિકા હતા. ઈ.સ. ૧૯૪૨ ના ભારત છોડો આંદોલન સમયે તેમણે રાષ્ટ્રીય મહાસભા (કોંગ્રેસ) ના છૂપા કે ભૂમિગત રેડિયો ચલાવવામાં યોગદાન આપ્યું હતુ. ઈ.સ. ૧૯૯૮ માં ભારત સરકારે તેમને ભારતનો બીજો સૌથી ગૌરવશાળી પુરસ્કાર, પદ્મવિભૂષણ નો ખિતાબ આપ્યો હતો.

જન્મની વિગત : 25 માર્ચ, ૧૯૨૦
સરસ (ઓલપાડ), ગુજરાત, ભારત

મૃત્યુની વિગત : ૧૧ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૦ (ઉંમર ૮૦)

વ્યવસાય : સત્યાગ્રહી

ખિતાબ : પદ્મવિભૂષણ

ખ્યાતનામી : ગાંધીવાદી અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાની

બાળપણ :- ઉષા મહેતાનો જન્મ નવસારી જિલ્લાના સરસ (ઓલપાડ) ગામમાં થયો હતો. તેમણે તેમની ૫ વર્ષની ઉંમરે ગાંધીજીને અમદાવાદ આશ્રમમાં જોયા હતા. ત્યાર બાદ અમુક સમય પછી, તેમના ગામ નજીક ગાંધીજીએ એક શિબિર યોજી હતી, તેમાં ઉષા મહેતાએ ભાગ લીધો હતો અને થોડું કાંતણ શીખ્યા હતા.

ઈ.સ. ૧૯૨૮ માં તેમણે સાયમન કમિશન વિરોધી પદયાત્રામાં ભાગ લીધો અને "સાયમન પાછો જા" નો ઘોષ કર્યો.

તેઓ અન્ય બાળકો સાથે પ્રભાતફેરી અને દારૂની દુકાન સામે પિકેટિંગ કરવામાં ભાગ લેતા. આવા એક વિરોધ પ્રદર્શન સમયે ભારતીય ધ્વજ ધરીને ચાલતી એક બાળકને પોલીસે લાઠી મારતા તે ધ્વજ સહિત પડી ગઈ. આ વાત બાળકોને ત્રિરંગા ધ્વજના વસ્ત્રો પહેરાવી ફેરીઓમાં મોકલ્યા. આ રંગના વસ્ત્રો પહેરી બાળકોએ પોલીસને પડકાર ફેંક્યો કે, "પોલીસ, તમે તમારી લાઠીઓ મારી શકશો પણ મારા ધ્વજને નીચે નહીં ઉતારી શકો." ઈ.સ. ૧૯૩૨માં ઉષાબેનનું કુટુંબ મુંબઈમાં સ્થાયી થયું આથી તેમને સ્વતંત્રતાની ચળવળમાં ભાગ લેવાના વધુ અવસરો મળ્યા.

ઉષાના જીવન પર ગાંધીજીનો ઘણો જ પ્રભાવ હતો. આથી આગળ જતાં તેઓ ગાંધીવાદી બન્યા. તેમણે ગાંધી જીવનચર્યા અપનાવી અને હંમેશાં ખાદી પહેરતા અને સર્વ વૈભવ વિલાસ ત્યાગ કર્યો હતા. સમય જતાં પ્રખર ગાંધીવાદી વિચારધારાના સમર્થક તરીકે ઊભરી આવ્યા.

ઉષાબેનનો શરૂઆતી શાલેય અભ્યાસ ખેડા અને ભરૂચમાં થયો. ત્યારબાદનો અભ્યાસ ચંદારામજી હાઈસ્કૂલ, મુંબઈમાં કર્યો. ૧૯૩૫ની મેટ્રિક્યુલેશની પરીક્ષામાં ટોચના ૨૫ વિદ્યાર્થીઓમાં સ્થાન પામ્યા. ૧૯૩૯માં પ્રથમવર્ગમાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં સ્નાતક થયા. ત્યારબાદ તેમણે કાયદાનો અભ્યાસ ચાલુ કર્યો, પણ ૧૯૪૨માં ભારત છોડો ચળવળમાં ભાગ લેવા તે અભ્યાસ છોડી દીધો. ૨૨ વર્ષની ઉંમરે તેઓ ભારતની સ્વતંત્રતાની ચળવળમાં સંપૂર્ણ રીતે સક્રીય બન્યા.

સ્વતંત્રતાની લડતમાં કાર્યભાર : ૯ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ના દિવસે ગાંધીજી અને કોંગ્રેસે ગોવાલિયા ટેંક મેદાનથી અંગ્રેજ વિરુદ્ધ 'ભારત છોડો' ચળવળ ચાલુ થવાની જાહેરાત કરી. ત્યારે જ ગાંધીજી અને અન્ય નેતાઓની ધરપકડ કરવામાં આવી. ત્યારથી લોકોને ઉદ્દેશીને ભાષણ કરવા અને ધ્વજ ફરકાવવાની જવાબદારી કાર્યકરો અને નાના નેતાઓ પર આવી પડી.

૯ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૨ના દિવસે જેમણે ત્યાં ધ્વજ ફરકાવ્યો તેમાં ઉષા મહેતા પણ એક હતા. પાછળથી તે મેદાનનું "ઑગસ્ટ ક્રાંતિ મેદાન" રાખવામાં આવ્યું.

૧૪ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૨ના દિવસે ઉષા મહેતા અને તેમના અમુક સાથીઓએ ભૂમિગત કોંગ્રેસ રેડિયો શરૂ કર્યો. આ રેડિયો પર તેમણે પ્રથમ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા કે : "૪૨.૩૪ (વેવલેન્થ) પર ભારતના અમુક સ્થળેથી પ્રસારિત થતો આ કોંગ્રેસ રેડિયો છે." રેડિયો પરથી મહાત્મા ગાંધી અને અન્ય જાણીતા ભારતીય નેતાઓના સંદેશાઓ પ્રસારીત કરવામાં આવતા. ૧૨ નવેમ્બર, ૧૯૪૨માં પોલીસે તેમને પકડી પાડ્યા અને ઉષા મહેતા સહિત અન્ય આયોજકોની ધરપકડ કરવામાં આવી અને સૌને જેલ થઈ.

ભારતીય પોલીસની સી.આઈ.ડી.એ છ મહિના સુધી પુછપરછ કરી. પરંતુ તેમણે જવાબ ન આપતા તેમને ૪ વર્ષની સજા (૧૯૪૨-૧૯૪૬) સજા થઈ. તેમને પુનાની યરવાડા જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. મુંબઈમાં મોરારજી દેસાઈ જ્યારે અંતરિમ ગૃહરાજ્ય મંત્રી બન્યા ત્યારે તેમના આદેશથી માર્ચ ૧૯૪૬માં મુક્ત થનાર ઉષા મહેતા પ્રથમ રાજદ્વારી કેદી હતા.

સ્વતંત્રતા બાદ :-

કથળતી તબિયતને કારણે ઉષા મહેતા રાજનીતિ કે સમાજ સેવામાં સક્રિય રહી શક્યા નહીં. સ્વતંત્રતા મળી તે દિવસે ઉષા મહેતા પથારીવશ હતા આથી તેઓ દિલ્હીમાં સ્વતંત્રતા સમારંભમાં ભાગ લઈ શક્યા નહીં. ત્યારબાદ તેમણે પોતાનો અભ્યાસ ફરી શરૂ કર્યો અને મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાંથી ગાંધીજીના સામાજિક અને રાજકીય વિચારો એ વિષય પર પી.એચ.ડી. કરી ડૉક્ટરેટની પદવી મેળવી. મુંબઈ યુનિવર્સિટી સાથે એક વિદ્યાર્થીની, સંશોધક, પ્રાધ્યાપક, વ્યાખ્યાતા અને નાગરિક શાસ્ત્ર અને રાજનીતિ વિભાગના મુખ્ય પ્રાધ્યાપિકા રહ્યા. ૧૯૮૦ માં સેવા નિવૃત્ત થયા.

ભારતની સ્વતંત્રતા પછી પણ ઉષા બહેન આસક્રીને ગાંધીવાદી વિચારધારાના પ્રસાર કાર્યમાં સક્રિય રહ્યા. તેમણે ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષામાં ઘણાં લેખો અને પુસ્તકો લખ્યા. ગાંધી વારસાની જાળવણી કરતા ગાંધી સ્મારક નીધિના તેઓ પ્રમુખ ચૂંટાયા હતા. આ નીધિએ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની દીકરી મણિબેનના નિવાસસ્થાનને ગાંધીસ્મારકમાં ફેરવ્યું. તેઓ ગાંધી પીસ ફાઉન્ડેશન, નવી દીલ્હીના સભ્ય હતા. તેઓ ભારતીય વિદ્યાભવનના કાર્યો સાથે પણ જોડાયેલા હતા. સ્વતંત્રતાની ૫૦મી વર્ષગાંઠના ઘણાં કાર્યક્રમોમાં ભારત સરકારે તેમને શામિલ કર્યા.

૧૯૯૮માં ભારત સરકારે તેમને પદ્મવિભૂષણનો ખિતાબ આપ્યો.

પાછલા વર્ષો: સમય જતાં ઉષાબહેન સામાજિક અને રાજનીતિના ક્ષેત્રોમાં થયેલા ફેરફારોથી દુઃખી રહેલા.

ઓગસ્ટ ૨૦૦૦ની સાલમાં તબિયત નાદુરસ્ત હોવા છતાં પણ દર વર્ષની જેમ તેમણે ઓગસ્ટમાં ક્રાંતિ મેદાનમાં થતી ભારત છોડો ઉજવણીમાં ભાગ લીધો. તેઓ ઘરમાં ખૂબ થાકેલા પહોંચ્યા. તે પછી બે દિવસે ૧૧ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૦ના દિવસે શાંતિપૂર્વક, ૮૦ વર્ષની વયે પ્રાણત્યાગ કર્યો. તેમની પાછળ તેમના મોટાભાઈ અને બે ભત્રીજા છે. એમનો એક ભત્રીજો કેતન મહેતા જાણીતા ફિલ્મ નિર્માતા છે. તેમનો અન્ય ભત્રીજો, ડૉ. યતીન મહેતા જાણીતા એનેસ્થેટીસ્ટ છે અને ગુરગાંવમાં તબીબી ક્ષેત્રે કાર્યરત છે.

Kalapi
Date
Page

રાણી દુર્ગાવતી

જન્મ - 5, ઓક્ટોબર, 1524
અવસાન - 24, જૂન, 1564

* રાણી દુર્ગાવતી *

ભારતનાં ઈતિહાસમાં રાજપૂતોનો એક ઈતિહાસ છે. જેમની શૌર્યગાથાઓની વાતો પૂરાં ભારતવર્ષમાં મશહુર હતી. રાજપુત તેમની માતૃભૂમિ માટે જીવન આપવા માટે તૈયાર રહેતા હતા. આમાં એક રાજપુત રાણી એવી પણ હતી, જેના આગમનથી મુગલો પણ કાંપતા હતા. એમ તો રાજપૂતોમાં સ્ત્રીઓને મહેલમાંથી બહાર આવવાની મંજૂરી મળતી નહોતી પરંતુ રાણી દુર્ગાવતીએ રાજપૂતોની આ પરંપરાને તોડી નાંખીને રણભૂમિમાં યુદ્ધ કર્યુ હતુ. આ અન્ય રાજપૂતોની જેમ, રાણી દુર્ગાવતીએ પણ ક્યારેય દુશ્મન સામે નમતું મુક્યું નહોતું. રાણી દુર્ગાવતી માત્ર એક બહાદુર યોદ્ધા ન હતા પણ કુશળ સંચાલક પણ હતા. જેમણે પોતાનાં શાસનકાળ દરમિયાન બહુ સારી અને આલિશાન કિલ્લાની વિશ્વ વિખ્યાત ઈમારતો બનાવી. જો આપણે ભારતની આવી મહાન અને વીર સ્ત્રીઓની વાત કરીએ તો રાણી લક્ષ્મીબાઈની જેમ રાણી દુર્ગાવતીનું નામ પણ સુવર્ણ અક્ષરોમાં રાજપૂતાનામાં લખવામાં આવે.

⇒ રાણી દુર્ગાવતીનું પ્રારંભિક જીવન

રાણી દુર્ગાવતીનો જન્મ ૫ ઓક્ટોબર, ૧૫૨૪ ના રોજ એક ઐતિહાસિક રાજપૂતાના પરિવારમાં થયો હતો. રાણી દુર્ગાવતીના પિતા ચંદેલ રાજપૂત શાસક રાજ સાલબાન અને માતાનું નામ મહોબ્બા હતુ. ૧૯૪૨ માં દુર્ગાવતીના લગ્ન ગોંડ સામ્રાજ્યના સંગ્રામ શાહના મોટા પુત્ર દલપત શાહ સાથે થયા હતા. આ લગ્નની લીધે, આ બે વંશમે એક સાથે થઈ ગયા હતા. ચંદેલ અને ગોંડના સામુહિક આક્રમણને કારણે શેરશાહ સુરી સામે જંગ છેડી હતી. જેમાં શેર શાહ સુરીનું મૃત્યુ થઈ ગયુ હતુ.

૧૫૪૫ માં દુર્ગાવતીએ બાળક વીર નારાયણને જન્મ આપ્યો. બાળકના જન્મ પછી પાંચ વર્ષ પછી દલપતશાહ

મૃત્યુ પામ્યા હતા. જેનાથી સિંહાસન ખાલી થઈ ગયું હતું. અને બાળક વીર નારાયણ સિંહાસનને સંભાળવાને લાયક થયા નહોતા. દલપત શાહના વિરોધીઓ એક યોગ્ય ઉમેદવારની તલાશ કરી રહ્યાં હતા. ત્યારે રાણી દુર્ગાવતીએ રાજપાટ ખુદ પોતાના જ હાથમાં લઇ લીધો અને પોતાની જાતને ગોંડ સામ્રાજ્યની મહારાણી ઘોષિત કરી દીધી. જ્યારે ગોંડ સામ્રાજ્યનો કાર્યભાર એમનાં હાથમાં આવ્યો ત્યારથી જ તેમણે સૌ પ્રથમ પોતાની રાજધાની સિંગુરગઢથી ચૌરાગઢ કરી દીધી. કારણ કે આ રાજધાની સાતપુડા પર્વતો પર હતી અને પહેલા કરતાં વધુ સુરક્ષિત હતી.

•) રાણી દુર્ગાવતી એક વીરાંગનાના રૂપમાં

રાણી દુર્ગાવતીએ પોતાનાં પ્રથમ પુત્રથી જ સમગ્ર ભારતવર્ષમાં પોતાનું નામ રોશન કરવા લાગી. શેર શાહના મૃત્યુ બાદ સુરત ખાને એનો કાર્યભાર સંભાળ્યો હતો. જે એ સમયે માળવા ગણરાજ્ય પર રાજ કરતો હતો. સુરત ખાન પછી, તેમનો પુત્ર, બાઝબહાદુરે સત્તાની કમાન સંભાળી હતી. જે રાણી રૂપમતીના પ્રેમ માટે તેનાં માટેના પ્રેમ માટે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. સિંહાસન પર બેસતાં જ બાઝબહાદુરને મહિલા શાસકને હરાવવું ખૂબ સરળ લાગતું હતું. તેથી તેમણે રાણી દુર્ગાવતીના ગોંડ સામ્રાજ્ય પર ચડાઈ કરી.

બાઝબહાદુરની રાણી દુર્ગાવતીને કમજોર સમજવાની ભૂલ કરવાને કારણે તેને બહુ મોટી હારનો સામનો કરવો પડ્યો. અને તેના ઘણા સૈનિકો ઘાયલ થઈ ગયા. બાઝબહાદુર સામેના આ જંગમાં વિજય હાસલ કરવાને કારણે આડોશ-પાડોશના રાજ્યોમાં પણ રાણી દુર્ગાવતીનો ડંકો વાગી ગયો. હવે દરેક રાજ્યો રાણી દુર્ગાવતીના સાથ અને રાજ્યને પામવાની કામનાઓ કરવા લાગ્યા. જેમાં એક મોગલ સુબેદાર

અબ્દુલ માજીદ ખાન પણ હતો. ખ્વાજા અબ્દુલ માજિદ આસિફ ખાન કારા માણિકપુરનો શાસક હતો. તેણે રાણી દુર્ગાવતીના ખજાના વિશે સાંભળ્યું તો એણે આક્રમણ કરવાનો વિચાર કર્યો.

અકબર પાસેથી આદેશ મેળવ્યા પછી, આસફખાન વિશાળ સૈન્ય સાથે રાણી દુર્ગાવતીના ગઢ તરફ ગયો. જ્યારે મોગલ સૈન્ય દમોદ નજીક પહોંચ્યું, તેથી મુગલ સુબેદારે રાણી દુર્ગાવતીને અકબરની આધીનતા સ્વીકારી લેવાની કહ્યું. ત્યારે રાણી દુર્ગાવતીએ કહ્યું, "કલંક સાથે જીવવા કરતાં ગર્વ સાથે મરી જવું એ વધારે સારું છે. મેં લાંબા સમય સુધી પોતાની માતૃભૂમિની સેવા કરી છે અને હવે કોઈ પણ રીતે હું મારી માતૃભૂમિ પર દાગ લાગવા નહીં દઉં. હવે યુદ્ધ સિવાય કોઈ જ ઉપાય કે વિકલ્પ બચ્યો નથી!" રાણીએ યુદ્ધ માટે પોતાનાં ૨૦૦૦ બુંદેલા સૈનિકોને તૈયાર કર્યા.

રાણી દુર્ગાવતીના સલાહકારોએ રાણીને કોઈ સુરક્ષિત સ્થાન જઈને એમાં છુપાઈ જવાનું કહ્યું. રાણી દુર્ગાવતી નરાઈના જંગલો તરફ રવાના થઈ ગઈ. આસફ ખાનની હલચલ સાંભળીને રાણીએ તેમના સલાહકારો અને સૈનિકોને સમજાવતાં કહ્યું કે, "આપણે આ જંગલમાં આશ્રય કેટલા સમય સુધી લેતાં રહીશું? અને આ રીતે રાણી દુર્ગાવતીએ એલાન કર્યું કે - "આપણે કાં તો જીતીશું અથવા વીરની જેમ લડતાં લડતાં શહીદ થઈ જઈશું."

હવે રાણી દુર્ગાવતીએ યુદ્ધના પોશાક પહેર્યાં અને સરમન હાથી પર સવાર થઈ ગઈ. હવે ભીષણ યુદ્ધ ફાટી નીકળ્યું. જેમાં બંને પક્ષોના સૈનિકોએ ભારે નુકસાન સહન કરવું પડ્યું હતું. આ યુદ્ધમાં રાણી દુર્ગાવતીએ જીત મેળવી હતી.

અંતિમ ઘડી (૨૪ જૂન ૧૫૬૪)

હજુ પણ રાણી બહાદુરી સાથે લડતા હતા પછી અચાનક એક તીર દુર્ગાવતીની ગરદનમાં એક બાજુએ ઘુસી ગયુ. રાણી દુર્ગાવતી એ તીરો બહાદુરી સાથે બહાર તો નીકાળ્યા. પરંતુ એ ઘાવમાંથી પુષ્કળ માત્રામાં લોહી વહેવુ રહ્યુ. આ રીતે એક બાજુના તીર તેમના ગરદનની અંદર ગયા. એ બધાં તીરો રાણી દુર્ગાવતીએ બહાર તો કાઢ્યાં પણ તે દરમિયાન તે બેહોશ થઈ ગઈ. જ્યારે રાણીને હોશ આવ્યાં ત્યારે તેમણે ખબર પડી કે એમની સેના યુદ્ધ હારી ચુકી હતી. રાણી મહાવતને પોતાને છરી મારીને જીવન સમાપ્ત કરવા કહે છે. ત્યારે તેના કહે છે, તે સમયે રાણી દુર્ગાવતીએ છરી બહાર કાઢીને પોતાની મતે જ પોતાના પેટમાં છરી ભોંકી દીધા અને વીરાંગના જેવી વીરગતિ મેળવી.

ગોદાવરી પારુલેકર

ગોદાવરી પારુલેકર (૧૯૦૭-૧૯૯૬) એક સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, લેખિકા અને સામાજિક કાર્યકર હતા. તેઓ માર્ક્સવાદી અને સામ્યવાદી વિચારધારાઓથી પ્રભાવિત હતા અને તેમણે પોતાનું જીવન ખેડૂતો અને મજૂર વર્ગ માટે લડતા વિતાવ્યું હતું. તેમણે સ્વતંત્રતા સેનાની અને સમાન વિચારધારા ધરાવતા કાર્યકર શામરાવ પરુલેકર સાથે લગ્ન કર્યા [૧]

પ્રારંભિક જીવન

ગોદાવરી પરુલેકર (તે સમયે ગોખલે) નો જન્મ ૧૪ ઓગસ્ટ, ૧૯૦૭ ના દિવસે પૂણેમાં થયો હતો તેમના પિતા લક્ષ્મણરાવ ગોખલે પ્રખ્યાત વકીલ હતા. તેઓ સ્વાતંત્ર્ય સેનાની ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલેના પિતરાઇ ભાઇ હતા. તેમણે સારું શિક્ષણ મેળવ્યું, કારણ કે તેમનો જન્મ એક સારા પરિવારમાં થયો હતો. તેમણે ફર્ગ્યુસન કૉલેજમાંથી સ્નાતક થયા પછી કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો, તેઓ મહારાષ્ટ્રની પ્રથમ મહિલા કાયદા સ્નાતક બની હતી.

ચળવળ જીવનની શરૂઆત

તેમના કૉલેજના વર્ષોમાં ગોદાવરી અંગ્રેજો સામેના વિદ્યાર્થી આંદોલનમાં સામેલ થયા હતા.[૩] તેમણે વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહોમાં ભાગ લીધો હતો અને તે માટે ઈ. સ. ૧૯૩૨ માં તેઓ જેલમાં પણ ગયા હતા. તેમનો પરિવાર અંગ્રેજ શાસનનું સમર્થક હતા આથી તેમનું આ પ્રકરનું જીવન અને વિચારધારા તેમના પરિવાર સાથે બંધ નહોતી બેસતી. આથી તેમણે ઘર છોડ્યું અને મુંબઈ જઈ સમાજસેવામાં જોડાવાનું નક્કી કર્યું

ગોદાવરી *સર્વન્ટ્સ ઑફ ઇન્ડિયા સોસાયટી* નામની સંસ્થામાં જોડાયા. તેઓ આ સંસ્થાના પ્રથમ મહિલા આજીવન સભ્ય હતા. ઈ. સ. ૧૯૩૭ માં તેમણે મહારાષ્ટ્રમાં સાક્ષરતા અભિયાનનું આયોજન કર્યું. ઈ. સ. ૧૯૩૮ માં તેમણે ઘરેલુ કામદારોને મજૂર વર્ગના ભાગ રૂપે સંગઠિત કર્યું. ૧૯૩૮-૩૯ માં તેમણે મહારાષ્ટ્રના થાણે જિલ્લામાં ખેડૂતોને સંગઠિત કર્યા.

તેમને તેમના કામ માટે ઘણી વખત અંગ્રેજોએ જેલમાં ધકેલી હતી. આ જ સમય દરમિયાન તેઓ તેમના પતિ શામરાવ પરુલેકરને મળ્યા હતા. તેઓ પણ *સર્વન્ટ્સ ઑફ ઇન્ડિયાના* સભ્ય હતા અને

તે જ વિસ્તારમાં વિરોધ પ્રદર્શન ચલાવી રહ્યા હતા. ગોદાવરીએ ૧૯૩૯માં શામરાવ પારુલેકર સાથે લગ્ન કર્યાં.

સામ્યવાદી પક્ષમાં જોડાતા

ગોદાવરી અને શામરાવ પરુલેકરની વિચારધારા *સર્વન્ટ્સ ઓફ ઈન્ડિયા સોસાયટી*ની મેળ ખાતી નહોતી. બીજા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન, તેઓ માનતા હતા કે અંગ્રેજોના યુદ્ધ પ્રયત્નોને ટેકો આપવાનો ઇનકાર કરવો એ તેમનાથી છૂટકારો મેળવવાનો શ્રેષ્ઠ રસ્તો છે. કેટલીક વિખવાદો પછી, તેઓએ સંગઠન છોડી દીધું અને ઈ. સ. ૧૯૩૯ માં કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીમાં જોડાયા. તેઓ માનતા હતા કે મજૂર વર્ગ અને ખેડૂતોનું સંગઠન કરવું એ બ્રિટીશ શાસનને ઉથલાવવાનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. તેઓ માર્ક્સવાદથી પ્રેરિત હતા. સામ્યવાદી પક્ષના નેતાઓ સાથે, તેમણે મુંબઈમાં મજૂર વર્ગની પહેલી યુદ્ધ વિરોધી હડતાલનું આયોજન કર્યું. અન્ય નેતાઓની ધરપકડ કરવામાં આવ્યા છતાં પણ તેમણે આ વિરોધનું નેતૃત્વ કર્યું. તેમને ૧૯૪૦ થી ૧૯૪૨ દરમિયાન જેલમાં પૂરવામાં આવ્યા હતા.[1]

ખેડૂતો અને આદિવાસીઓ સાથે કાર્ય

ત્યાર બાદ તેમણે પોતાનું ધ્યાન ખેડૂતોને સંગઠિત કરવા તરફ વાળ્યું. તેઓ અખિલ ભારતીય કિસાન સભામાં સામેલ થયા અને તેની મહારાષ્ટ્ર શાખા, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય કિસાન સભાની સ્થાપના કરી. તે સભાના તેઓ પ્રથમ સંયુક્ત સચિવ હતા. ત્યારબાદ તેમણે પોતાનું જીવન થાણેમાં વારલી સમુદાયના સંઘર્ષમાં સમર્પિત કર્યું. તેઓને શ્રીમંત જમીનદારો દ્વારા બળજબરીથી અને બંધનમાં રાખી મજૂરી કરાવવામાં આવી હતી. વારલી મહિલાઓ જમીનદારોના બળાત્કારનો ભોગ બની રહી હતી, મેલીવિદ્યા અને હત્યાના આરોપ તેમના પર મૂકવામાં આવતા હતા. તેમણે તેમના પતિ શામરાવ સાથે મળીને ૧૯૪૫ થી ૧૯૪૭ દરમિયાન વારલી આદિવાસી વિદ્રોહનું નેતૃત્વ કર્યું હતું.[૪] તેમણે તેમના પુસ્તક *જેવ્હા માણુસ જાગા હોતો* (જ્યારે માણસ જાગે છે) માં તે સમયે ચાલતી ગતિવિધિઓનું દસ્તાવેજીકરણ કર્યું હતું.

આઝાદી પછી પણ ગોદાવરી વારલી અને આદિવાસીઓના હકો માટે લડતા રહ્યા. તેમણે શામરાવ સાથે મળીને ઈ. સ. ૧૯૬૧માં *આદિવાસી પ્રગતિ મંડળ*ની સ્થાપના કરી હતી

થાણે જિલ્લામાં સીપીઆઈ (એમ) ની સ્થાપના

થાણેની કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ૧૯૬૪ માં ભાંગી ગઈ. થાણે જિલ્લામાં લગભગ આખી પાર્ટી, પારુલેકરની આગેવાની હેઠળ, અનિશ્ચિતપણે સીપીઆઇ (એમ) ભારતીય સામ્યવાદી પક્ષ (માર્ક્સવાદી) હેઠળ આવી ગઈ . શામરાવ અને ગોદાવરી બંને મહારાષ્ટ્રના આ પાર્ટીના ૧૬૩ નેતાઓમાં હતા, જે તે સમયે જેલમાં હતા. શામરાવ અને ગોદાવરી રાજ્ય સચિવાલય માટે ચૂંટાયા હતા.[૧]

પછીનું જીવન

ઈ. સ. ૧૯૬૫ માં શામરાવના મૃત્યુ પછી, ગોદાવરીએ સીપીઆઈ (એમ) નું નેતૃત્વ ચાલુ રાખ્યું. ઈ. સ. ૧૯૮૬ માં, તે અખિલ ભારતીય કિસાન સભાની પ્રથમ મહિલા અધ્યક્ષ બની

૮ ઓક્ટોબર ૧૯૯૬ ના રોજ તેમનું નિધન થયું

લેખિન કૃતિઓ

ગોદાવરીએ તેમના સંઘર્ષોને તેના પુસ્તકોમાં લખ્યા છે. તેમનું સૌથી પ્રખ્યાત પુસ્તક છે *જેવ્હા માણુસ જાગા હોતો* (જ્યારે માણસ જાગૃત થાય છે) તે ૧૯૭૦ માં પ્રકાશિત થયું હતું, અને ૧૯૭૨ માં તેને સાહિત્ય અકાદમીનો એવોર્ડ મળ્યો હતો. તેણે જવાહરલાલ નેહરુ એવોર્ડ અને *સોવિયેટ લેન્ડ એવોર્ડ* પણ જીત્યો. અંગ્રેજી અને જાપાનીઝ સહિત ઘણી ભાષાઓમાં તેનું ભાષાંતર કરવામાં આવ્યું છે.

તેમના અન્ય પુસ્તકો છે:

૧. આદિવાસી રીવોલ્ટ : ધ સ્ટોરી ઑફ વારલી પીસન્ટસ્ ઇન સ્ટ્રગલ

૨. 'બંદીવાસાચી આઠ વર્શ' (જેલના આઠ વર્ષ)

પુરસ્કારો અને માન્યતા

ગોદાવરીને ભારતમાં શોષિત અને પછાત લોકો માટેની તેમની સેવા બદલ લોકમાન્ય તિલક એવોર્ડ અને સાવિત્રીબાઈ ફુલે એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો.

बिना दास
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
बिना दास बंगाल के अंग्रेजी गवर्नर को मारकर स्वतंत्रता सेनानियों के लिए प्रेरक बनी थीं।

બિના દાસ

બીના દાસ પશ્ચિમ બંગાળના ભારતીય ક્રાંતિકારી અને રાષ્ટ્રવાદી હતા .બીના દાસ નામની આ યુવતીનો જન્મ 11 ઓગસ્ટ, 1911 ના રોજ અવિભાજિત બંગાળના નાડિયા જિલ્લામાં થયો હતો. બીના દાસ બ્રહ્મસમાજના અગ્રણી નેતા બેની માધવદાસની પુત્રી હતી, જે સુભાષચંદ્ર બોઝના શિક્ષક પણ હતા. તેમની માતા સરલા દેવી ગરીબ છોકરીઓ માટે 'પુણ્ય આશ્રમ' ના નામે ગર્લ્સ હોસ્ટેલ ચલાવતા, જે બોમ્બ, શસ્ત્રો વગેરે છુપાવવા માટે અને ક્રાંતિકારીઓ બનાવવા માટેનો આધાર બન્યો હતો. તેમની મોટી બહેન કલ્યાણી દાસે પણ બ્રિટીશ વિરોધી ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો. તેણી અર્ધ-ક્રાંતિકારી સંગઠન 'છત્રી સંગા'ની સચિવ હતી. આવી સ્થિતિમાં, બીના દાસ માટે ઘરનું વાતાવરણ એકદમ સામાજિક અને ક્રાંતિકારી જોવા મળ્યું હતુ. તે યુગંતર પાર્ટીમાં પણ જોડાઈ હતી, અને થોડી બંદૂક ચલાવવાની તાલીમ પણ લીધી હતી.

કોલકાતા યુનિવર્સિટીનો દિક્ષાંત સમારોહ થવાનો હતો. તે સમારોહમાં, બંગાળના રાજ્યપાલ સ્ટેનલી જેક્સન ભાષણ આપવાના હતા, તે જ વર્ષે બીના દાસ એ બી.એ પૂર્ણ કર્યું હતું, તેમણે પણ ડિગ્રી મેળવવાની હતી. નક્કી થયું કે બીના કાર્યક્રમ માં રિવોલ્વર લઇ જશે. તે 6 ફેબ્રુઆરી 1932 નો દિવસ હતો, અચાનક બિના દાસ તેમની બેઠક પરથી ઉભા

થયા, થોડું આગળ વધ્યા પણ અચકાતા તેમની બેઠક પર પાછા ફર્યા. ફરી એકવાર, બિનાએ હિંમત કરી અને આ સમયે તે ઝડપથી સ્ટેજ તરફ આગળ વધી. જેક્સન ને આ વાત ની ભનક લાગી ગઈ હતી , અને જ્યારે બિના દાસ દ્વારા ગોળી મારવામાં આવી ત્યારે તેઓ પોતાનો બચાવ કરવામાં સફળ થયા. હિંમત ન હરતા બિના દાસ દ્વારા ફરી એકવાર પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો પણ તે નિષ્ફળ ગયો.શિખાઉ તરીકે પણ, બીનાએ રિવોલ્વર સહેલાઇથી છોડી ન હતી. તેમણે કુલ પાંચ રાઉન્ડ ગોળીબાર કર્યો હતો.આ ઘટના બાદ બીનાની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેને જેલમાં મોકલવામાં આવી હતી, તે જ જેલ જ્યાં તેની બહેન પણ હાજર હતી. બિના દાસ ને ગવર્નર પર જીવલેણ હુમલો કરવાના આરોપ માં 9 વર્ષ ની જેલ ની સજા ફકારવામાં આવી હતી.જેલમાંથી છૂટ્યા પછી પણ, બીના દાસે સ્વતંત્રતા લડતમાં ભાગ લેવાનું બંધ કર્યું નહીં. તેમણે 1942 મા મહાત્મા ગાંધીની આગેવાની હેઠળ ભારત છોડો આંદોલનમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો હતો. ત્યારે 3 વર્ષ માટે ફરીથી જેલમાં રહી હતી.

તેમણે 1947 માં સાથી સ્વતંત્રતા સેનાની જાતિશ ભૌમિક સાથે લગ્ન કર્યા. પતિના મૃત્યુ પછી, તે લોકોની નજરથી દૂર ઋષિકેશ સ્થિત આશ્રમમાં સ્થાયી થવા માટે કલકત્તાથી નીકળી ગઈ. એવું કહેવામાં આવતું હતું કે તેણીએ પોતાની જરૂરિયત પૂરી કરવા માટે તેમણે એક શિક્ષણની જોબ લીધી હતી. તેમના અંતિમ વર્ષોમાં પણ, તેમણે સરકાર દ્વારા સ્વતંત્રતા સેનાનીઓ માટેની પેન્શન સ્વીકારવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. તેમણે 26 ડિસેમ્બર 1986 નાં રોજ અંતીમ શ્વાસ લીધા હતા.

તેણીએ 1960 માં તેના "સોશિયલ વર્ક" માટે પદ્મશ્રી એવોર્ડ જીત્યો હતો.

એલિયાઝર એન. ક્રિશ્ચિયન

F.y B.Ed sem 2

Roll no : 3

મણિબેન પટેલ

ઑક્ટોબર ૧૯૪૭

જન્મની વિગત	૩ એપ્રિલ ૧૯૦૩ કરમસદ, ગુજરાત, ભારત
મૃત્યુની વિગત	૧૯૯૦
રાષ્ટ્રીયતા	ભારતીય
નાગરીકતા	ભારતીય
ક્ષેત્ર	સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, સાંસદ
વતન	ભારત
માતા-પિતા	વલ્લભભાઈ પટેલ

* મણિબેન પટેલ *

ભારતીય રાજનૈતિક

મણિબેન પટેલ (૩ એપ્રિલ ૧૯૦૩, કરમસદ- ૧૯૯૦) એ ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના કાર્યકર અને ભારતીય સંસદના સભાસદ હતા. તેઓ ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને નેતા સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના સુપુત્રી હતા. તેમનો અભ્યાસ મુંબઈમાં થયો હતો અને તેમણે ૧૯૧૮માં ગાંધીજીની વિચારધારાનો સ્વીકાર કર્યો હતો. ત્યારબાદ તેઓ નિયમિત રીતે અમદાવાદના સાબરમતી આશ્રમમાં સેવા આપતા હતાં.

જન્મ : ૩ એપ્રિલ, ૧૯૦૩ - કરમસદ, ગુજરાત, ભારત

મૃત્યુ : ૧૯૯૦

રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય

નાગરીકતા : ભારતીય

ક્ષેત્ર : સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, સાંસદ

વતન : ભારત

પિતા : વલ્લભભાઈ પટેલ.

શરૂઆતનું જીવન :

મણિબેનનો જન્મ ૩ એપ્રિલ ૧૯૦૩ના દિવસે ગુજરાતમાં આવેલા કરમસદમાં થયો હતો. તેઓ જ્યારે ૬ વર્ષના હતા ત્યારે તેમની માતાનું અવસાન થયું હતું. ત્યારબાદ તેમના કાકા વિઠ્ઠલભાઈ પટેલે તેમને ઉછેરીને મોટા કર્યા. તેમણે શરૂઆતનો શાળેય અભ્યાસ મુંબઈની ક્વીન મેરી હાઈસ્કૂલમાં કર્યો. ૧૯૨૦માં તેઓએ અમદાવાદ સ્થળાંતર કર્યું અને ત્યાં ગાંધીજીએ સ્થાપેલી ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં પોતાનો અભ્યાસ આગળ ચાલુ રાખ્યો. ૧૯૨૫માં તેમણે સ્નાતક સુધીનો અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યો અને ત્યાર બાદ તેઓ તેમના પિતાના કાર્યમાં મદદ કરવા લાગ્યા.

બોરસદ સત્યાગ્રહ :

ઈ.સ. ૧૯૨૩-૨૪માં અંગ્રેજોએ લોકો પર શિક્ષાત્મક કરવેરો લાદ્યો હતો. તે કર ન ભરી શકનાર લોકોની ઘર જમીન જેવી અસ્કયામતો સરકાર તાબામાં લેવા લાગી અને લોકો પર જુલમ કરવા લાગી. આ અત્યાચારનો વિરોધ કરવા માટે મણિબેને ગાંધીજી અને સરદાર પટેલ દ્વારા ચલાવાતી ના-કરની ચળવળમાં જોડાવા માટે સ્ત્રીઓને ઘરની બહાર નીકળી આગળ આવવાની બોરસદ સત્યાગ્રહમાં જોડાવા પ્રેરણા આપી.

બારડોલી સત્યાગ્રહ :

ઈ.સ. ૧૯૨૮માં બારડોલી ખેડૂતો પર સરકારે આકરા કરવેરા મૂક્યા હતા અને તેની વસૂલી માટે ખેડૂતો પર જુલમ ગુજારવામાં આવતો હતો. ગાંધીજીએ સરદાર પટેલને બારડોલી જઈ ત્યાંના સત્યાગ્રહની આગેવાની કરવા જણાવ્યું. ચળવળની શરૂઆતમાં સ્ત્રીઓ તેમાં ભાગ લેવા આગળ આવતી નહીં. મણિબેને મીઠુબેન પેટીટ અને ભક્તિબા દેસાઈ સાથે મળી સ્ત્રીઓને લડતમાં જોડાવા પ્રેરણા આપી. તેમના પ્રયત્નોને પરિણામે સ્ત્રીઓ આગળ આવી અને પુરુષો કરતાં પણ વધારે સંખ્યામાં સત્યાગ્રહમાં જોડાઈ. તેઓ સરકારે જપ્ત કરેલી જમીનો પર ઝૂંપડીઓ બાંધી તેમાં રહી સત્યાગ્રહ કરતાં.

રાજકોટ સત્યાગ્રહ :

ઈ.સ. ૧૯૩૮માં, રાજકોટ રજવાડાના દિવાન દ્વારા થતા અત્યાચારના વિરોધમાં સત્યાગ્રહ કરવામાં આવ્યો. પોતાની નાદુરસ્ત તબિયત છતાં કસ્તુરબા ગાંધી તેમાં જોડાવા આતુર હતા. મણિબેન કસ્તુરબા સાથે ગયા. સરકારે તે બંનેને છૂટા પાડવાનો આદેશ આપ્યો. તેના વિરોધમાં મણિબેન અનશન પર ઉતર્યા અને તેમને કસ્તુરબા સાથે જ રાખવા સરકારને ફરજ પાડી.

અસહકારની ચળવળ:
મણિબેન પટેલે અસહકારની ચળવળ અને બોરસદના સત્યાગ્રહમાં ભાગ લીધો હતો અને તેને કારણે તેમને જીવનનો ઘણો સમય કારાગૃહમાં વિતાવવો પડ્યો હતો. 1930માં તેઓ તેમના પિતાના મદદનીશ બન્યા અને તેમની નિજી જરૂરિયાતોની પણ દેખરેખ કરવા લાગ્યા. મણિબેને પોતાનું જીવન ભારતની સ્વતંત્રતાને સમર્પિત કર્યું હતું. આથી તેઓ ભારત છોડો ચળવળમાં પણ જોડાયા અને 1942થી 1945 સુધી ફરીવાર યરવાડા જેલમાં કારાગૃહ ભોગવ્યો. ત્યારબાદ 1950માં તેમના પિતાના મૃત્યુ સુધી તેમણે તેમની સાર સંભાળ રાખી. ત્યારબાદ તેઓ મુંબઈ આવ્યા અને સરદાર પટેલ મેમોરિયલ ટ્રસ્ટ સહિત અન્ય ઘણી સામાજિક સંસ્થાઓમાં સેવા આપી. ભારતને સ્વતંત્રતા મળી તે પછી તેમણે તેમના પિતાના જીવન અને ભારતીય સ્વતંત્રતાની ચળવળને આવરી લેતું એક પુસ્તક પણ લખ્યું.

ઉપપ્રમુખ:
એક સમયે મણિબેન પટેલ ગુજરાત પ્રાંત કોંગ્રેસ કમિટીના ઉપ-પ્રમુખ હતા. ત્યાર બાદ તેઓ જવાહરલાલ નેહરુની આગેવાનીમાં કોંગ્રેસના ઉમેદવાર તરીકે પ્રથમ લોકસભા (1952-1957)માં દક્ષિણ કૈરા લોકસભા ક્ષેત્ર અને બીજી લોકસભા (1957-1962)માં આણંદથી ચૂંટાઈ આવ્યા હતા. ઈ.સ. 1953થી 1956 સુધી ગુજરાત રાજ્ય કોંગ્રેસના સચિવ (સેક્રેટરી) રહ્યા હતા. ઈ.સ. 1957થી 1964 સુધી ગુજરાત રાજ્ય કોંગ્રેસના ઉપ-પ્રમુખ હતા. તેઓ ઈ.સ. 1964માં રાજ્યસભામાં ચૂંટાઈ આવ્યા અને 1970 સુધી રાજ્ય સભાના સભ્ય હતા કે પછી સ્વતંત્રતા પાર્ટીના સભ્ય હતા કે પછી કોંગ્રેસના સભ્ય હતા તે વિશે ચોક્કસ માહિતી નથી.

ઈ.સ. 1967 થી ઈ.સ. 1977 દરમ્યાન મોરારજી દેસાઈના નેતૃત્વવાળી કોંગ્રેસ અને સ્વતંત્રતા પાર્ટી બંને બળવાન હતી. તેઓ ઈન્દિરા ગાંધીના નેતૃત્વ હેઠળની કોંગ્રેસ (આઈ) છોડીને કોંગ્રેસ (ઓ) માં જોડાયા હતા. તેમણે કટોકટીનો વિરોધ કર્યો હતો અને જનતા પાર્ટીની ટિકિટ પર 1977 માં મહેસાણામાંથી ચૂંટાઈ આવ્યા હતા.

તેઓ ઘણી શિક્ષણ સંસ્થાઓ સાથે જોડાયેલા હતા જેમ કે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, વલ્લભ વિદ્યાનગર, બારડોલી સ્વરાજ આશ્રમ અને નવજીવન ટ્રસ્ટ સાથે સંકળાયેલા હતા.

તેમનું અવસાન 1990 માં થયું હતું.

ઈ.સ. 2011 માં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ ટ્રસ્ટ અને નવજીવન પ્રકાશને મળીને તેમની ગુજરાતી ડાયરી છાપીને પ્રકાશિત કરી.

रानी अवंती बाई

#WOMENFREEDOMFIGHTERS

एक रानी, जिसने ब्रिटिश सरकार के खिलाफ लड़ाई के लिए **4000** लड़ाकों की सेना तैयारी की थी।

રાણી અવંતિબાઈ લોધી

જન્મ :-

વીરાંગના મહારાણી અવંતિબાઈનો જન્મ ઓછા જાણીતા એવા રજપૂત સમુદાયમાં 16 ઓગષ્ટ, 1831 માં ગામ મનકેહણી જિલ્લા સિવનીના જમીનદાર રાવ જુઝાર સિંહને ત્યાં થયો હતો. વીરાંગના અવંતિબાઈની શિક્ષા-દિક્ષા મનકેહણી ગામમાં થઈ. પોતાનાં બચપણમાં જ આ કન્યાએ તલવારબાજી અને ઘોડેસવારી શીખી લીધા હતી. લોકો પણ આ કન્યાની તલવારબાજી અને ઘોડેસવારી જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ જતાં હતાં. વીરાંગના અવંતિબાઈ બાલ્યકાળથી જ બહુ જ વીર અને સાહસી હતી. જેમ જેમ અવંતિબાઈ મોટા થતા ગયા તેમ તેમ એની વીરતાની વાતો આસપાસના ગામોમાં પણ ફેલાઈ ગઈ.

વિવાહ પછીની કહાની :-

પિતા જુઝારસિંહે પોતાની કન્યા અવંતિબાઈનો વિવાહ સજાતીય લોધી રાજપૂતોની રામગઢ રિયાસત, જિલ્લા મંડલા સાથે કરાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. જુઝારસિંહની આ સાહસી કન્યાનો રિશ્તો રામગઢનાં રાજા લક્ષ્મણસિંહે પોતાના પુત્ર રાજકુમાર વિક્રમાદિત્યસિંહ માટે સ્વીકાર કરી લીધો.

એના પછી જુઝારસિંહની આ કન્યા રામગઢ રિયાસતની કુલવધુ બની.

સન 1850 માં રામગઢ રિયાસતનાં રાજા અને વીરાંગના અવંતિબાઈના શ્વસુર લક્ષ્મણસિંહનું મૃત્યુ થઈ ગયું. અને આજ કુમાર વિક્રમાદિત્યસિંહનો રામગઢ રીયાસતના રાજાનાં રૂપમાં રાજતિલક થયો, પરંતુ કેટલાંક વર્ષો પછી રાજા વિક્રમાદિત્યસિંહ અસ્વસ્થ રહેવા લાગ્યા. એમનાં બંને પુત્ર અમાન્યસિંહ અને શેર સિંહ હજુ નાનાં હતાં.

અત: રાજ્યનો ભાર રાણી અવંતિબાઈ લોધીનાં ખભા પર આવી પડ્યો. વીરાંગના અવંતિબાઈ લોધીએ વીરાંગના ઝાંસીની રાણીની જેમજ પોતાનાં પતિ વિક્રમાદિત્યનાં અસ્વસ્થ હોવાથી એવી દશામાં રાજ્યકાર્ય સંભાળીને પોતાની સુયોગ્યતા સાબિત કરી દીધી અને અંગ્રેજોના પાયા હલાવીને મૂકી દીધાં.

એમની વીરતા અને બુદ્ધિમત્તા આપણને ત્યારેજ જોવાં મળી જ્યારે અંગ્રેજો ભારત પર રાજ્ય કરી રહ્યા હતા. એ સમયે રામગઢનું શાસન રાણી અવંતિબાઈએ પોતાનાં હાથમાં લઈને પોતાની વીરતાનો પરિચય આપીને અંગ્રેજો વિરુદ્ધ યુદ્ધનું બ્યુગલ ફૂંકી દીધું.

રાણી અવંતિબાઈએ પોતાની આસપાસની રિયાસતોને સંદેશ મોકલાવ્યો. સંદેશ સાથે એમણે બંગડીઓ પણ મોકલાવી. અને કહેવામાં આવ્યું કે કાં તો હાથોમાં તલવાર ઉઠાવો અથવા હાથમાં બંગડીઓ પહેરી લો. ભારતમાતાની રક્ષા માટે આગળ આવો. બધાં રાજાઓએ રાણીની ઈચ્છાશક્તિ ને ઓળખીને રાણીને મદદ કરવાં તૈયાર થઈ ગયાં. રાણી અવંતિબાઈએ પણ રાજા સુરતપ્રસાદ જેઓ વિજય રાઘવગઢનાં રાજા હતાં એમની સાથે મળીને નર્મદા નદીનાં બધાં જ ઉત્તરી ક્ષેત્રમાં યુદ્ધનો મોરચો સંભાળ્યો.

રાણીએ મંડલા પર આક્રમણ કરવાની પૂરતી તૈયારી કરી લીધી હતી, પરંતુ ત્યાં જ અંગ્રેજોના સેનાપતિ વાડિંગટન યુદ્ધ કરવા આવી પહોંચ્યા. રાણીએ પોતાની સમગ્ર શક્તિ સાથે એમનાં ઘોડા પર બેસીને યુદ્ધ કર્યું અને માં કાલીનું રૂપ ધારણ કરીને શત્રુની સેનાનો સંહાર કરતીજ જઈ રહી હતી.

યુધ્ધ ની રાણી યુધ્ધ ની મધ્યમાં પોતાની તલવારથી વાડિંગટન પર વાર કર્યો, પણ એ જ સમયે રાણીનો ઘોડો થોડો આગળ વધી ગયો. અને તલવાર ઘોડાને વાગી અને ઘોડો મૃત્યુ પામ્યો. રાણી અવંતિબાઈ એ યુધ્ધમાં હજારો સૈનિકો ને મોતને ઘાટ ઉતારી દીધાં.

કેટલાંક સમય પછી અંગ્રેજ શાસકે બદલો લેવા રાણીના રામગઢ નાં કિલ્લામાં ઘેરબંધી કરીદીધી. રાણી કોઈક રીતે એની સેનાથી બચી જઈને દેવહાર ગઢની પહાડીઓ પર જતી રહી. આ રીતે રાણી અંગ્રેજો સાથે લોહા લેતી રહી પરંતુ અંતમાં રાણીને જ્યારે લાગ્યું કે એ થોડાંક જ સમયમાં અંગ્રેજો દ્વારા ઘેરાઈ જશે, ત્યારે એણે વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર ઉમર રાવને કહ્યું કે ભાઈ! આ દુષ્ટ અંગ્રેજોનાં હાથે મરવું એના કરતાં તો સ્વયં જ પોતાનું જીવન સમાપ્ત કરી દઉં.

ઉમરરાવે કહ્યું બહેન પહેલાં મને પોતાનું શૌર્ય બતાવવા દો. ત્યાર પછી જ તમને જે યોગ્ય લાગે તે કરજો. એનાં પછી ઉમર રાવે અંગ્રેજ સેનાને ગાજર-મૂલની જેમ કાપવાની શરૂ કરી દીધી. અને અંતમાં શહીદ થઈ ગયાં. એનાં પછી જ્યારે રાણીને લાગ્યું કે એ એકલી પડી ગઈ છે, તો એને સ્વયંની તલવાર સ્વયંના જ પેટમાં ઘુસાડી દીધી અને બેહોશ થઈ ગઈ.

થોડાં સમય પછી જ્યારે રાણીને હોશ આવ્યા તો, વાડિંગટને એમની વીરતાને સલામ કર્યા. એનાં પછી આ વીરાંગના હરિ ઓમનું ઉચ્ચારણ કર્યા પછી 20 માર્ચ, 1858 નાં રોજ એમનાં પ્રાણ ત્યાગી દીધાં.

सावित्रीबाई फुले
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
सावित्रीबाई भारत की पहली
छात्रा विद्यालय की संस्थापक थीं।

સાવિત્રીબાઈ ફૂલે

[1831 - 1897]

रूढी और परंपरा की बेडीया तोडकर जिन्होंने
हमे पढ़ने की और आगे बढ़ने की राह बना कर दी
ऐसी भारतवर्ष की प्रथम शिक्षित महिला
एवंम महिला शिक्षिका सावित्रीबाई फूले
इन्हे
शत् शत् नमन .... !

દેશની યુવતીઓને શિક્ષિત કરીને તેઓને સમાજમાં ઉપર લાવવા માટે પોતાના અંતિમ શ્વાસ સુધી લડનાર ઉમદા અને કર્મઠ વ્યક્તિત્વ એટલે સાવિત્રીબાઈ ફૂલે. શિક્ષા, મહિલા સશક્તિકરણ માટે તેમણે કરેલી નોંધપાત્ર કામગીરી માટે PM મોદીએ તેમને નમન પણ કર્યો હતા. દલિત પરિવારમાં જન્મ લેનાર સાવિત્રીબાઈ ફૂલેનો ઉદ્દેશ્ય દરેકને અભ્યાસમાં સમાન અવસર પ્રાપ્ત થાય અને ભેદભાવ ન થાય તેવો હતો.

સાવિત્રીબાઈ ફૂલે ભારતના પ્રથમ મહિલા શિક્ષક, કવયિત્રી અને સમાજસેવિકા હતા. તેઓનું લક્ષ્યાંક હંમેશા યુવતીઓને શિક્ષિત કરવાનું રહેલું.

સાવિત્રીબાઈ ફૂલેનો જન્મ 3-જાન્યુઆરી, 1831 ના રોજ મહારાષ્ટ્રના સતારા જિલ્લાના નાયગાંવ ગામે થયો હતો. તેઓ માતા લક્ષ્મીબાઈ અને પિતા ખંડોજી નેવાસે પાટિલના સૌથી મોટા પુત્રી હતા. તેઓ માળી સમુદાયના હતા. માત્ર નવ (9) વર્ષની ઉંમરે તેઓના લગ્ન ક્રાન્તિકારી જ્યોતિબા ફૂલે સાથે થયા હતા. ત્યારે જ્યોતિબા ફૂલે માત્ર 13 વર્ષના હતા. પતિ ક્રાંતિકારી અને સમાજસેવક હતા, તો સાવિત્રીબાઈએ પણ પોતાનું

જીવન સમાજ સેવામાં સમર્પિત કર્યું હતું.

લગ્ન સમયે સાવિત્રીબાઈ શિક્ષિત નહોતા કારણ કે બ્રાહ્મણ સમુદાયે નિમ્ન જાતિના લોકો અને સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણની મનાઈ ફરમાવી હતી. જ્યોતિરાવ પણ પોતાની નિમ્ન જાતિના કારણે અસ્થાયી રૂપથી શિક્ષણ છોડવા બાધ્ય થયા હતા પરંતુ આખરે તેઓ સ્કોટલેન્ડની એક મિશિનરી શાળામાં પ્રવેશ મેળવવા સફળ થયા હતા. જ્યાં તેમણે સાત ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ કર્યો હતો. સરકારી દફતર પ્રમાણે જ્યોતિરાવે સાવિત્રીબાઈને ઘરે જ ભણાવ્યા હતા. તેમના જ્યોતિરાવ સાથેના પ્રાથમિક શિક્ષણ બાદ આગળની જવાબદારી તેમના મિત્રો સખારામ યશવંત પરાંજપે અને કેશવ શિવરામ ભાવલકરની હતી. તેમણે બે શિક્ષક - પ્રશિક્ષણ અભ્યાસક્રમોમાં પણ પ્રવેશ મેળવ્યો. પ્રથમ તેમણે અહમદનગર સ્થિત અમેરિકી મિશિનરી સિંથિયા ફર્રાર દ્વારા સંચાલિત સંસ્થામાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઉપરાંત પૂણેની નોર્મલ સ્કૂલમાં પણ તાલીમ મેળવી. આ તાલીમના આધારે તેમને ભારતના પ્રથમ મહિલા શિક્ષક અને પ્રધાન અધ્યાપિકા માનવામાં આવે છે.

શિક્ષકની તાલીમ પૂરી કર્યા બાદ સાવિત્રીબાઈએ પૂણેના મહારવાડમાં કન્યાઓને ભણાવવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે જ્યોતિરાવના માર્ગદર્શક અને સલાહકાર સગુણાબાઈની સાથે મળીને આ કાર્યની શરૂઆત કરી. બાદમાં ફૂલે દંપતી અને સગુણાબાઈએ મળીને ભીડેવાડામાં એક કન્યાશાળાની સ્થાપના કરી. શાળામાં વિજ્ઞાન, ગણિત અને સમાજવિજ્ઞાના વિષયો સામેલ હતા. ૧૪૬૩માં અંત સુધીમાં જ્યોતિરાવ અને સાવિત્રીબાઈ

ત્રણ અલગ-અલગ કન્યાશાળાઓ ચલાવી રહ્યા હતા. સંયુક્ત રીતે ત્રણે શાળામાં કુલ મળીને 150 થી પણ વધુ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરી રહ્યા હતા. આ શાળાઓનો અભ્યાસક્રમ અને શિક્ષણપદ્ધતિ સરકારી શાળાથી અલગ હતી. લેખિકા દિવ્યા કંડુકુરીના મત અનુસાર સરકારી શાળાઓ કરતાં ફૂલે દંપતીની શિક્ષણપદ્ધતિ વધુ સારી હતી. એ જ પ્રમાણે સરકારી શાળામાંથી શિક્ષણ મેળવનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા કરતાં ફૂલેની શાળામાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા પણ વધુ હતી.

ફૂલે દંપતીના આ સેવાકાર્યને રૂઢીવાદી સ્થાનિક સમુદાયના પ્રતિરોધનો સામનો કરવો પડ્યો. 1849 સુધી ફૂલે દંપતી જ્યોતિરાવના પિતૃક ઘરમાં રહેતું હતું. પરંતુ 1849 માં જ્યોતિરાવના પિતાએ તેમને ઘર છોડી દેવા માટે જણાવ્યું કારણ કે બ્રાહ્મણ ગ્રંથો પ્રમાણે તેમનું શિક્ષણ કાર્ય પાપ ગણાતું હતું. 1850ના દશકામાં સાવિત્રીબાઈ અને જ્યોતિરાવે બે શૈક્ષણિક ટ્રસ્ટની સ્થાપના કરી. જ્યોતિરાવના સહયોગથી તેમણે અલગ અલગ જાતિ સમુદાયના બાળકોના અભ્યાસ માટે 18 જેટલી શાળાઓ શરૂ કરી. દંપતીએ ગર્ભવતી બળાત્કાર પીડિત મહિલાઓ માટે બાળહત્યા પ્રતિબંધક ગૃહ નામના આશ્રય કેન્દ્રો પણ શરૂ કર્યા.

સાવિત્રીબાઈએ પોતાના જીવનમાં કેટલાંક લક્ષ્ય નિર્ધારિત કર્યા હતા, જેમાં વિધવાના લગ્ન કરાવવા, છૂત-અછૂતના કુરિવાજોને નાબૂદ કરવા, મહિલાઓને સમાજમાં સન્માન અપાવવું અને દલિત મહિલાઓને શિક્ષિત બનાવવી સામેલ છે. આજ દિશામાં લેખોએ

બાળકો માટે શાળા પણ ખોલી હતી. પૂણેથી સ્કૂલ ખોલવાની શરૂઆત કરાઈ હતી અને ત્યારબાદ કુલ 18 સ્કૂલ ખોલાઈ હતી.

વર્ષ ૧૮૫૪ની વાત છે, ત્યારે સાવિત્રીબાઈ ફૂલે સ્કૂલમાં ભણાવવા માટે જતા હતા. ત્યારે તેઓ બે સાડી લઈ સ્કૂલ જતા હતા. એક પહેરીને તેમજ એક સાથે બેગમાં રાખતા. તેનું કારણ એ હતું કે તે સમયના લોકો પણ શૂદ્ર - અતિશુદ્ર લોકોને ભણવાનો અધિકાર નથી તેવું માનતા હતા. આ દરમિયાન સાવિત્રીબાઈ પર રસ્તામાં કચરો, કાદવ અને છાણ ફેંકવામાં આવતું હતું. અને તેથી તેમની સાડી ખરાબ થઈ જતી હતી અને તેથી તેઓ સ્કૂલે ગયા બાદ સાડી બદલી નાખતા. તેઓ સતત આ હેરાનગતિમાંથી પસાર થતા હતા. પરંતુ પોતાના લક્ષ્ય પર અડગ સાવિત્રીબાઈએ સ્કૂલના બાળકોને શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. અને બાદમાં પોતાની જ સ્કૂલ ખોલીને શિક્ષણ આપવાનું શરૂ કર્યું હતું. તેમનું મુખ્ય લક્ષ્ય દલિત બાળકીઓને શિક્ષણ આપવાનું હતું.

૩ જાન્યુઆરી, ૧૮૫૪ના રોજ પોતાના જન્મદિવસ પર જ તેઓએ અલગ અલગ જાતિની ૯ (નવ) છાત્રાઓને એકત્ર કરીને સ્કૂલની શરૂઆત કરી હતી. તેમના આ ભગીરથ કાર્યમાં તેમને સફળતા મળતા જ આગામી એક વર્ષમાં અલગ અલગ સ્થાન પર સાવિત્રીબાઈ અને જ્યોતિબા ફૂલે એ કુલ ૬ (પાંચ) નવી સ્કૂલ ખોલી હતી. જે સમાજ તે સમયે યુવતીઓને ઘરમાં જ રાખવા માટે મજબૂર કરતો તેઓ માટે ક્રાન્તિકારી સાવિત્રીબાઈ ફૂલેની આ પહેલ સણસણતો તમાચો હતી. કર્મઠ

સાવિત્રીબાઈ ફૂલેની આ જ પહેલ બાદ મહિલાઓને પણ શિક્ષણ અને સમાનતાનો અધિકાર હોવાનો સંદેશ સમાજમાં ફેલાયો હતો અને બુદ્ધ લોકો પણ આ વાતને માનવા લાગ્યા હતા. સાવિત્રીબાઈ ફૂલેનું આ કથન સાંપ્રત સમયમાં પણ ઉચિત જણાય છે.

સાવિત્રીબાઈ ફૂલે દ્વારા લખાયેલી મરાઠી કવિતાના ઉચ્ચારણ .....

" જાઓ જઈને લખો-વાંચો, બનો આત્મનિર્ભર,
મહેનતી બનો.
કામ કરો તેમજ જ્ઞાન અને ધન એકત્ર કરો.
જ્ઞાન વગર અંધકાર છે અને તેના વગર આપણે
જનવર બની જઈએ છીએ.
માટે જ,
ખાલી ના બેસો, જઈને શિક્ષણ લો.
દબાયેલા અને ત્યાગ કરેલા દુઃખોનો અંત કરો,
તમારી પાસે શીખવાનો અવસર છે."

સાવિત્રીબાઈ ફૂલે એક પ્રખ્યાત લેખક અને કવિ પણ હતા. તેમણે 1854માં કાવ્યા ફૂલે અને બાવન કાશી સુબોધ રત્નાકર પ્રકાશિત કર્યા. ઈ.સ. 1892માં તેમણે " ગો, એજ્યુકેશન મેળવો " નામની એક કવિતા પણ જેમાં તેમણે દમન કરનાર લોકોને શિક્ષણ મેળવીને પોતાને મુક્ત કરવા પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા. તેમણે મહિલા અધિકાર મંડળની સ્થાપના મહિલા અધિકારના મુદ્દાઓ માટે જાગૃતિ લાવવા કરી હતી. તેમણે ' હોમ ફોર પ્રિવેન્શન ઓફ ઈન્ફન્ટિસાઈડ ' નામનું એક મહિલા આશ્રય ખોલ્યું. જ્યાં બ્રાહ્મણ વિધવાઓ તેમના બાળકોને સુરક્ષિત રીતે

પહોંચાડી શકશે અને તેઓ ઈચ્છે તો તેમને દત્તક લેવા ત્યાં જ છોડી શકશે. તેણે બાળલગ્ન વિરુદ્ધ પણ અભિયાન ચલાવ્યું હતું. અને વિધવા પુનર્લગ્નના હિમાયતી હતા. સાવિત્રીબાઈ અને જ્યોતિરાવ સતીપ્રથાનો બાબત વિરોધ કરતા હતા અને તેઓએ વિધવા મહિલાઓ અને તેના બાળકો માટે ઘર શરૂ કર્યું હતું.

10 માર્ચ 1998 ના રોજ ફૂલેના માનમાં ઈન્ડિયા પોસ્ટ દ્વારા એક સ્ટેમ્પ બહાર પાડવામાં આવ્યું. આમ તેમની યાદમાં ટપાલટિકિટ પણ બહાર પડી હતી.

- પૂણે સિટી કોર્પોરેશન દ્વારા 1983માં તેમના માટે એક સ્મારક બનાવવામાં આવ્યું.
- 2015 માં પૂણે યુનિવર્સિટીનું નામ બદલીને તેમના માનમાં સાવિત્રીબાઈ ફૂલે પૂના યુનિવર્સિટી રાખવામાં આવ્યું.
- ક્રાંતિજ્યોતિ સાવિત્રીબાઈ ફૂલે તેમના જીવન પર આધારિત ભારતીય નાટક ટેલિવિઝન શ્રેણી ડીડી નેશનલ પર 2016 માં પ્રસારિત કરવામાં આવી હતી.
- સાવિત્રીબાઈ ફૂલે, ભારતીય કન્નડ ભાષાનું બાયોપિક 2018માં ફૂલે વિશે બનાવવામાં આવી હતી.

ફૂલે દંપતી નિ:સંતાન હતું. આથી ફૂલે દંપતીએ એક યશવંતને દત્તક લીધો હતો. તે એક બ્રાહ્મણ વિધવાના પુત્ર હતા. તેમણે પોતાના પુત્ર સાથે મળીને હોસ્પિટલ ખોલી હતી. આ હોસ્પિટલમાં મહામારી "પ્લેગ" દરમિયાન સાવિત્રીબાઈ પ્લેગના દર્દીઓની સેવા કરતા હતા. પ્લેગની આ મહામારીથી સંક્રમિત એક બાળકની સારવાર કરતાં સાવિત્રીબાઈને આ રોગ લાગુ પડી ગયો અને તેના કારણે તેમનું

10 માર્ચ, 1897ના રોજ નિધન થઈ ગયું.

અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે સમાજમાં સ્ત્રીઓના સશક્તિકરણ માટે શિક્ષણ અને સમાન અધિકાર અપાવનાર અને લેખોને પગભર બનાવનાર કર્મઠ અને ક્રાંતિકારી શિક્ષક અને સમાજસેવિકા સાવિત્રીબાઈ ફૂલેનું યોગદાન ઈતિહાસમાં હંમેશા યાદગાર રહેશે અને અન્ય લોકો માટે દ્રષ્ટાંતરૂપ પણ બનશે.

ફોટોગ્રાફ્સ

સાવિત્રીબાઈ ફુલેને ભારતના પ્રથમ મહિલા શિક્ષક માનવામાં આવે છે.

જ્યોતિરાવ ફુલે અને તેમના પત્ની સાવિત્રીબાઈ ફુલે.

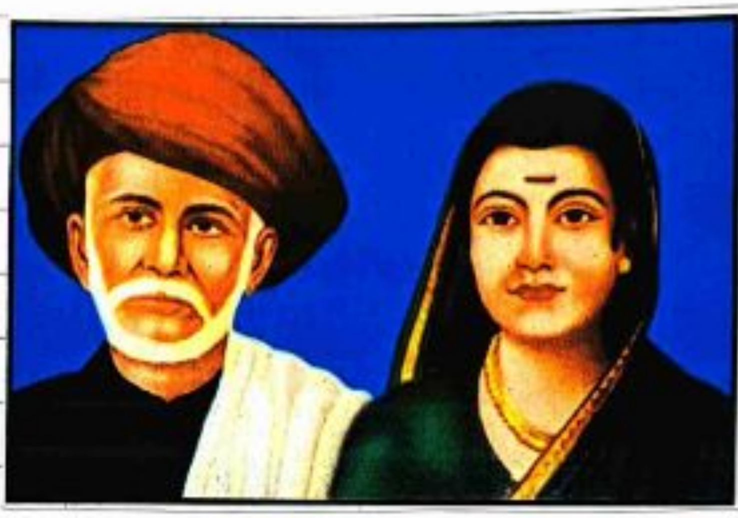

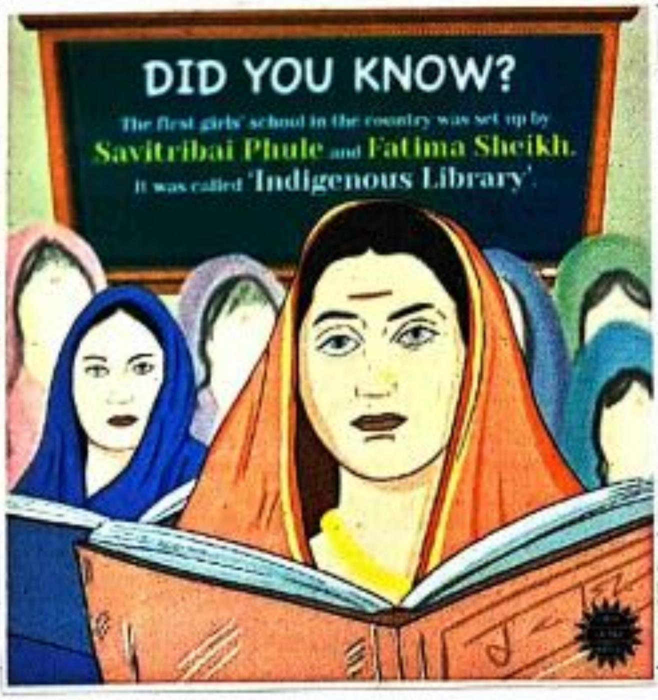

ફાતિમા શેખ અને સાવિત્રીબાઈ ફુલેએ શેઠના ઘરે ઈ.સ. ૧૮૪૯માં એક શાળા ખોલી હતી.

સાવિત્રીબાઈ ફૂલેએ પૂનાના મહારવાડમાં છોકરીઓને ભણાવવાનું શરૂ કર્યું.

1998ના ભારતના સ્ટેમ્પ પર ફૂલે ⇒

10 માર્ચ 1998ના રોજ સાવિત્રીબાઈના માનમાં ઈન્ડિયા પોસ્ટ દ્વારા એક સ્ટેમ્પ બહાર પાડવામાં આવ્યું.

ઈ.સ. ૨૦૧૫માં પૂણે યુનિવર્સિટીનું નામ બદલીને સાવિત્રીબાઈના માનમાં સાવિત્રીબાઈ ફૂલે પૂના યુનિવર્સિટી રાખવામાં આવ્યું.

લગ્ન બાદ જ્યોતિબા ફૂલેએ સાવિત્રીબાઈ ફૂલેને ભણાવ્યા હતા ઉપરાંત ૧૮૪૮માં પોતે સ્થાપેલી શાળામાં શિક્ષિકા તરીકે પણ નિયુક્ત કર્યા.

=> પૂણેમાં સાવિત્રીબાઈ ફૂલેનો બસ્ટ

જ્યોતિબા ફૂલે અને સાવિત્રીબાઈ ફૂલે સમાજસેવા કરતા હતા.

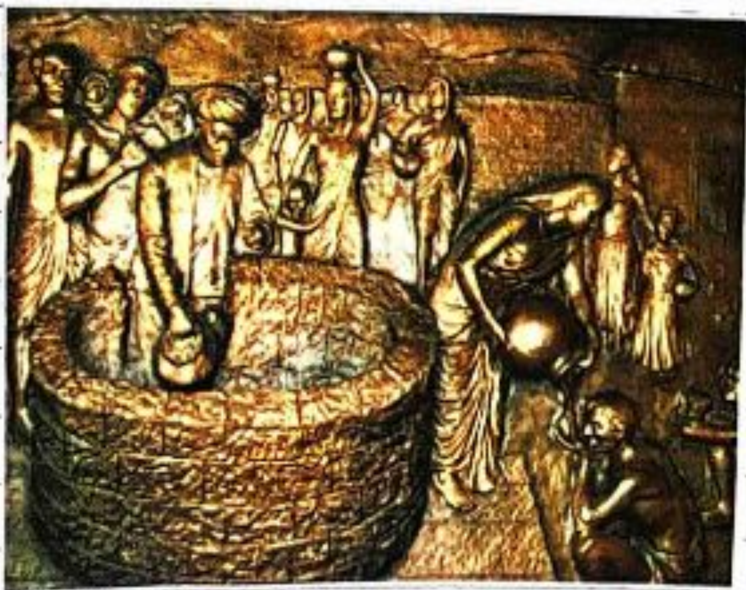

ઔરંગાબાદ મહારાષ્ટ્રમાં સ્થાપિત જ્યોતિરાવ ફૂલે અને સાવિત્રીબાઈ ફૂલેની મૂર્તિ =>

સાવિત્રીબાઈ ફૂલેએ પોતાના પુત્ર સાથે મળીને હોસ્પિટલ ખોલી હતી. પ્લેગના દર્દીની સેવા કરતા કરતા તેઓ પણ પ્લેગના શિકાર બન્યા. જેના કારણે 10 માર્ચ 1897ના રોજ તેમનું મોત થઈ ગયું હતું.

જ્યોતિબા ફૂલેએ સ્થાપેલા 'સત્યશોધક સમાજ' માં સાવિત્રીબાઈએ શોષણમુક્ત સમાજની દિશામાં મહત્વપૂર્ણ જવાબદારી અદા કરી હતી.

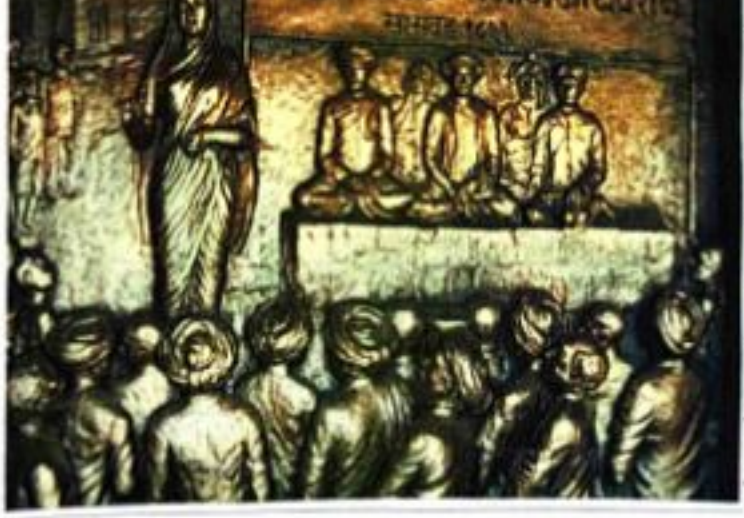

Date :
Page : 1

* સાવિત્રીબાઈ ફુલે *

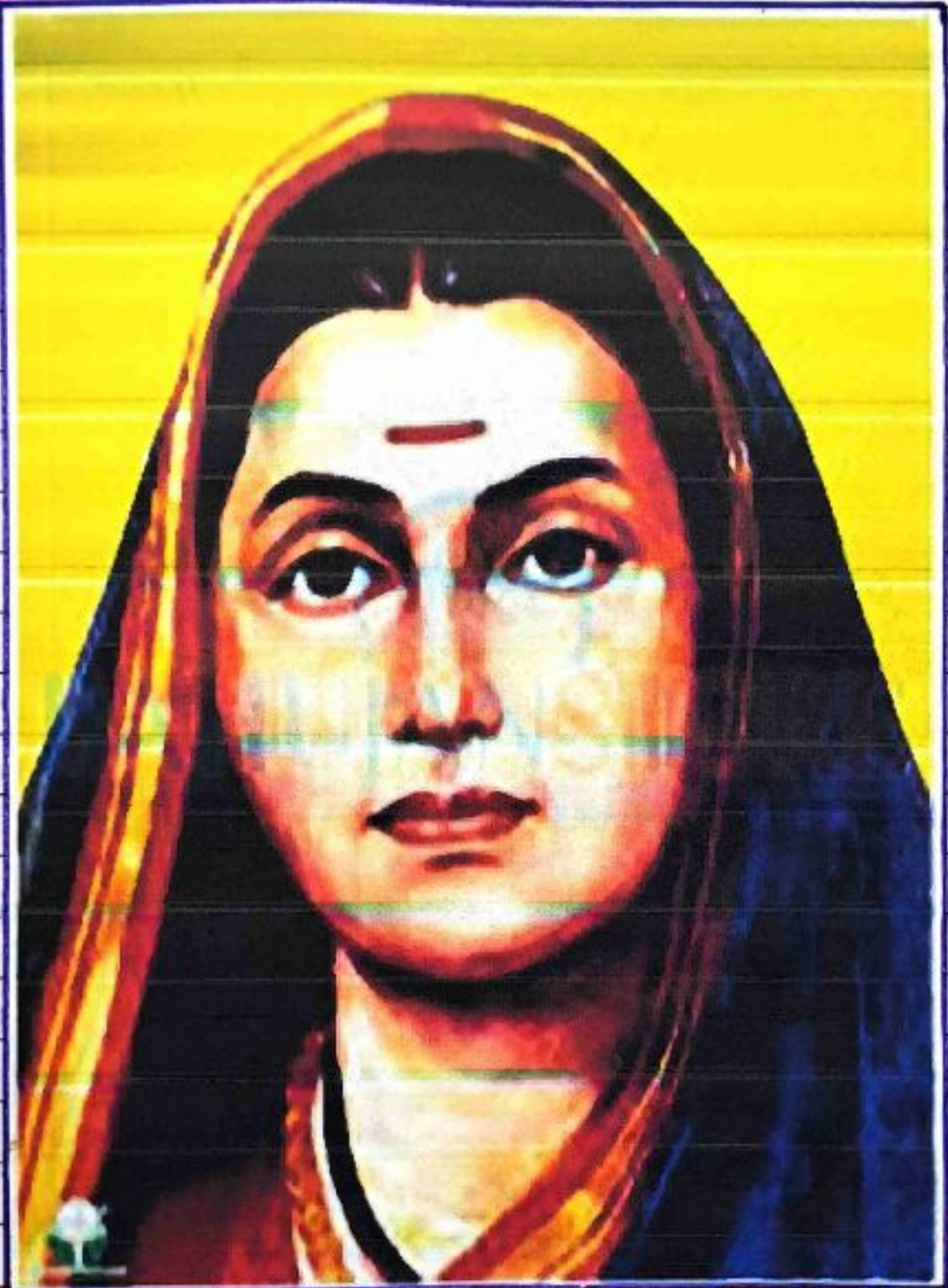

સાવિત્રીબાઈ ફુલે

ભારતીય સમાજ સુધારક

સાવિત્રીબાઈ ફુલે (3 જાન્યુઆરી 1831 - 10 માર્ચ 1897) ભારતીય સમાજ સુધારક, શિક્ષણવિદ્ અને કવિ હતાં. તેમને ભારતના પ્રથમ મહિલા શિક્ષક માનવામાં આવે છે. તેમણે પતિ જ્યોતિબા ફુલે સાથે મળીને સ્ત્રી અધિકારો અને શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં ઉલ્લેખનીય કાર્ય કર્યું. ફુલે દંપતીએ 1848 માં પૂણેના ભીડેવાડામાં પહેલી ભારતીય કન્યા શાળાની સ્થાપના કરી હતી. તેમણે જાતિ અને લિંગના આધાર પર લોકો સાથે થતા અનુચિત વ્યવહાર અને ભેદભાવને સમાપ્ત કરવાનું કાર્ય કર્યું. મહારાષ્ટ્રમાં સમાજ સુધાર આંદોલનમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી. સમાજસેવી અને શિક્ષણવિદ ફુલે મરાઠી સાહિત્યના અગ્રગણ્ય લેખિકા તરીકે પણ જાણીતા છે.

જન્મની વિગત	3 જાન્યુઆરી 1831 નાયગાંવ, સાતારા, મહારાષ્ટ્ર, ભારત
મૃત્યુ	10 March 1897 (aged 66) પુણે

સાવિત્રીબાઈ ફુલે

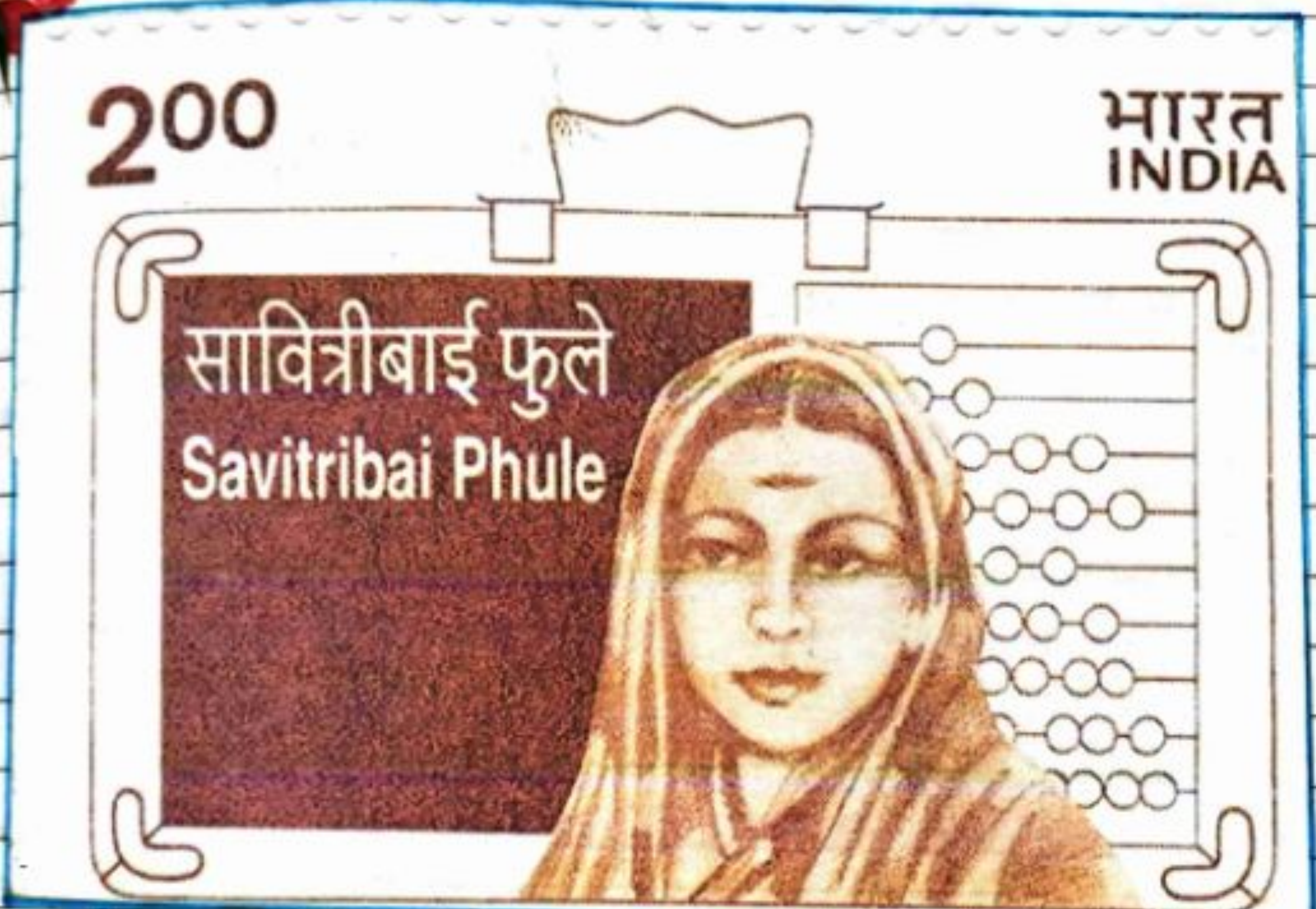

ટપાલ ટિકિટ પર સાવિત્રીબાઈ ફુલે

મૃત્યુનું કારણ	પ્લેગ
રાષ્ટ્રીયતા	ભારતીય
જીવનસાથી	જ્યોતિરાવ ફુલે.

પ્રારંભિક જીવન

સાવિત્રીબાઈનો જન્મ મહારાષ્ટ્રના સતારા જિલ્લાના નાયગાવ ગામે 3 જાન્યુઆરી 1831ના રોજ થયો હતો. તેઓ લક્ષ્મી અને ખંડોજી નેવસે પાટિલના સૌથી મોટા પુત્રી હતા. તેમના માતાપિતા માળી સમુદાયના હતા. 10 વર્ષની ઉંમરે તેમના લગ્ન જ્યોતિરાવ ફુલે સાથે થયા. ફુલે દંપતી નિઃસંતાન હતું. પરંતુ તેમણે બાળક વિધવાના પુત્ર યશવંત રાવને દત્તક લીધો હતો.

શિક્ષણ

લગ્ન સમયે સાવિત્રીબાઈ શિક્ષિત ન હોતા કારણ કે બ્રાહ્મણ સમુદાયે નિમ્ન જાતિના લોકો અને સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણની મનાઈ ફરમાવી હતી. જ્યોતિરાવ પણ પોતાની નિમ્ન જાતિના કારણે વચ્ચેથી જ શિક્ષણ છોડવા બાધ્ય થયા હતા પરંતુ બાદમાં તેઓ સ્કોટલેન્ડની એક મિશનરી શાળામાં પ્રવેશ મેળવવામાં સફળ થયા હતા જ્યાં તેમણે સાત ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ કર્યો હતો.

સરકારી દફતર પ્રમાણે જ્યોતિરાવે સાવિત્રીબાઈને ઘરે જ ભણાવ્યા હતા. તેમના જ્યોતિરાવ સાથેના પ્રાથમિક શિક્ષણ બાદ આગળની જવાબદારી તેમના મિત્રો સખારામ યશવંત પરાંજપે અને કેશવ શિવરામ ભાવલકરની હતી. તેમણે બે શિક્ષક પ્રશિક્ષણ અભ્યાસક્રમોમાં પણ પ્રવેશ મેળવ્યો. પ્રથમ તેમણે અહમદનગર ખાતે અમેરિકી મિશનરી સિંથિયા ફર્રાર દ્વારા સંચાલિત સંસ્થામાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઉપરાંત પુણેની નોર્મલ સ્કૂલમાં પણ તાલીમ મેળવી. આ તાલીમના આધારે તેમને ભારતના પ્રથમ મહિલા શિક્ષક અને પ્રધાન અધ્યાપિકા માનવામાં આવે છે.

કારકિર્દી

શિક્ષકની તાલીમ પૂરી કર્યા બાદ સાવિત્રીબાઈએ પૂનાના મહારવાડામાં કન્યાઓને ભણાવવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે જ્યોતિરાવના માર્ગદર્શક અને ક્રાંતિકારી સગુણાબાઈની સાથે મળીને આ કાર્યની શરૂઆત કરી. બાદમાં ફુલે દંપતી અને સગુણાબાઈએ મળીને ભીડેવાડામાં એક કન્યાશાળાની સ્થાપના કરી. શાળામાં વિજ્ઞાન, ગણિત અને સમાજવિદ્યાના વિષયો સામેલ હતા. 1851ના અંત સુધીમાં જ્યોતિરાવ અને સાવિત્રીબાઈ ત્રણ અલગ અલગ કન્યાશાળાઓ ચલાવી રહ્યા હતા.

નિધન

1897 માં નાલાસોપારા ફરતેની આસપાસના વિસ્તારોમાં પ્લેગની મહામારી ફેલાતાં સાવિત્રીબાઈ અને તેમના દત્તકપુત્ર યશવંતરાવે અસરગ્રસ્તોની સારવાર માટે એક દવાખાનું શરૂ કર્યું. આ દવાખાનું પુણેની દૂર સંક્રમણ મુક્ત વિસ્તારમાં આવેલું હતું. પ્લેગની આ મહામારીની સંક્રમિત એક બાળકની સારવાર કરતાં સાવિત્રીબાઈને આ રોગ લાગુ પડી ગયો અને 10 માર્ચ 1897ના રોજ તેમનું નિધન થઈ ગયું.

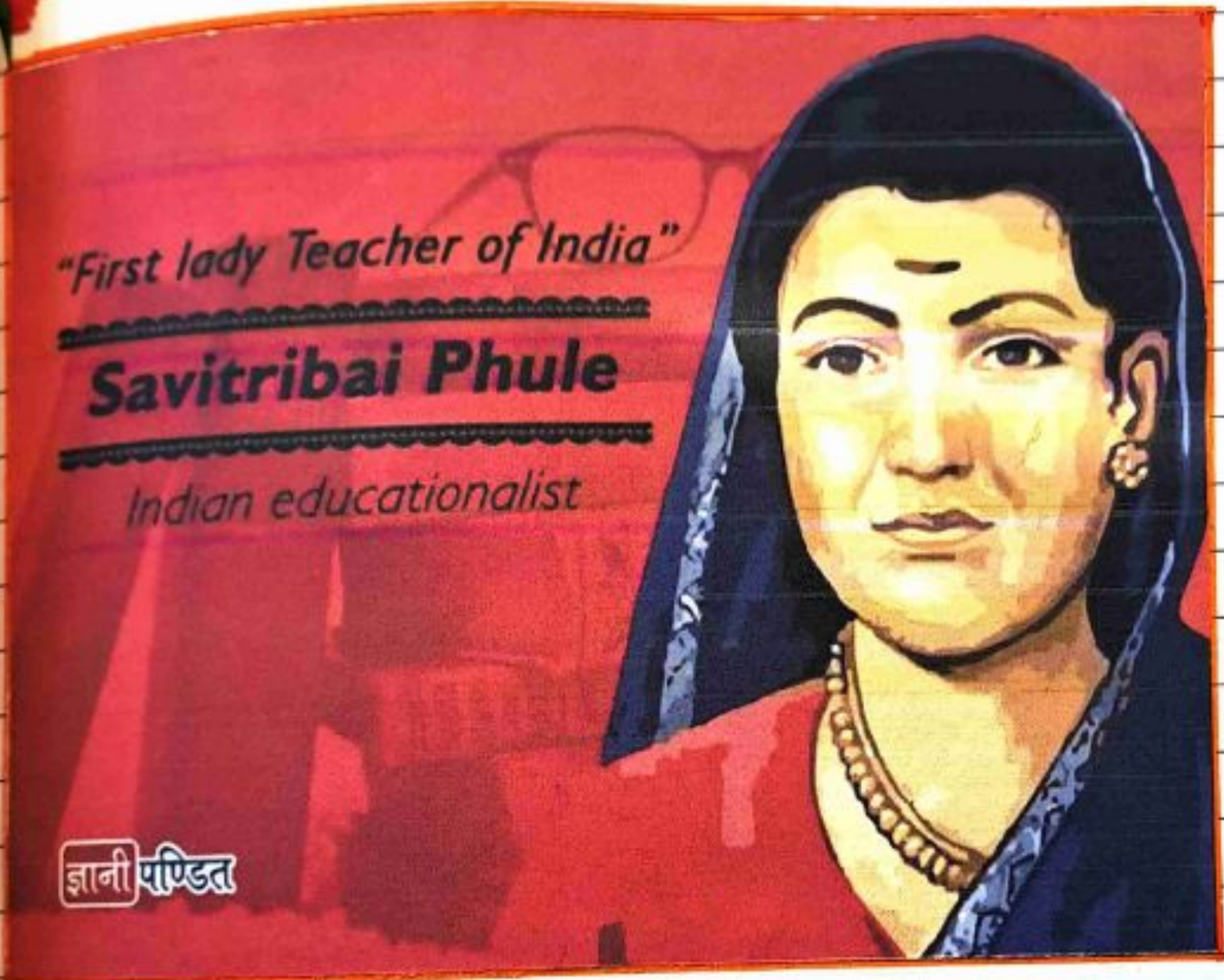
"First lady Teacher of India"
Savitribai Phule
Indian educationalist
ज्ञानी पण्डित

* રાણી કર્ણાવતી (કર્મવતી) *

મેવાડ, મહારાણાની રાજપૂતાનામાં સૌથી વધુ રાજકીય સત્તા ઉત્તરનું કેન્દ્રબિંદુ જ્યાં બપ્પા રાવલના વંશજો રાજધાની ચિત્તોડમાં રહીને શાસન કરતાં આવ્યાં હતાં. સ્થાનિક શાસક ચિત્રાંગદ મોરીએ ચિત્તોડનો કિલ્લો બંધાવ્યા પછી આઠમી સદીથી ગુહિલ વંશના રાવલ રાજાઓ ગાદી રાજપાટ ચલાવતા હતા. ઈ.સ 1303 માં દિલ્હીના સુલતાન અલાઉદ્દીન ખીલજીએ ચિત્તોડ પર આક્રમણ કર્યું પછી તે થોડો સમય ખીલજીના કબજામાં રહ્યો. જેને આખરે સિસોદિયા રાજપૂત હમીરસિંહે પાછો હસ્તગત કરી લીધો.

મેવાડ પાસે એક સમયે બુંદી સામ્રાજ્ય તરીકે ઓળખાતો હાડોતી પ્રદેશ આવેલો છે. ત્યાં રાણી કર્ણાવતીનો જન્મ થયો. નાની ઉંમરમાં જ તેમનું મેવાડના રાણા રાયમલના પુત્ર અને વિખ્યાત મહારાણા કુંભાના પૌત્ર રાણા સાંગા (સંગ્રામ સિંહ) સાથે લગ્ન થયું. મેવાડને એક નાનકડાં રાજ્યમાંથી વિશાળ સામ્રાજ્ય બનાવવા માટેનો પાયો રાણા કુંભાએ નાખ્યો હતો. એક ઉદાર, કલાપ્રિય અને શક્તિશાળી શાસકની સાથે સાથે તેઓ સારા સંગીતકાર પણ હતાં. લગ્ન બાદમાં તેમની અદ્ભુત કસોટી હતી રાણા સાંગા તો બહાદુરીમાં દાદાને પણ આંટી મારી ગયાં. અંદરો અંદર લડતાં રાજપૂત શાસકો અને સરદારોને તેમણે પોતાની છત્રછાયા તળે ભેગા કર્યાં અને માળવા, ઈડર, મંદસૌર તથા ગુજરાત વિજય મેળવ્યા પછી મેવાડનું સામ્રાજ્ય વધુને વધુ ફેલાવ્યું. લશ્કરી હુંકાર

બહારીને રાજપૂત રજવાડાઓમાં પરસ્પર વિશ્વાસ પેદા કરવાની તેમની રણનીતિ ઘણા અંશે સફળ રહી. દિલ્હીના સુલતાન ઇબ્રાહિમ લોદીને પણ તેમણે પરાજિત કર્યો હતો. સોલંકી રાજાઓને વીજે દરોડો આપાવની રાખ્યો હતો. તે સમયે ખાતોલી તથા ધોલપુર પાસે રાજપૂતોની સંયુક્ત સેનાએ સામે ઇબ્રાહિમ લોદીની સેના ટકરાઈ અને બંને વખતે રાજપૂત શૂરવીરોએ લોદીને હાર આપી.

રાણા સાંગાની ઇચ્છા દિલ્હીના તખ્ત પર બિરાજવાની હતી. પણ ઇબ્રાહિમ લોદી આડે આવતો હતો. રાણાના હાથે ભલે તેને હાર મળી હોય, પણ તેની શક્તિઓને નજરઅંદાજ કરવું રાજપૂતોને પોસાય તેમ ન હતું. તેથી રાણાએ રાજકીય દાવ ખેલ્યા. તેમણે મુગલ બાદશાહ ઝહીરુદ્દીન મોહમ્મદ બાબરને દિલ્હી પર આક્રમણ કરવાનું આમંત્રણ આપ્યું. બાબર અને લોદી લડી લડીને એકબીજાને પાયમાલ કરી નાખે. અને પરિણામે દિલ્હીના નબળા બનેલા કિલ્લામાં રાજપૂતો ગાબડું પાડી દે એવી તેમની યોજના હતી.

બાબર જો કે અલગ માટીનો નીકળ્યો. ભારત આક્રમણખોરોની જેમ તેને માત્ર લૂંટમાં રસ ન હતો. પરંતુ પોતાનું અલગ સામ્રાજ્ય વિકસાવવું હતું. લશ્કરી દાવપેચ દાખવામાં પણ માહિર. તેણે પાણીપતના યુદ્ધમાં ઇબ્રાહિમ લોદીને હરાવીને - મારીને દિલ્હીના પર કબજો કરી લીધો. બદલાયેલા સમીકરણો પ્રમાણે હવે રાણા સાંગા અને બાબર એકબીજાના શત્રુ બન્યા. અંતનો સંઘર્ષ ખાનવાના યુદ્ધમાં પરિણમ્યો. જે યુદ્ધ માત્ર દસ કલાકમાં પૂરું થઈ જવાનું હતું. ઇતિહાસની [illegible] હતી

તેમની સામે હતાં મોગલોનાં ગજબ તોપોની તલવારનો ઉપયોગ કરતા તમામ રાજપૂતો! લડાઈ શરૂ થઈ પણ માળવાના સરદાર સિલ્હદિએ અગાઉથી જ બાબર સાથે બનાવેલી યોજના અનુસાર દગો કર્યો અને પોતાના ત્રીસ હજાર સૈનિકો સાથે દુશ્મન છાવણીમાં જઈ ભળ્યો. રાણાએ હિંમત હાર્યા વગર ટક્કર આપી. પણ બાબરની તોપો સામે રાજપૂતી તલવારની ધાર બુઠ્ઠી પડી ગઈ. ઘોંસરો લાગતા જતાં રાણા બેહોશ થઈને ઘોડા પરથી ઢળી પડ્યાં. તેમના મોતની અફવાથી રાજપૂત છાવણીમાં ભાગદોડ મચાવી દીધી અને યુદ્ધ રાજપૂતોની પીછેહઠ સાથે પૂરું થયું.

રાણાને તેમના સહાયક અને મારવાડના રાઠોડ સરદાર સહીસલામત રીતે યુદ્ધ મેદાનથી દૂર લઈ આવ્યાં. જ્યાં ભાનમાં આવ્યા પછી તેમને કણવા સમાચાર આપવામાં આવ્યાં. પણ તેઓ હાર સ્વીકારવા તૈયાર ન હતાં. તેમણે ત્યાં જ પ્રતિજ્ઞા લઈ લીધી કે જ્યાં સુધી તેઓ બાબરને નહીં હરાવી લે. ત્યાં સુધી ચિત્તોડમાં પગ નહીં મૂકે. પ્રતિજ્ઞા કદાચ પૂરી થઈ શકી હોત, પણ બાબર સાથે લડાઈ મેવાડનું અભિયાન ગોઠવી શકે એવું ન ગમતા અમુક અધિકારીઓએ તેમને ઝેર આપી દીધું. આખરે, 30 જાન્યુઆરી 1528 ના ઉત્તરપ્રદેશના કલ્પી ખાતે મેવાડનો સિંહ કાયમ માટે પોઢી ગયો.

રાણા સાંગા પછી તેમના બીજા નંબરના પુત્ર રતનસિંહ બીજાનો રાજ્યાભિષેક થયો. જ્યેષ્ઠ પુત્રનું નામ ભોજરાજ હતું જેમનું 1526 માં અવસાન થયું હતું. રતનસિંહ બીજાની સત્તા પણ લાંબો સમય ન ટકી

શકી. ઈ.સ 1531 માં યુદ્ધ મોરચે તેમનું અવસાન થયું. રાણા સાંગાના ત્રીજા પુત્ર વિક્રમાદિત્યની તાજપોશી કરવામાં આવી ત્યારે તેમની ઉંમર માંડ 14 વર્ષ હતી. રાણી કર્ણાવતીની ભૂમિકા અહીંથી જ શરૂ થઈ. એક તરફ તેમણે કિશોરવયના બાળરાજાને સંભાળવાનો હતો. જ્યારે બીજી તરફ, મેવાડની અસ્થિર, વણસેલી સત્તાને સંતુલિત કરવાની હતી. શક્તિશાળી શાસકની ગેરહાજરીમાં સ્થાનિક સરદારો બળવો કરી શકે. તેથી તેમને દાવમાં રાખવા ખૂબ મુશ્કેલ કામ હતું. છતાં રાણી કર્ણાવતી એ ગજબની કોઠાસૂઝ વાપરી પરિસ્થિતિને પાર પાડી હતી તો તેઓ રાજપરિવારમાંથી આવતાં હતાં. ઉપરાંત, રાણા સાંગાના પત્ની હતાં. તેથી શાસનની બારીકાઈ સારી રીતે જાણતાં હતાં. નવા રાજમાતાની દેખરેખ નીચે મેવાડ ફરી બેઠું થઈ રહ્યું હતું. મેવાડવાસીઓ પણ રોજિંદી દિનચર્યામાં ટેવાતા ગયા હતાં.

સ્થિર થઈ રહેલાં સિસોદિયા રાજપૂતોના સામ્રાજ્ય પર ત્રાપ મારવા ગુજરાતનો સુલતાન બહાદુરશાહ ક્યારનો ટાંપીને બેઠો હતો. જૂના વેરની તેને વસૂલાત કરવી હતી. ઈ.સ 1535માં આખરે ચિત્તોડમાં સ્થિતિ ગંભીર હતી. સ્થાનિક સરદારોમાં રાણા વિક્રમાદિત્ય પ્રત્યે ભારે નારાજગી હતી. પોતાનાથી વડીલ અને રાણા દરબારી લોકોને વાત-વાતમાં ઉતારી પાડવાની વિક્રમાદિત્યને આદત હતી. કેટલાક લોકો પોતાની દાઝ બેસાડવાનો મોકો શોધ્યા પણ ખરો! સરદારો આમ પણ તેનો વ્યવહાર સારો ન હતો. તેથી જ મેવાડ પર યુદ્ધ તોળાઈ રહ્યું હોવા છતાં કોઈ સરદાર વિક્રમાદિત્યના પક્ષે લડવા તૈયાર

ન હતા.

કર્ણાવતી મૂંઝાયા. તેમણે સરદારોને સમજાવવાની કોશિશ કરી, પણ તેઓએ રાણાના નામે લડવાની તો હામી ના પાડી દીધી. હવે શું કરવું? તેમણે ચતુરાઈથી તેમનાં પોતાની માતૃભૂમિ પ્રત્યેની ફરજ યાદ કરાવી. રાણા માટે નહીં તો મેવાડ ખાતર. તેમને લડવાની વિનંતી કરી. સ્થિતિ જ એવી હતી કે તેઓ વિનંતી સિવાય બીજું કશું કરી શકે એમ ન હોતાં. યોજના કામ કરી ગઈ અને રાજપૂત સરદારો લડવા તૈયાર થયાં પણ. તેમણે એક શરત મૂકી કે, યુદ્ધ ચાલુ હોય એ દરમિયાન સલામતી ખાતર રાણા વિક્રમાદિત્ય અને નાનાભાઈ ઉદયસિંહ, તેમનાં મોસાળ બુંદી જતાં રહે. રાણી સંમત થયા. આમ તો, યુદ્ધ જીતવું સહેલું ન હતું. મેવાડની સેનાનું કદ સીમિત થઈ ગયું હતું. શાહી ખજાનો પણ તળિયાઝાટક હતો. બીજી તરફ બહાદુરશાહની શક્તિઓમાં દિવસે દિવસે વધારો થતો હતો. તેના આક્રમણને પહોંચી વળવા બહારથી કોઈ શક્તિશાળી શાસકની મદદ મળે તો વાત બને. ભારતમાં એ સમયે તો તેમનો જ શાસક હતો, નસિરુદ્દીન હુમાયુ. ભૂતકાળમાં થયેલા એક કડવા પ્રસંગને લીધે બહાદુરશાહ સાથે તેના સંબંધો સારા ન હતાં. એ વાતે રાણી કર્ણાવતી મદદ માટે બહુ આશાવાન હતાં.

વાતાવરણ વિષાદથી ભરેલ હતું. અગ્નિકુંડની ધૂમ થઈ રહી હતી. પવિત્ર મંત્રો ગવાઈ રહ્યાં હતાં. લાલ પરિધાનમાં સજ્જ કિલ્લાની સ્ત્રીઓ કુંડની ફરતે પ્રદક્ષિણા કરી રહી હતી. જેવો દુશ્મન કિલ્લામાં ઘૂસે કે તરત તેઓ

પડ્યું. મોતીને આ જવાબ દેવાની હતી. મેવાડની ચિંતા કરતાં કે રાજમાતા રાણી કર્ણાવતી પણ જૌહર કરવાના હતાં. બહાદુર રાજપૂત સૈનિકોમાં માતૃભૂમિ માટે લડી મરવા હતાં. અને કિલ્લાની અંદર રાજપૂતાણીઓ સ્વાભિમાન બચાવવા માટે! વીરરસથી ભરપૂર સૌ હસતાંની કરવાના માટેની તૈયાર ઊભા થઈ ગયા.

આખરે કમનસીબ ઘડી આવી પહોંચી. આઠમી માર્ચ 1535ના દિવસે મેવાડી સેનાને હરાવીને બહાદુરશાહની ફોજ કિલ્લામાં પ્રવેશી અને એ સાથે જ રાણી કર્ણાવતી સમેત તેર હજાર સ્ત્રીઓએ અગ્નિકુંડમા ઝંપલાવી દીધું. તેમની ઉપર ભીષણ કિલ્લો બાજુ ઉંડાં માર્ગ કરી ઉંડાઈ ચિત્તોડના કિલ્લામાં થયેલો બીજો જૌહર હતો.

હુમાયુ ચિત્તોડ પહોંચ્યો ત્યારે ઘણું મોડું થઈ ચૂક્યું હતું. કિલ્લો સમશાનવત હતો. વીરાંગનાઓના શરીર રાખ બની ચૂક્યા હતાં. રાજપૂત યોદ્ધાઓમાં શહીદી વરી ચૂક્યા હતાં. દિલાસાની વાત માત્ર એટલી હતી કે રાણા વિક્રમાદિત્યસિંહ અને ઉદયસિંહ બુંદી ખાતે સલામત હતાં. અંતે, બહેનનું ઋણ ચૂકવવું હુમાયુના નસીબે ન હતું. છતાં તેણે રાખડી ફરજને વશ બહાદુરશાહને પાઠ ભણાવવાનું નક્કી કર્યું.

રાણીએ પોતાનું બલિદાન કરીને માતૃભૂમિને મુક્ત સમર્પિત કરી દીધું.

* રાજમાતા :- જીજાબાઈ *

જન્મ તારીખ :- 12 જાન્યુઆરી, 1598
જન્મ સ્થળ :- સીંદખેડ રાજા
મૃત્યુ :- 17 જૂન, 1674

રાજમાતા જીજાબાઈ અથવા જીજાઉ તરીકે ઓળખતા જીજાબાઈ શાહજી ભોંસલે મરાઠા સામ્રાજ્યના સ્થાપક શિવાજીના માતા હતા. તે સિંધખેડ રાજાના લખુજીરાવ જાધવની પુત્રી હતી. બાળપણથી જ જીજાબાઈ જરૂરિયાતમંદ અને ગરીબ લોકો માટે ખૂબ જ અનુભવાતી તે પોતાનો બચાવ કરવામાં અને આક્રમણકારોને યોગ્ય જવાબ આપવા અંગે ખૂબ જ અવાજ ઉઠાવતી હતી. ખૂબ જ નાની ઉંમરે, જીજાબાઈના લગ્ન શાહજી ભોંસલે સાથે થયા હતા.

જીજાબાઈ સફળ નેતા હતા. તે આંતરિક મુદ્દાઓને હલ કરતી વખતે હુમલાખોરો પર હુમલો કરવા અને શાંત માથુ રાખવાનું માનતી હતી. એકવાર જ્યારે એક હાથી છૂટી ગયો, ત્યારે ભોંસલો અને જાધવ એકબીજાની વિરુદ્ધ ગયા, વિસ્તારતા એકબીજા પર હુમલો કર્યો.

જીજાબાઈ બાબતોને શાંત કરવા અને સમસ્યાનું સમાધાન શોધવા માંગે છે જેથી ભોંસલો અને જાધવ એકધારી લશ્કરી આક્રમણકારો સામે લડવા અને નાગરિક સંઘર્ષના સ્થળને છોડી દે.

જીજાબાઈએ એક વખત તેના પિતાને કહ્યુ હતુ કે " મરાઠા માત્ર અહંકાર અને લોભ માટે આંતર એકબીજા સાથે લડત ચલાવે છે. જો તેમની બહાદુર ટુકડીઓ એક થઈ જાય, તો વિદેશી આક્રમણકારો કોઈ જ સમયમાં નાશ પામશે નહિ. તમારી આજીવિકા માટે આક્રમણ. કારીની હેઠળ કામ કરવુ તે બદનામી છે. તમે તેને છોડવું જ જોઈએ." તેના શબ્દોથી ભોંસલે અને જાધવની ઈતિહાસિક એકતા થઈ.

'સ્વરાજ' પ્રત્યે છત્રપતિ શિવાજી મહારાજની અનંત સ્નેહ પાછળનું એક મુખ્ય કારણ જીજાબાઈનું ઉછેર હતું. તે ઉચ્ચતમ પદની શાસ્ત્રવાદી હતી અને નિર્ણય લેવામાં તેમની સક્રિય ભાગીદારીથી મરાઠાઓને કેટલાક સારા નિર્ણયો લેવાની પ્રેરણા મળી

જીજાબાઈ તેમના પુત્રને દુનિયાની અન્ય કોઈ પણ વસ્તુ કે કરતા વધારે ચાહતા હતા, પરંતુ એક પણ ક્ષણ માટે નહી. કે તેમણે પોતાના પુત્રને છેતરનારા આક્રમણકારો સામે લડવા મોકલ્યો હતો.

રાજમાતા જીજાબાઈ એ મહાનતા અને માતૃત્વનું એક લક્ષણ છે. તે મરાઠા ઈતિહાસનું એક નામ છે જે દરેકને પ્રેરણા આપતું રહેશે.

સ્મિતા દેશમાં રનામા મરાઠી ભાષાની ફિલ્મ રાજમાતા જીજાઉમા જીજાબાઈના પાત્રની ભૂમિકા ભજવી છે. જે મહિના પાટિલની ઈતિહાસિક નવલકથા જીજાસાહેબ પર આધારિત જીજાબાઈના જીવન પર આધારિત છે

* ઝલકારી બાઈ *

જન્મ : ૨૨ નવેમ્બર ૧૮૩૦ બુંદેલખંડ

મૃત્યુ : ૦૪ એપ્રિલ ૧૮૫૮

વીરાંગના ઝલકારીબાઈ કે જો રાણી લક્ષ્મીબાઈના વેશમાં અંગ્રેજોની છાવણીમાં હાહાકાર મચાવ્યો. ભારતની ક્રાંતિકારી નારીઓમાં જેનું નામ ગૌરવપૂર્વક લેવાય છે. ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈને તો બધા ઓળખે છે. પરંતુ તેની જ હમશકલ અને ઝાંસી માટે પ્રાણની આહુતિ આપી દેનાર ઝલકારીબાઈ વિશે બહુ ઓછા લોકો જાણે છે. યુદ્ધકાળમાં પ્રવીણ અને લક્ષ્મીબાઈની સાથે ખભેખભો મિલાવીને ઝઝૂમનાર ઝલકારી બાઈ સ્વતંત્રતા સંગ્રામનું એક ઝળહળતુ નામ છે.

જીવન - કવન :-

ઝાંસીની પાસે આવેલા ભોજલા ગામમા 22 નવેમ્બર 1830 માં ઝલકારી બાઈનો જન્મ ગરીબ કોળી પરિવારમાં થયો હતો. તેના પિતાનુ નામ સદોવર સિંહ અને માતાનું નામ જમુના દેવી હતુ. ઝલકારીબાઈ નાની હતી ત્યારે જ તેની માતાનું મૃત્યુ થયુ. એટલે પિતાએ તેનુ એક પુત્રની જેમ જ પાલનપોષણ કર્યું હતુ. તેની નિર્ધન સ્થિતિના કારણે તે ખાસ શિક્ષણ તો નહોતી મેળવી શકી, પરંતુ ઘોડેસવારી અને શસ્ત્રો ચલાવવામાં તે ખૂબ પારંગત હતી

બાળપણથી જ તે ખૂબ સાહસિક અને દૃઢ મનોબળવાળી હતી. તે ઘરના ઢોરઢાંખર ચરાવતી હતી અને જંગલમાંથી લાકડાં વીણી લાવતી. એકવાર જંગલમાં ઢોર ચરાવવા ગઈ ત્યાં ખૂંખાર દીપડો તેના પર ત્રાટક્યો. ઝલકારીએ પોતાના હાથમાં રહેલી કુહાડીથી પોતાનું રક્ષણ કર્યું અને દીપડા પર ઘા કરતા જ તેનું પ્રાણપંખેરું ઊડી ગયું.

એકવાર ગામના એક વેપારીના ત્યાં ડાકુઓ ત્રાટક્યા. ઝલકારીને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે પોતાની તલવાર લઈને નીકળી પડી. ગામમાંથી ડાકુઓનો બહાદુરીપૂર્વક સામનો કરી તેમને ભગાડી મૂક્યાં. આખા ગામમાં તેની બહાદુરીની પ્રશંસા થઈ.

ગામલોકોએ તેના લગ્ન ઝાંસી રાણી લક્ષ્મીબાઈની સેનાના એક બહાદુર સૈનિક અને તોપચી પૂરણ કોળી સાથે કરાવ્યા. તે લક્ષ્મીબાઈનો અંગરક્ષક સિપાહી હતો. એકવાર ગૌરીપૂજાના વ્રત નિમિત્તે અન્ય મહિલાઓ સાથે ઝલકારીબાઈ પણ લક્ષ્મીબાઈનું સન્માન કરવા ઝાંસીના કિલ્લામાં ગઈ. રાણી લક્ષ્મીબાઈ તેને જોઈને ચકિત થઈ ગયા, કારણ કે તે આબેહૂબ લક્ષ્મીબાઈ જેવી દેખાતી હતી. તેની સાથે આવેલી સ્ત્રીઓ પાસેથી ઝલકારીના વખાણ સાંભળીને રાણી લક્ષ્મીબાઈ ખૂબ પ્રભાવિત થયાં.

યોગદાન

લક્ષ્મીબાઈએ ઝલકારીબાઈને પોતાની દુર્ગાસેનામાં સામેલ કરી. ઝલકારી બાઈએ સેનામાં બીજી મહિલાઓ સાથે તોપ, બંદૂક અને તલવાર બાજીની તાલીમ લીધી. અંગ્રેજો સામે યુદ્ધ કરવા માટે તૈયારીઓ પુરજોશમાં ચાલતી હતી. ઝાંસીનું રાજ્ય ખાલસા કરવાની લોર્ડ ડેલહાઉસીની નીતિ સામે ભારે વિરોધ ઊભો થયો હતો. રાણી લક્ષ્મીબાઈની ગાદીનો વારસદાર ન હોવાથી તેના દત્તકપુત્રને ગાદી પર બેસવાની અંગ્રેજોએ મનાઈ ફરમાવી હતી. ઝાંસીની સેના અને લોકોએ બ્રિટિશ સેના સામે યુદ્ધ પોકાર્યું. બંને સેના અને લોકોએ બ્રિટિશ સેના સામે યુદ્ધ પોકાર્યું. બંને સેના વચ્ચે ભયંકર યુદ્ધ થયું. લક્ષ્મીબાઈના નેતૃત્વમાં યુદ્ધ ચાલતું હતું. ત્યાં જ તેની જ સેનાનો સૈનિક અંગ્રેજો સાથે ભળી ગયો અને કિલ્લાનો મહત્વનો દરવાજો અંગ્રેજ સેના માટે ખુલ્લો મૂકી દીધો અંગ્રેજ સૈનિકો કિલ્લામાં ઘૂસી ગયા. ઝાંસીના સેનાપતિએ અને ઝલકારીબાઈએ લક્ષ્મીબાઈને પ્રાણ બચાવવા કિલ્લો છોડીને ભાગી જવાની સલાહ આપી. લક્ષ્મીબાઈ પોતાના કેટલાક સૈનિકોને લઈને ત્યાંથી દૂર નીકળી ગયા.

ઝલકારી બાઈનો પતિ પુરણ કિલ્લાનું રક્ષણ કરતો હતો. ત્યાં જ અંગ્રેજ સૈનિકની ગોળીઓથી વિંધાઈને શહીદ થઈ ગયો. ઝલકારીબાઈએ પોતાના પતિને શહીદ થતો જોયો પણ તે હિંમત હારી ગઈ. ઝલકારી બાઈને ગમે તે ભોગે માતૃભૂમિનું રક્ષણ કરવું હતું. અંગ્રેજોને હંફાવવા માટે નવી એક યોજના બનાવી. ઝલકારીબાઈએ રાણી લક્ષ્મીબાઈ જેવા જ કપડા પહેરી લીધા અને

ઝાંસીની સોનાની કમાન સરખાણી લીધી. ત્યાર બાદ તે ઘોડા પર સવાર થઈને કિલ્લાની બહાર નીકળી અંગ્રેજ સેનાપતિ જનરલ રોઝને મળવા માટે તે નીડરતાથી તેની છાવણી સુધી પહોંચીને તેણે સિંહની જેમ ગર્જના કરી અને કહ્યુ, " મારે જનરલ રોઝને મળવું છે."

રોઝ અને તેના સૈનિકો ખૂબ ખુશ થયા. તેમણે વિચાર્યું રાણી લક્ષ્મીબાઈ પોતે અંગ્રેજ સૈન્યને શરણે આવી ગઈ છે અને તે પણ જીવિત. ઝાંસીનો કિલ્લો અને લક્ષ્મીબાઈ હવે તેમના કબજામાં છે. સેનાપતિ રોઝે કહ્યુ. " બોલ ઝાંસીની રાણી. હવે તને શું સજા કરવામાં આવે ?" ત્યાં જ ઝલકારી બાઈએ પોતાની તલવારથી પ્રહાર કર્યો. અંગ્રેજ સૈનિકો તેના પર તૂટી પડ્યા. એકલે હાથે તેણે ઘણાં સૈનિકોને મોતને ઘાટ ઉતાર્યાં. છેવટે સેનાપતિ રોઝ અને તેના સૈનિકો ઓળખી ગયા કે આ રાણી લક્ષ્મીબાઈ નહીં પણ તેના વેશમાં દુર્ગાસેનાની વીરાંગના ઝલકારી બાઈ છે. ઝલકારીબાઈને ગિરફતાર કરી તેને ફાંસીની સજા આપવામા આવી ઝલકારીબાઈ માતૃભૂમિ માટે પોતાના પ્રાણની બલિદાન આપી ઈતિહાસમાં અમર થઈ ગઈ.

તેના માટે ઈતિહાસકારોએ લખ્યુ કે -

'જા કર રણ મે લલકારી થી
વહ તો ઝાંસી કી ઝલકારી થી,
ગોરો સે લડના સિખા ગઈ
હૈ ઈતિહાસ મે ઝલક રહી,
વહ ભારત કી હી નારી થી.'

આજે પણ આ વીરાંગના ઝલકારીબાઈની ઘણી પ્રતિમાઓ ગ્વાલિયર, આગ્રા અને અજમેરમાં જોવા મળે છે. સરકારે તેની યાદમાં ટપાલ ટિકિટ પણ પ્રસિદ્ધ કરી છે.

રાષ્ટ્રપતિ રામનાથ કોવિંદે 10 નવેમ્બર 2017 ના રોજ ભોપાલના ગુરુ તેગ બહાદુર સંકુલમાં ઝલકારી બાઈની પ્રતિમાનું અનાવરણ કર્યું હતું.

ઉત્તર ભારતના જાતિના તેમના સમુદાય મહત્તા તેના રાજકીય ઉપયોગ કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે કોરીઓ તેમને તેમની જાતિમા જ્ઞાતિના એક બહાદુર સ્ત્રી યોદ્ધા માને છે અને તેઓમાં ગૌરવની ભાવના પેદા કરવા માટે "ઝલકારીબાઈ જયંતિ" ઉજવે છે.

सुचेता कृपलानी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
कृपलानी भारत की पहली
महिला मुख्यमंत्री और कांग्रेस
महिला इकाई की संस्थापक थीं।

* સુચેતા કૃપલાની *

જન્મ : 25 જૂન 1904
અંબાલા, પંજાબ, બ્રિટિશ ભારત

મૃત્યુ : 1 ડિસેમ્બર 1974 (70 વર્ષ)
નવી દિલ્હી, ભારત

રાજકીય પક્ષ : ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ

જીવનસાથી : જે.બી. કૃપલાની

સુચેતા કૃપલાનીનો જન્મ પંજાબના અંબાલામાં બંગાળી પરિવારમાં થયો હતો. તેમના પિતા તબીબી અધિકારી તરીકે નોકરી કરતા હતા. તે નોકરીમાં ઘણી બદલી થતી હતી. આને પરિણામે તેમણે ઘણી શાળાઓમાં અભ્યાસ કર્યો. તેમની અભ્યાસની અંતિમ પદવી દિલ્હીની સેન્ટ સ્ટીફન કોલેજમાંથી ઇતિહાસ વિષયમાં માસ્ટરની રહી. આ તે સમય હતો જ્યારે દેશના વાતાવરણમાં રાષ્ટ્રવાદી ભાવનાઓની ચડતી હતી. અને સ્વતંત્રતાની લડત વેગ પકડી રહી હતી

તેઓ કુશળ ઇચ્છાશક્તિ અને અનુકરણીય નેતૃત્વના ગુણો સાથે જન્મ્યા ન હતા. ઉલટાના તેઓ બાળપણમાં એક શરમાળ બાલિકા હતી. તેમની અધૂરી લખેલી આત્મકથા અનુસાર તેઓ પોતાના દેખાવ અને બુદ્ધિ વિશે સભાન હતા. આ ઉંમરમાં જે

પરિસ્થિતિઓનો તેમણે સામનો કરવો પડ્યો હતો.
તેણે તેમના વ્યક્તિત્વને આકાર આપ્યો. સુચેતા જણાવે
છે કે 10 વર્ષની વયે કેવી રીતે તેમણે અને તેમના
ભાઈ-બહેનોએ તેમના પિતા અને તેના મિત્રોને
જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ વિશે વાત કરતા સાંભળ્યા
હતા. આનાથી તેઓ એટલા ગુસ્સે થઈ ગયા કે
તેઓએ તેઓ સાથે રમતા કેટલાક એંગ્લો-ભારતીય
બાળકોને તેમના નામથી ચીડવી પોતાનો ગુસ્સો ઠાલવ્યો.

તેમના સ્પષ્ટ શબ્દો આ પ્રમાણે હતા. "હું
અંગ્રેજો સામે ગુસ્સાનો મનમા અનુભવ કરી શકુ એટલી
સમજણી થઈ ગઈ હતી. અમે અમારી સાથે રમનારા
કેટલાક એંગ્લો-ભારતીય બાળકોને તમામ પ્રકારના નામ
આપીને અમારો ગુસ્સો ઠાલવ્યો!

સુચેતા અને તેની બહેન સુધા બંને ભારતની
વિસ્તરતી સ્વતંત્રતા ચળવળમા જોડાવા માટે ઉત્સુક હતા.
જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ પછી પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ
દિલ્હીની મુલાકાતે આવ્યા હતા. તેમની શાળાની બાલિકાઓને
કુડસિયા ગાર્ડન નજીક ઊભા કરવામાં આવ્યા હતા. વેલ્સના
રાજકુમાર સન્માનમાં ઊભા રહેવા માટે બન્ને બહેનો ના
પાડવા ઈચ્છતી હોવા છતા, તેઓ ના પાડી શક્યા નહી
અને તેનાથી તેમને પોતાની કાયરતા પર ગુસ્સો આવ્યો
"અમારું અંતઃકરણ શરમજનક લાગણીથી મુક્ત થઈ
શક્યું નહી. અમને બન્નેને પોતાની કાયરતાને કારણે
ખૂબ ખિન્નતાનો અનુભવ થયો."

જ્યારે તેઓ લાહોરની કિન્નર્ડ કોલેજમાં ભણતા હતા, ત્યારે તેમના બાઇબલ વર્ગના શિક્ષકે હિન્દુ ધર્મ વિશે કેટલીક અપમાનજનક બાબતો કહી હતી. ગુસ્સે ભરેલી સુચેતા અને તેની બહેન ઘરે ગયા અને તેમના પિતાને તેમની મદદ કરવા કહ્યું. તેમણે તેમને કેટલાક ધાર્મિક ઉપદેશો પર પ્રશિક્ષણ આપ્યું, અને બીજા દિવસે છોકરીઓએ તેમના શિક્ષકનો ભગવદ્ ગીતાના અવતરણો ટાંકી સામનો કર્યો. શિક્ષકે વર્ગમાં ફરી ક્યારેય હિન્દુ ધર્મનો ઉલ્લેખ ન કર્યો.

સ્નાતક થતા તેણીએ ઇન્દ્રપ્રસ્થ કોલેજ અને પંજાબ યુનિવર્સિટીમાંથી અભ્યાસ કર્યો. તેઓ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં બંધારણીય ઇતિહાસના પ્રોફેસર બન્યા. ઈ.સ 1936 માં તેણે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના અગ્રણી વ્યક્તિ જે.બી. કૃપલાની સાથે લગ્ન કર્યા. જે તેમનાથી વીસ વર્ષ મોટા હતા. આ લગ્નનો બંને પરિવારો તેમજ ગાંધીજી દ્વારા વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો, જોકે આખરે તેમણે તેનો સ્વીકાર કર્યો હતો.

તેમના સમકાલીન અરુણા અસફ અલી અને ઉષા મહેતાની જેમ તેઓ ભારત છોડો આંદોલન દરમિયાન આગળ આવ્યા. ત્યારબાદ તેમણે ભારતના ભાગલા સમયે થયેલા રમખાણો વખતે મહાત્મા ગાંધી સાથે મળીને કામ કર્યું હતું. ઈ.સ 1946માં તેઓ ગાંધીજી સાથે નોઆખલી ગયા હતા. તેણી કેટલીક એવી મહિલાઓમાંની એક હતી કે જેઓ બંધારણ સભામાં ચૂંટાયા હતી અને ભારતીય બંધારણના મુસદ્દા તૈયાર કરતી પેટા સમિતિનો ભાગ હતા. તે પેટા સમિતિ ભારતના બંધારણની રૂપરેખા બનાવી.

14 ઓગસ્ટ 1947 ના દિવસે જવાહરલાલ નેહરુએ દેશના પ્રખ્યાત ટ્રાયસ્ટ વિથ ડેસ્ટિની' સ્પીચનું ભાષણ આપવાની થોડી મિનિટો પહેલા, તેમણે બંધારણ સભાના સ્વાતંત્ર્ય સત્રમાં વંદે માતરમ ગાયું હતું. તેમણે ઈ.સ 1940 માં ઓલ ઈન્ડિયા મહિલા કોંગ્રેસની સ્થાપના કરી હતી.

સ્વતંત્રતા પછી તેઓ રાજકારણમાં સામેલ થયા. ઈ.સ 1952 માં પહેલી લોકસભાની ચૂંટણીઓ માટે તેમણે કે.એમ.પી.પી. ની ટિકિટ પર નવી દિલ્હીથી ચૂંટણી લડી હતી. આ પાર્ટી એક વર્ષ પહેલા જ તેના પતિ દ્વારા સ્થપાઈ હતી જો કે તે પાર્ટીની આવરદા ટૂંકી રહી હતી. તે ચૂંટણીમાં તેણે કોંગ્રેસના ઉમેદવાર મનમોહિની સહગલને હરાવી હતી. પાંચ વર્ષ પછી ફરી તેજ મત વિસ્તારમાંથી તેઓ ચૂંટાઈ આવ્યા હતા, પરંતુ આ વખતે તેમણે કોંગ્રેસના ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટણી લડી હતી. ઈ.સ 1967 માં ઉત્તર પ્રદેશના ગોંડા મત વિસ્તારથી તેઓ છેલ્લી વખત લોકસભા માટે ચૂંટાઈ આવ્યા હતા.

આ દરમિયાન તેઓ ઉત્તર પ્રદેશ વિધાનસભાના સભ્ય પણ બન્યા હતા. ઈ.સ 1960 થી 1963 સુધી તેમણે ઉત્તર પ્રદેશના મુખ્ય મંત્રી બન્યા અને આ સાથે તેઓ ભારતના કોઈપણ રાજ્યમાં આ પદ સંભાળનારી પ્રથમ મહિલા બન્યા. તેમના કાર્યકાળની વિશેષતા એ રાજ્યના કર્મચારીઓની હડતાલનું કડક સંચાલન હતું. રાજ્યના કર્મચારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ પ્રથમ હડતાલ 62 દિવસ સુધી ચાલુ રહી. તેમણે ત્યારે જ નમતું આપ્યું જ્યારે કર્મચારીઓના નેતાઓ સમાધાન

માટે સંમત થયા હતા. કૃપલાનીએ પગાર વધારાની તેમની માંગણી નકારીને એક કડક પ્રબંધક તરીકેની તેમની પ્રતિષ્ઠા જાળવી રાખી હતી.

તેમણે ઈ.સ 1971 માં રાજકારણમાંથી નિવૃત્તિ લીધી હતી અને ઈ.સ 1974 માં તેમના મૃત્યુ સુધી તેઓ એકાંતમાં રહ્યા હતા.

મેડમ ભિખાઈજી કામા

જન્મ ૨૪ સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૧

મુંબઈ

મૃત્યુ ૧૩ ઓગસ્ટ ૧૯૩૬

મેડમ ભિખાઈજી કામા

ભારતની સ્વતંત્રતા સંગ્રામમાં પ્રથમ મહિલા ક્રાંતિકારી તરીકેનું બહુમાન મેળવનાર મેડમ ભીખાઈજી કામાનો જન્મ 24 સપ્ટેમ્બર 1861 નાં રોજ મુંબઈનાં એક શ્રીમંત પારસી પરિવારમાં થયો હતો. પિતાનું નામ સોરાબજી ફ્રામજી પટેલ અને માતાનું નામ જીજીબાઈ હતું. સોરાબજી મુંબઈનાં જાણીતા વેપારી હતા. ભીખાઈજી કામા એલેક્ઝાન્ડર પારસી ગર્લ્સ સ્કૂલમાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. શાળાનાં અભ્યાસ દરમિયાન ભીખાઈજી તેજસ્વી વિદ્યાર્થીની તરીકે વર્ગમાં પ્રથમ આવતા હતા. નાની ઉંમરથી જ દેશપ્રેમનાં બીજ તેના મનમાં રોપાઈ ચૂક્યા હતા. ગૃહકાર્ય પૂરું કર્યા પહેલાં તે જમવા ન બેસતાં. વિદેશ - દેશની ભાષાઓમાં નિપુણ બનવાનો તેમને શોખ હતો. ભીખાઈજીને નવ ભાઈબહેનો હતા. ઘરમાં બધાં ભીખાઈજીને "મુન્ની" કહીને બોલાવતાં.

ઈ.સ. 1857નાં વિપ્લવને ભીખાઈજીના જન્મ વખતે 4 વર્ષ જ થયાં. દેશ હજુ તેની અસરથી મુક્ત થઈ શક્યો ન હોતો. ઠેર ઠેર રાણી લક્ષ્મીબાઈ, તાત્યાટોપે અને મંગલ પાંડે જેવા ક્રાંતિકારીઓનાં બલિદાનની ચર્ચા થતી હતી. ભીખાઈજીને આ વાતોમાં રસ પડતો. તે એક સંવેદનશીલ બાળકી હતી. અંગ્રેજ શાસકોનાં ભારતીયો સાથેનાં અપમાનજનક વ્યવહારથી એનું મન અંગ્રેજો પ્રત્યે ઘૃણાથી ભરાઈ ગયું.

ઈ.સ. 1885 માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની સ્થાપના કરવામાં આવી. ભીખાઈજી માત્ર ત્યારે 24

વર્ષના હતાં. એમના વિચારો હવે પરિપક્વ થઈ ગયાં હતા. તે કોંગ્રેસના સામાન્ય સભ્ય ન બનતાં સક્રિય કાર્યકર બન્યા. સમાજની દરેક વર્ગની મહિલાઓને એક મંચ પર લાવવા માટે મહિલા સંસ્થાઓને સંગઠિત કરવાનુ તેમણે બીડું ઝડપ્યું.

તેમનાં પિતાને ભીખાઈજીની આ પ્રવૃત્તિ પસંદ નહોતી. તે ઇચ્છતા હતાં કે દીકરી સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામમાં ભાગ ન લે. એમને બીક હતી કે દીકરીના આ કૃત્યથી પોતે અંગ્રેજ સરકારની નારાજગી વહોરવી પડશે. પરંતુ ભીખાઈજી સ્વતંત્ર મિજાજનાં હતા. તે કોઈનાં દબાણમાં આવે તેમ ન હતા. દીકરીનાં આ સ્વભાવને પિતા સારી રીતે જાણતા હોવાથી એમણે બીજો રસ્તો અપનાવ્યો. દીકરીનાં લગ્ન નક્કી કરી દેવાનુ વિચાર્યું. પિતાની ગણતરી એવી હતી કે લગ્ન થઈ ગયાં પછી ભીખાઈજીનુ ધ્યાન પરિવાર તરફ દોરાઈ જશે. પછી તેમને બીજી પ્રવૃત્તિ માટે સમય જ નહીં મળે. થોડાં દિવસોમાં જ ભીખાઈજીનાં લગ્ન રુસ્તમ કામા નામના એક યુવક સાથે કરી દેવામાં આવ્યા. આમ તે ભીખાઈજીમાંથી 'મેડમ ભીખાઈજી કામા' બન્યા.

રુસ્તમ કામા સામાજિક કાર્યકર્તા હતા, પરંતુ અંગ્રેજનિષ્ઠ હતાં. પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનાં રંગે રંગાયેલા હતાં. તેમને મન ઇંગ્લેન્ડ નંદનવન હતું. અને અંગ્રેજ સર્વશ્રેષ્ઠ શાસકો હતા. જ્યારે ભીખાઈજીને મન અંગ્રેજો ભારતનું શોષણ કરનારા હતા, ભારતનો સર્વનાશ કરનાર હતા. પરસ્પરવિરોધ વિચારસરણીને કારણે તેમની વચ્ચે અંતરાય ઊભો થયો. તેમણે ભીખાઈજીને સ્વતંત્રતાની ચળવળમાં ભાગ ન લેવા બહુ સમજાવી. પરંતુ ભીખાઈજી પર તેની કોઈ અસર ન થઈ. મીરા જેમ કૃષ્ણભક્તિમાં

સમર્પિત હતા. તેમ ભીખાઈજી રાષ્ટ્રભક્તિને સમર્પિત હતા.

આ અરસામાં જ મુંબઈમાં પ્લેગનો રોગ ફાટી નીકળ્યો હતો. આવી પરિસ્થિતિમાં પોતાનાં પ્રાણની પરવા કર્યા વગર મેડમ કામા દર્દીઓની સેવામાં લાગી ગયા. આ કાર્ય દરમિયાન તે અનેક સેવાભાવી લોકો અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓનાં સંપર્કમાં આવ્યાં. જે વાતની બીક હતી તેવું જ થયું, પ્લેગનાં દર્દીઓની સેવા કરતાં કરતાં મેડમ કામા પોતે એ રોગના શિકાર બની ગયા. તેમના માથે મોત ભમવા માંડ્યું. જો કે સમયસર સારવાર લીધી એટલે થોડું સારું થયું. પરંતુ પહેલા જેવી સ્ફૂર્તિ અને શક્તિ પાછી ન આવી.

લંડનમાં મેડમ કામાને દાદાભાઈ નવરોજીનો પરિચય થયો. દાદાભાઈ નવરોજી દેશનાં અગ્રણી સ્વતંત્ર સેનાની હતા. મેડમ કામાએ એમના અંગત સચિવ તરીકે કામ કરવા માંડ્યું. તેનાથી અનેક દેશભક્તો અને વિદ્વાનોનાં સંપર્કમાં આવ્યા. મેડમ કામા હવે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ થઈ ગયા હતા. તે સ્વદેશ પરત થવાની તૈયારી કરતા હતા. ત્યાં ક્રાંતિકારી શ્યામજી કૃષ્ણવર્મા સાથે તેમની મુલાકાત થઈ. શ્યામજીએ તેમને સમજાવ્યું કે ભારતમાતાની સેવા ત્યાં જવા કરતાં અહીં રહીને વધારે સારી રીતે થઈ શકશે. આ વાત એમનાં મન પર અસર કરી ગઈ અને એમણે તે સમય પૂરતો ભારત પાછા ફરવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો.

નવેમ્બર 1935માં કામા મુંબઈ બંદરે પહોંચ્યા. તે એટલા અશક્ત હતા કે તેમને સ્ટ્રેચરમાં ઉતારવા પડ્યા. સીધાં પીટીટ હોસ્પિટલમાં દાખલ કરી દેવામાં

આવ્યા. આઠ મહિના સુધી એ અચેતન અવસ્થામાં વેદના સહતાં રહ્યા. 13 ઓગસ્ટ, 1936 નાં દિવસે તેમણે દેહ છોડી દીધો. તેમનાં મૃત્યુની કોઈ અખબારમાં નાની સરખી નોંધ પણ ન લેવાઈ.

પોતાનું ઘર, કુટુંબ, સુખ, સમૃદ્ધિ, સર્વસ્વ છોડીને એક નારીએ ભારતમાતાની મુક્તિ કાજે 35 વર્ષ સુધી વિદેશમાં રઝળપાટ કરી તેના માટે પોતાના સ્વાસ્થ્યની પણ પરવા ન કરી, બીમારીમાં તેઓ એકલા અટૂલા મૃત્યુ પામ્યા. એમના આ બલિદાનની દેશની જનતા કદર કરે એટલી ઓછી છે.

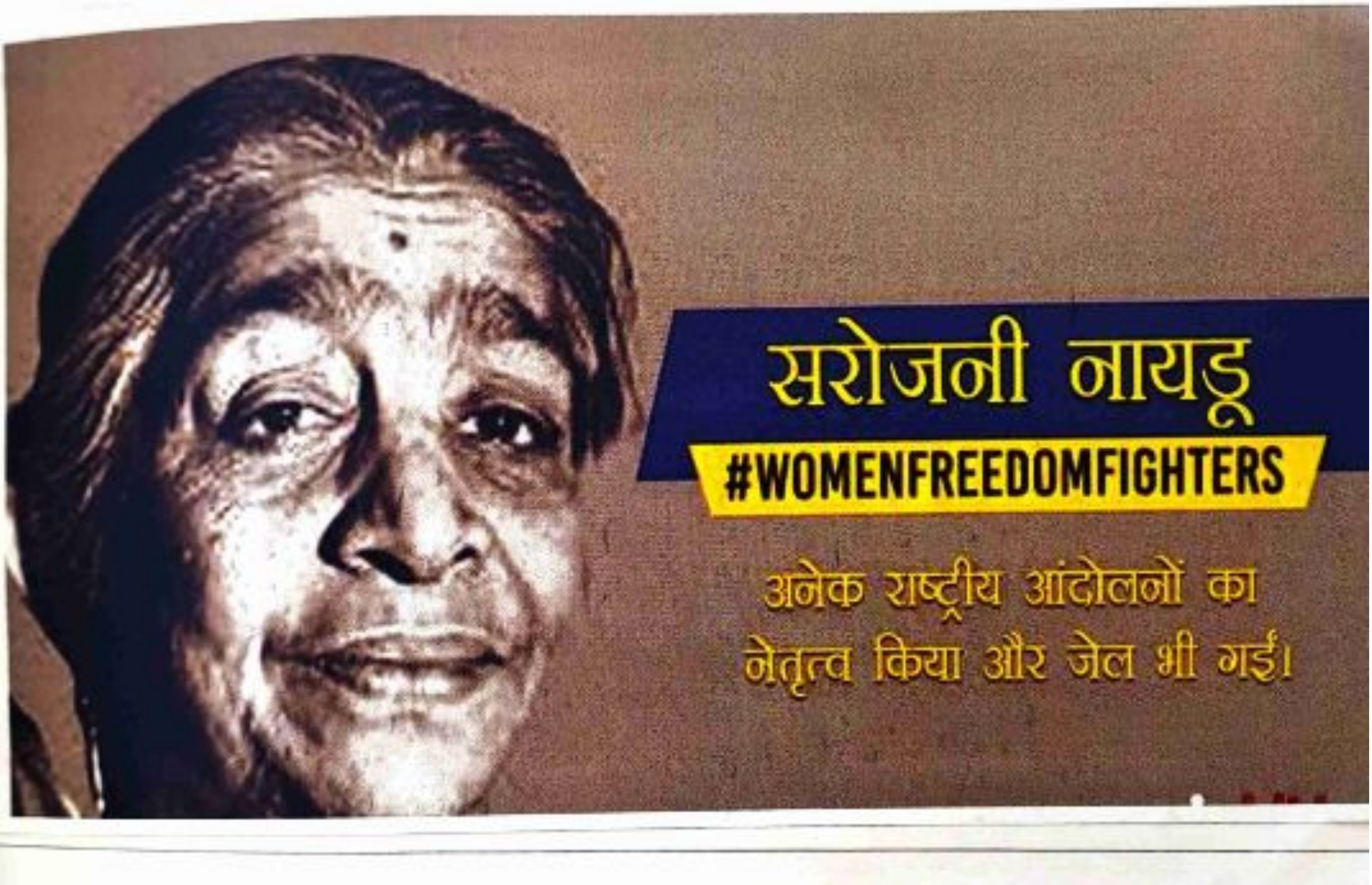
सरोजनी नायडू
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
अनेक राष्ट्रीय आंदोलनों का
नेतृत्व किया और जेल भी गईं।

સ્વાતંત્ર્યસેનાની સરોજિની નાયડુ

સરોજિની નાયડુ અંગ્રેજી ભાષાના ભારતીય કવિયત્રી, સ્વાતંત્ર્યસેનાની અને પ્રથમ મહિલા રાજ્યપાલ હતા. સ્વરમીઠાશને કારણે લોકો તેમને 'હિંદની બુલબુલ' કહેતા હતા. ભારત સરકારે 1964 ના રોજ તેમની સ્મૃતિમાં ૧૫ પૈસાની ટપાલ ટિકીટ બહાર પડી હતી.

જન્મની વિગત	-	13 ફેબ્રુઆરી 1879, હૈદરાબાદ
મૃત્યુની વિગત	-	2 માર્ચ 1949 (aged 70) લખનૌ
રાષ્ટ્રીયતા	-	ભારતીય
અભ્યાસ	-	લંડનની કિંગ્ઝ કૉલેજ અને કેમ્બ્રિજની કૉલેજ
વ્યવસાય	-	કવિ, સમાજસેવક અને રાજનેતા
વતન	-	ભારત

શિક્ષણ

★ સરોજિની નાયડુ ૧૨ વર્ષની ઉંમરે મેટ્રિકની પરીક્ષા પાસ કરીને મદ્રાસમાં પ્રથમ નંબરે ઉત્તીર્ણ થયા હતા. ત્યારબાદ 1895 માં તેઓ ઇંગ્લેન્ડ ગયા જ્યાં લંડનની કિંગ્સ કૉલેજ અને કેમ્બ્રિજની ગિરટન કૉલેજમાં વિદ્યાભ્યાસ કર્યો આ સમય દરમિયાન તેઓ વિખ્યાત સાહિત્યકાર એડમંડ ગોસ અને આર્થર સાયમન્સના સંપર્કમાં આવ્યા હતા.

સરોજિની 14 વર્ષની વયે ગોવિંદા રાજુલુ નાયડુ સાથે પરિચયમાં આવ્યા હતા. નાયડુ આંધ્રપ્રદેશના કહેવાતી શુધ્ધ જાતિના હતા. 1898 માં સરોજિનીએ નાયડુ સાથે 'સિવિલ મેરેજ' કર્યા હતા. 1898 માં સરોજિનીએ કર્યા અને ત્યારબાદ એમને ચાર સંતાનો હતા જયસૂર્ય પદ્મજ, રણધીર અને લીલામણિ. એમાંથી પદ્મજ પશ્ચિમ બંગાળના ગર્વનર બન્યા હતાં.

★ રાજનીતિક જીવન

સરોજિની નાયડુ ઇ.સ. 1917 માં રાજકારણમાં સક્રિય બન્યા અને કાવ્યલેખનને પૂર્ણ કર્યું. ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ અધિવેશન 1906 માં તેમણે આપેલા વક્તવ્યથી ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે પ્રભાવિત થયા અને તેમને માતૃભૂમિની સેવા કરવા માટે આગ્રહ કર્યો. તેમણે સ્ત્રીઓને આગળ લાવવા કેટકેટલીય ચળવળો ચલાવી હતી. ઇ.સ. 1908 માં મદ્રાસમાં મળેલા વિધવાપુનલગ્ન માટેના અધિવેશનમાં તેમણે સ્ત્રીઓને જાગૃત કરવા અથાગ પરિશ્રમ કર્યો હતો. તેમણે પ્લેગના રોગચાળા દરમિયાન આપેલી સેવાઓને ધ્યાનમાં રાખીને તેમણે હૈદરાબાદમાં

તેમણે ... ...
તેઓ હંમેશા હિન્દુ-મુસ્લિમની એકતા માટે કાર્ય કરતા હતા.

ઇ.સ. 1915માં થી 1918 સુધી તેમણે ભારતના વિવિધ ગામડાં અને શહેરોમાં ગ્રામોદ્ધાર, શ્રમનું ગૌરવ, મહિલાઓની મુશ્કેલીઓની મુક્તિ તથા રાષ્ટ્રવાદ પર પ્રવચનો આપતા હતા. તેમણે મોન્ટેગ્યુચેમ્સફર્ડનો સુધારા અને રોલેટ એક્ટનો ખૂબ વિરુદ્ધ કર્યો હતો. તેમણે 1919 માં બનેલા જલિયાવાલા બાગના હત્યાકાંડ તથા અમૃતસરમાં લશ્કરી કાયદા વિરુદ્ધ તેમણે ધારદાર વક્તવ્યો આપ્યા હતા. અને સાહિત્યનું વિતરણ કર્યું હતું. ઇ.સ. 1925 માં તેઓ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના પ્રમુખ પદે ચૂંટાયા. હૈદરાબાદમાં 1908 માં મૂસી નદીમાં પૂર આવ્યું હતું. ત્યારે સરોજિનીએ રાહતકાર્યોનું આયોજન કર્યું હતું. તે બદલ બ્રિટિશ સરકારે એમને 'કૈસર-એ-હિંદ' ખિતાબ અને સુવર્ણચંદ્રકથી સન્માનિત કર્યા હતા. બ્રિટિશ સરકારના ભારતીયો પ્રત્યેના અન્યાયી અને કઠોર વર્તનથી યાતના અનુભવતાં તેમણે 1920 માં આ ખિતાબ અને સુવર્ણચંદ્રક સરકારને પરત કર્યા હતા.

★ સાહિત્યિક જીવન

એમનો પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ હીરાની ઉંબર ઇ.સ 1905માં બહાર પડ્યો. પછી 1914 માં ગાંધીજીને મળ્યા અને તેમના જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું અને તેઓ સ્ત્રીસેવા અને સત્યાગ્રહની લડતમાં ઓતપ્રોત ડૂબી ગયા. ધરાસણામાં લાઠીમાર વખતે મોખરે હતા, અને 1942 ના હિન્દ છોડો આંદોલનમાં ભાગ લઈ 21 મહિનાની જેલની સજા ભોગવી હતી. આમ ગાંધીજીની એક અનન્ય શિષ્યા તરીકે 1920 થી 1949

સરોજિની નાયડુએ ધ લેડી ઓફ ડ લેક શીર્ષક ઇડળ 1300 પંક્તિઓની કવિતા તથા ૨૦૦૦ પંક્તિઓનું નાટક લખ્યું. તેમણે 1905 માં ધ ગોલ્ડન થ્રેશોલ્ડ અને 1912માં ધ બર્ડ ઓફ ટાઈમ અને 1917 માં ધ બ્રોકન વિંગ નામના કાવ્યસંગ્રહો પ્રગટ કર્યા.

* **અવસાન**

- ૨ માર્ચ 1949 માં રાજ્યપાલના હોદ્દા પર હતા ને તે દરમિયાન મૃત્યુ થયું હતું.

* **સંદર્ભો**

1. ~~૧.૦ ૧.૧ ૧.૨ ૧.૩ ૧.૪ ૧.૫ ૧.૬ ૧.૭~~ ભટ્ટ, ઉષા ઘનશ્યામભાઈ (1998). ગુજરાતી વિશ્વકોશ. ખંડ ૧૦. અમદાવાદ. ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ. P.P. ૧૦૦-૧૦૧

2. મહેતા, જયા (2010). સરોજિની નાયડુ (પરિચયપુસ્તિકા-૧૨૩૪). મુંબઈ: પરિચય ટ્રસ્ટ PP. 43

3. મહેતા, જયા (2010), સરોજિની નાયડુ (પરિચય પુસ્તિકા ૧૨૩૪). મુંબઈ: પરિચય ટ્રસ્ટ PP. 2

4. મહેતા, જયા (2010), સરોજિની નાયડુ (પરિચય પુસ્તિકા ૧૨૩૪). મુંબઈ: પરિચય ટ્રસ્ટ PP ૯-૧૦

5. મહેતા, જયા (2010). સરોજિની નાયડુ (પરિચય પુસ્તિકા - ૧૨૩૪). મુંબઈ: પરિચય ટ્રસ્ટ PP. 15

कित्तूर रानी चेन्नम्मा
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक रानी, जिन्होंने 1824 में
ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनी के
खिलाफ विद्रोह किया था।

કિત્તુર રાણી ચેન્નમ્મા

Kalapi Page No.
Date

* કિત્તુર રાણી ચેન્નમ્મા *

રાણી ચેન્નમ્માનો જન્મ 23 October 1778 ના રોજ, ભારતના કર્ણાટકના હાલના બેલાગાવી જિલ્લાના એક નાનકડા ગામ કાકાતીમાં થયો હતો. તેઓ 'લિંગાયત' સમુદાયના હતા, તેમણે નાનપણથી જ ઘોડેસવારી, તલવારબાજી તેમજ તીરંદાજીની તાલીમ લીધી હતી. તેમના પિતાજી ધુલપ્પાજી તેમને રામાયણ, મહાભારત, વિષ્ણુપુરાણ, જેવી ગ્રંથોની વાર્તા કહી સંભળાવતા અને તેમની માતા પદ્માવતીએ તેમને કુશળ સંસ્કારો આપ્યા હતા.

રાણી ચેન્નમ્માના લગ્ન માત્ર 15 વર્ષની વયે દેસાઈ પરિવારના રાજા મલ્લાસર્જ સાથે કરવામાં આવ્યા હતા. રાજા મલ્લાસર્જની અન્ય એક રાણી હતી જેનું નામ રુદ્રમ્મા હતું. રાજા મલ્લાસર્જ ખુબ જ બાહોશ અને દૃઢનિશ્ચયી હતા, ઉપરાંત તેમના રાજ્યમાં પાઠશાળાઓ, ઔષધાલયો તથા વિવિધ પ્રકારની સુવિધાઓને ખૂબ મહત્વ આપ્યું હતું.

ઈ.સ. 1818 માં અંગ્રેજો અને બાજીરાવ પેશ્વા વચ્ચે યુદ્ધ થયું જેમાં મલ્લાસર્જએ અંગ્રેજોને સાથ આપ્યો, તેથી અંગ્રેજોએ કીત્તુર રાજ્યને સ્વતંત્રતા આપી સ્વતંત્ર રાજ્ય ઘોષિત કર્યું. કિત્તુર રાજ્ય પાસે 1,000 ઘોડેસેના, 4,000 પગસેના હતી; જ્યારે કિત્તુરનો વિશાળ જિલ્લો કિત્તુર રાજ્યનું સાચું વૈભવ હતું. આ જિલ્લો જીતવા માટે હૈદરઅલી, ટીપુ સુલતાન, પરશુરામ ભાવ પટવર્ધન, ધૂંડાવાઘ વગેરેએ પ્રયાસો કર્યા પરંતુ તેઓ નિષ્ફળ રહ્યા. ઈ.સ. 1824 માં રાજા મલ્લાસર્જનું નિધન થયું. આના એક વર્ષ તેમના એકના એક

રાણી ચેન્નમ્માએ પતિ અને પુત્રના મૃત્યુ બાદ 18(24) માં એક પુત્રને દત્તક લીધો જેનું નામ શિવલિંગપ્પા હતું. અને તેને સિંહાસનનો વારસો બનાવ્યો (પરં)તુ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીને ગમ્યું નહીં. તેથી તેમણે શિવલિંગપ્પાને હાંકી કાઢવાનો આદેશ આપ્યો. 1845 માં (તત્કા)લીન ગવર્નર જનરલ લોર્ડ ડેલહાઉસી દ્વારા [illegible] (બ)હાર પડાયો અને આ સિદ્ધાંતના વિચારનો આધાર (હ)તો કે જો સ્વતંત્ર રાજ્યના શાસક નિ:સંતાન મૃત્યુ (પામે) છે તો તેથી એ રાજ્ય પર શાસન કરવાનો (હક) સાર્વભૌમ તરફ પાછો ફર્યો. ધારવાડના કલેક્ટર [illegible] જોન ઠાકરે તથા કમિશનર ચેપ્લિને નવા શાસકને (શિવલિંગપ્પા) માન્યતા ન આપી અને કિત્તુરને બ્રિટિશ (શાસ)ન સ્વીકારવા સૂચન કર્યું. તેથી રાણી ચેન્નમ્માએ (મુંબઈ)ના પ્રેસિડેન્ટ લેફ્ટનન્ટ-ગવર્નર માઉન્ટસ્ટુઅર્ટ એલ્ફિન્સ્ટનને (પત્ર) મોકલ્યો, પરંતુ તે પત્રને નકારી કાઢ્યો, અને યુદ્ધનું (એ)લાન કરવામાં આવ્યું. અંગ્રેજોએ કિત્તુરના ખજાનાને (લૂંટ)વાનો પ્રયાસ પણ કર્યો કે આશરે 1.5 મિલિયનની કીમત હતી.

યુદ્ધના પ્રથમ તબક્કામાં (ઓક્ટોબર, 1824) અંગ્રેજો(એ) 20,797 સૈનિકો અને 437 જેટલી બંદૂકોના જોરે (કિત્તુ)ર પર હુમલો કર્યો પરંતુ રાણી ચેન્નમ્મા અને તેની (સે)નાએ અંગ્રેજોને બહાદુરી પૂર્વક પરાજિત કર્યા. આ યુદ્ધમાં (કલેક્ટ)ર જોન ઠાકરે માર્યા ગયા. જેમાં ચેન્નમ્માના (લેફ્ટનન્ટ) ગુરુસિદ્ધપ્પા એ બ્રિટિશ સેનાની નુકશાન માટે (જવાબદાર) હતી. બે બ્રિટિશ અધિકારીઓ સર વલ્ટર ઈલિયટ (અને) સ્ટીવનસનને પણ બંધક બનાવી લેવામાં આવ્યા. (થો)ડા સમય બાદ રાણી ચેન્નમ્માએ તેમને મુક્ત

પરંતુ ચેપ્લિને વધુ દળો સાથે યુદ્ધ કર્યું. બીજા હુમલા દરમ્યાન સોલાપુરના પેટા કલેક્ટર, મુનરો ની હત્યા થઈ. થોમસ મુનરોનો ભત્રીજો હતો. રાણી ચેન્નમ્મા એ તેના સંગોલી રાયની મદદથી ભારે લડત આપી, પરંતુ રાણી ચેન્નમ્માને પકડી લેવામાં આવી અને બૈલહોંગલના કિલ્લામાં કેદ કરી દેવામાં આવી.

સંગોલી રાયે ઈ.સ. 1829 સુધી ગેરિલા યુદ્ધ ચાલુ રાખ્યું. તે દત્તક લીધેલા પુત્ર શિવલિંગપ્પાને કિત્તૂરના શાસક તરીકે સ્થાપિત કરવા માંગતો હતો. પરંતુ સંગોલી રાયણ્ણાને પકડી ફાંસી આપી દેવામાં આવી. ઉપરાંત શિવલિંગપ્પાની ધરપકડ કરવામાં આવી. રાણી ચેન્નમ્મા એ બૈલહોંગલ કિલ્લામાંથી ભાગી છૂટવાના પ્રયાસો કર્યા પરંતુ તે નિષ્ફળ રહી. રાણી ચેન્નમ્મા એ જ કિલ્લામાં 2 ફેબ્રુઆરી 1829 માં રોજ મૃત્યુ પામી. તેમની સમાધિ બૈલહોંગલમાં આવેલી છે, જે બૈલહોંગલ તાલુકામાં આવેલ છે.

ચેન્નમ્માની વાર્તા તથા તેમનો પ્રથમ વિજય (વાર્ષિક- 22-24 ઓક્ટોબર) ના રોજ બનેલા કિત્તૂર ઉત્સવ હજુ પણ ઉજવાય છે.

11 સપ્ટેમ્બર 2007 ના રોજ રાણી ચેન્નમ્માની એક પ્રતિમા રાષ્ટ્રીય સંસદ કોમ્પ્લેક્સ ખાતે 'પ્રતિભા પાટિલ' દ્વારા અનાવૃત કરવામાં આવ્યું.
પ્રતિમાનું દાન 'કિત્તૂર રાણી ચેન્નમ્મા મેમોરિયલ કમિટીએ' કર્યું હતું, અને 'વિજય ગૌર' દ્વારા શિલ્પ કરવામાં આવ્યું.

બેલગામ, કિત્તૂર અને હુબલી ખાતે પણ તેમના પ્રતિમાઓ સ્થાપવામાં આવી છે.

ભારત એ આપણા વીર સપૂતો ની ધરતી છે ભારતની ધરતી પર બહાદુર સુત પણ જન્મ્યા છે. અને સુતાઓ પણ જન્મી છે. જ્યારે જ્યારે પણ ભારત ને જરૂર પડી છે. ત્યારે વીરો એ જાન આપી છે. ત્યારે બીજી તરફ ભારતની નારીઓ પણ ક્યાંય પાછળ નથી. ભારતની નારીઓ આદર્શ ચરિત્ર, પતિવ્રતા, અને વીરતાને કારણે આગળ છે. તેઓએ દેશ અને જાતિની રક્ષા માટે હંમેશા આગળ રહી છે.

તો અહીં એવીજ એક વીરાંગનાની વાત કરું તો ઝાંસી ની રાણી . રાણી લક્ષ્મીબાઇ થી 30 વર્ષ આગાઉ વિદેશો સાથે લડી હતી. તેવી વીરાંગનાની વાત કરશે એ વીરાંગના છે.

રાણી ચેન્નમ્મા

રાણી ચેન્નમ્મા મૈસુર ના એક નાનકડા રાજ્ય કેતુર ના હતા, તેમનો જન્મ 23 ઓક્ટોબર 1778 ના રોજ ભારતના કર્ણાટકના હાલના બેલાગવી જિલ્લાના એક નાનકડા ગામ કાકાતીમાં થયો હતો. તે લિંગાયત સમુદાયની હતા, અને તેમણે નાનપણથીજ ઘોડેસવારી, તલવાર, લડવાની અને તીરંદાજની તાલીમ લીધી હતી, અને આ એમનો પ્રિય શોખ હતો. સતત અભ્યાસને લીધે, તે ટૂંક સમયમાંજ માર્શલ આર્ટ્સમાં પારંગત થઇ ગયા જે તેને બાકી છોકરીઓથી અલગ બનાવતા હતા.

થોડા સમયમાં રાની ચેન્નમ્મા ઉંમર લાયક થયા એટલે એમના પિતાએ મોડું ન કરતાં કિત્તુરના રાજા મલ્લસર્જા સાથે લગ્ન કરાવી દીધા . અને તેઓ લગ્ન પછી પોતાનું ઘર છોડી કિત્તુરના મહેલમાં આવી ગયા, તેમની સુંદરતા અને વ્યવસ્થિત વર્તનના કારણે તેઓ સાસુ-સસરા ના પ્રિય હતા.

કેટલીક વાર જ્યારે ચેન્નમ્મા પોતાના પિયર આવતા ત્યારે લોકો જોઈને કહેતા કે આપણા ચેન્નમ્મા ખૂબ ભાગ્યશાળી

જે આટલા મોટા પરિવારની પુત્રવધુ બન્યા છે. અને આ
...માં કઈ ખોટું પણ ન હતું કારણ કે તે દિવસોમાં કિત્તુર મૈસુર
...નું એક નાનું સ્વતંત્ર રાજ્ય હતું. અને આ રાજ્ય ખુબજ ધનિક
હતું. વેપારીઓ દૂર-દૂરથી આવતા, કારણકે ત્યાં હીરા અને
ઝવેરાતનું મોટું બજાર હતું.

લગ્ન જીવન માં થોડો સમય પસાર થયો લગ્નજીવન સારી રીતે જીવી રહ્યા હતા, આ સમય દરમિયાન તેમને એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. પરંતુ થોડા સમયમાં તે પણ મૃત્યુ પામ્યો. ચેન્નામ્માં રાણી ઉદાસ થઇ ગયા, અને ઉદાસ જીવન જીવી રહ્યા હતા. આવી સ્થિતિમાં તેના પતિ મલ્લસર્જન તેનો સહારો બની ગયો અને તે ધીરે-ધીરે પુત્રના દુઃખમાંથી બહાર આવવા લાગ્યા, ને પુત્રના દુઃખમાંથી હજી બહારજ આવ્યા કે એક દિવસ મલ્લસર્જનુ પણ અચાનક નિધન થઇ ગયુ. ચેન્નમ્મ માટે આ બીજો મોટો આંચકો હતો, તેની જીવવાની ઇચ્છા સમાપ્ત થવા લાગી હતી, ખાલીપણું તેમને સતાવી રહ્યુ હતું. તેથી તેઓએ રાજ્યની કામગીરીમાં પોતાને વ્યસ્ત કર્યા.

મલ્લસર્જના ના મૃત્યુ પછી કોણ કિત્તુરની ગાદી પર બેસશે. તે દરેકની સામે એક મોટો પડકાર હતો. જોકે મલ્લસર્જની પહેલી રાણી, રુદ્રમ્માને પુત્ર શિવલિંગ રુદ્રસર્જ હતો. પરંતુ તે ગાદી પર બેસવા ને પાત્ર ન હતા. આવી સ્થિતિમાં ચેન્નમ્મા એ તેને શિક્ષણ આપી તૈયાર કરી અને ગાદી સોંપી. રાજ્યને આ રીતે નવા રાજા મળ્યા.

પરંતુ ચેન્નમ્માંના પડકારો હજુ પુરાન થયા હતા. જીવન માં નવી-નવી આફતો આવવા લાગી એક પછી એક પડકાર, દરરોજ આફતો તેનો દરવાજો ખખડાવી રહ્યા હતા. જેની તેમને જાણ પણ ન હતી. થોડા સમયમાં શિવલિંગ પણ મૃત્યુ પામે છે. આ સમાચાર સાંભળી ચેન્નમ્માં આક્રંદ પણ કરી શકતા નથી, કારણકે મલ્લસર્જના ગયા પછી બ્રિટિશોએ

ખાન કિત્તુર પર નજર રાખતા હતા, તેની નજર કીતુરના આર્થિક
ખજાના પર હતી.

રાણી ચેન્નમ્માં આ વાતનો અહેસાસ થયો તેમણે રાજ્યના
ભાઓ માટે ગમ પાઠ્યો અને પોતાને મજબૂત બનાવી તેણે સત્તા
પર સંપૂર્ણ કબજો કર્યો અને પોતાની સેના તૈયાર કરી. તે જાણતી
હતી કે બ્રિટીશ કોઈ પણ સમયે તેના પર હુમલો કરી શકે છે
અંગ્રેજોને ખબર પડી કે કિત્તુરમાં કોઈ પુરુષ શાસક નથી અને
સ્ત્રી રાજ્યની ગાદી પર બિરાજમાન છે. ત્યાર બાદ તેણે અડધા
રાજ્ય આપવાની લાલચ આપીને કેટલાક લોકોને રાજ્ય વિરુદ્ધ
કર્યો. ત્યાર બાદ વિલંબ કર્યા વિના તેમણે રાજ્યની તિજોરીને
લૂંટવાના હેતુથી 1824માં કિત્તુર પર હુમલો કર્યો. રાણી ચેન્નમ્માં
ને આ ટીકોની માહિતી મળી ત્યાં સુધીમાં અંગ્રેજો કિલ્લાની
ઘેરી લીધો હતો. જ્યારે રાજ્યના લોકો અંગ્રેજો થી ડરવા
લાગ્યા. ત્યારે રાણીએ તેના લોકોને કહ્યુ કે

"જ્યાં સુધીમાં મારી નસોમાં
લોહીનો એક બુંદ ટીપુ છે.
ત્યાં સુધી કોઈ પણ કિત્તુરને લઈ જઈ શકે નહીં."

ત્યાર બાદ તેણે બધાને સાથે આવવાનું કહ્યું અને કિલ્લાનો
દરવાજો ખોલવાનો આદેશ આપ્યો. એક તરફ, બ્રિટીશ અધિકારી
શરણાગતિ આપવાની ચેતવણી આપી રહ્યો હતો. બીજી બાજુ,
સેના આગળને આગળ વધતી ગઈ. અંતે રાની ચેન્નમ્માં એ
બે દેશદ્રોહી ને મારી નાખ્યા. ચેન્નમ્માનું આ રૂપ જોઈને
બ્રિટિશરો ધ્રુજતા હતા. પોતાનો જીવ બચાવ્યા બાદ જ્યારે બ્રિટીશ
અધિકારી ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યો. ત્યારે તેમના સૈનિકો પણ
પોતાના જીવની ભીખ માંગવા લાગ્યા. રાણીએ મોટું
હૃદય રાખી અને તેમને જવા દીધા. બ્રિટિશરો આ હાર
પચાવી શક્યા નહીં. તેઓ કોઈ પણ કિંમતે કિત્તુર મેળવવા
માંગતા હતા. તેણે થોડા મહિના પછી ફરીથી કિત્તુરના કિલ્લાને

...મોટા. પરંતુ આ વખતે પણ તેમના નસીબમાં હુક્મ
...લખી હતી.

કિત્તુરના દેશભક્તોએ આ વખતે બ્રિટીશ સેનાને હરાવ્યું ...આ યુદ્ધમાં ઘણાં બ્રિટીશ લોકો માર્યા ગયા. ...તેમને લાગ્યું કે તેઓ જીતી શકશે નહી તો તેઓ પાછા ...જતા ભાગી ગયા. ચેન્નમ્માં ને ફરી બ્રિટીશોનો સામનો ...કરવો પડ્યો પણ આ સમય નબળો હતો. કિત્તુરના ઘણા ...માર્યા ગયા. ચેન્નમ્માં બંધક બની ગયા પણ તેઓ હાર ...તૈયાર નહોતા તેની તલવાર ઝડપથી શત્રુને વીંધતી જઈ રહી ...હતી. અને બ્રિટીશરો સમજી શક્યા નહી કે શું કરવું કોઈએ ...ગદ્દારી કરીને રાણીને પકડી તેમને કેદ કરી અને જેલમાં ...મોકલી દીધા જ્યાં 21 ફેબ્રુઆરી 1829 ના રોજ રાણીએ વીરગતિ ...પ્રાપ્ત કરી તેની સાથે ઝડપાયેલા સાથીઓને પણ બાદમાં ફાંસી ...આપવામાં આવી.

રાની ચેન્નમ્માં અને તેમના રાજ્ય અને પ્રજાનો ફાળો ...અવિસ્મરણીય હતો. એટલા માટે લોકો તેની વીરતાના ઘણા વર્ષો ...પછી પણ તેમને ભૂલ્યા નથી. તેની મહાનતાને આજે પણ ...કિત્તુરમાં ઉજવાય છે. અને તેમના સન્માનમાં આજે પણ કિત્તુરમાં ...ઉજવાય છે. અને તેમના સન્માનમાં તેમની પ્રતિમા પણ સંસદ ભવન ...સંકુલમાં સ્થાપિત કરવામાં આવી છે. દર વર્ષે 22 થી 24 ...ઓક્ટોબર, લોકો તેમની યાદમાં 'કિત્તુર ઉત્સવ' ઉજવે છે અને ...તેમને સલામ કરે છે.

રાની ચેન્નમ્માએ બ્રિટીશ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની ...સામે પોતાની સેના સાથે ભારે બહાદુરી બતાવી હતી. અને ...ભારતની પ્રથમ વીરાંગના બન્યા. એવા ઈતિહાસ ના આ ...બહાદુર વિરાંગના ને શત શત પ્રણામ.

લિ.
દેશમુખ નિતા આર.

अज़ीज़न बाई

#WOMENFREEDOMFIGHTERS

क महिला जिसने **1857** की क्रांति
में पुरुष के भेष में लड़ाई की थी।

અજીજન બાઈ

પરિચય:

અજીજન બેગમનો જન્મ 1832 માં લખનઉમાં થયો હતો. 1857 ના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામની
... આપતી મહિલાઓમાં કાનપુરમાં નૃત્ય કરનારા અજીજન બેગમનું નામ પણ છે.
... પ્રખ્યાત તવાયફ અજીજન બાઇએ કાનપુરમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું. તેની સુંદરતા અવધમાં
... હતી. તેઓ હૃદયના ખૂબ ઉદાર અને તેમન વતનથી અસીમ પ્રેમ કરનાર હતા . એવું
... આવે છે કે ભગવાન તેમને નૃત્ય અને કલાનું અદભૂત મિશ્રણ આપ્યું હતું. પરંતુ એક
... એવો આવ્યો જ્યારે તેમને લાગ્યું કે દેશ જોખમમાં છે ત્યારે તેમણે પોતાના દાગીના, સંપત્તિ
... અન્ય વસ્તુઓ ક્રાંતિકારીઓના પગમાં મૂકી અને દેશની રક્ષા માટે જરૂરી વ્યવસ્થા કરવા કહ્યું.
અજીજનબાઇ મૂળમાં એક વ્યાવસાયિક નૃત્યાંગના હતા જે દેશભક્તિની ભાવનાથી ભરેલા હતા.
... ગુલામીની બેડીઓ તોડવા માટે નૃત્ય છોડી દીધું હતું. નૃત્યની મહેફિલો સજાવનાર અજીજન
... ક્રાંતિકારીઓ સાથે બેઠક યોજવા માંડ્યા.

યોગદાન:

... જૂન 1857 ના રોજ, ક્રાંતિકારીઓએ કાનપુરમાં એક બેઠક યોજી હતી, જેમાં નાના સાહેબ, તાત્યા
... સુબેદાર ટીકા સિંહ, શમસુદ્દીન ખાન અને અઝીમુલ્લાહ ખાન ઉપરાંત અજીજન બાઈ પણ હતા.
... ગંગાજલને સાક્ષી ગણીને, બધાએ બ્રિટીશ શાસનને જડમૂળથી કાઢી નાખવાનો સંકલ્પ કર્યો.
... જૂન 1857 માં જ આ લોકોએ બ્રિટીશરો સામે આકરી લડત જીતી અને નાના સાહેબને બિઠુરનો
... સ્વતંત્ર શાસક જાહેર કર્યા. પણ આ ખુશી લાંબો સમય ટકી નહીં. 16 ઓગસ્ટ, બીઠોર ખાતે
... બ્રિટીશરો સાથે બીજી એક ભીષણ યુદ્ધ થઈ જેમાં ક્રાંતિકારીઓ પરાજિત થયા.

આ બંને યુદ્ધોમાં, અજીજનની ભૂમિકા ખૂબ મહત્વપૂર્ણ હતી. તેમણે કન્યાઓનું એક જૂથ બનાવ્યું જે
પુરુષોનાં વેશ માં રહેતા હતા. તેઓ બધાએ ઘોડાઓ સવારી કરી અને તેમના હાથમાં તલવારો
... અને યુવાનોને આઝાદીની આ યુદ્ધમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ આપ્યું. તેઓ ઘાયલ સૈનિકોની
... સારવાર કરતાં, તેમના ઘા પર ડ્રેસિંગ કરતા. તે ફળો, મીઠાઇ અને ખોરાકનું વિતરણ કરતા અને
... મોહક સ્નેહપૂર્ણ સ્મિતથી તેમના દુખને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરતા. તેઓ દેશભક્તો માટે મધુર

ભાવ રાખતા હતા.અને તે લોકોથી વધુ નારાજ હતા જેઓ યુદ્ધથી ભાગી રહ્યાં હતાં. તેઓ કહેતા વીરોને પ્રેમનું ઇનામ મળશે. જ્યારે કાયરોની નિંદા કરવામાં આવશે.

વિનાયક દામોદર સાવરકરે અજીજનની પ્રશંસા કરતા લખ્યું, 'અજીજન નૃત્યાંગના હતા પણ તેઓ સૈનિકોને ખૂબ ચાહતા હતા.' અજીજનનો પ્રેમ સામાન્ય બજારમાં પૈસા માટે વેચાતો ન હતો. અજીજનની સુંદર સ્મિતથી ચમકતો તેમનો સુંદર ચહેરો સૈનિકો માટે પ્રેરણાથી ભર્યો હતો. અજીજનનો સુંદર ચહેરો લડતા સૈનિકોને પ્રેરણાથી ભર્યો. તે યુદ્ધો દરમિયાન, અજીજને સાબિત કરી દીધું કે તેઓ ખરા અર્થોમાં એક વીરાંગના છે.

બ્રિટીશ અધિકારીઓ તેમની સુંદરતાથી ઘણાં મંત્રમુગ્ધ થઈ ગયા હતા. જનરલે તેમને પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે, જો તેઓ પોતાની ભૂલો સ્વીકારે અને બ્રિટીશ પાસે માફી માંગે તો તેમને માફ કરવામાં આવશે અને તે ફરીથી નૃત્યની મેહફીલ સજાવી શકે છે. નહિંતર,તેઓ સખત સજા ભોગવવા માટે તૈયાર રહે. અજીજને અંગ્રેજોની માફી માંગવાની ના પાડી દીધી . આટલું જ નહીં, તેઓએ સિંહણની જેમ બૂમ પાડી અને એમ પણ કહ્યું કે બ્રિટિશરોએ ભારતીયોની માફી માંગવી જોઈએ, જેમણે ભારતના લોકો પર આટલું જુલમ કર્યું છે. તે તેમના અમાનવીય કૃત્ય માટે તેને ક્યારેય માફ નહીં કરે. અજીજન આના પરિણામો જાણતી હતી પરંતુ તેઓને સ્વતંત્રતા મેળવવા માટેનું એક જનુન સવાર હતું.

નૃત્યાંગનાનો આ પ્રકારનો જવાબ સાંભળીને, બ્રિટીશ અધિકારી છોભીલા પડી ગયા અને તેમને મૃત્યુદંડ આપવાનો આદેશ આપ્યો. અને બ્રિટિશ સૈનિકોએ તેમના શરીરને ગોળીઓથી વીંધી નાખ્યું.

સૈયદ માહનુર જાકીર હુશેન
રોલ નં : ૧૨
કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, ખરોડ.
Attachments area

સેવાની ગંગોત્રીઃ ભક્તિબા દેસાઈ

ભક્તિબા સેવા, નિડરતા અને ત્યાગની ત્રિવેણી. પતિ દરબાર ગોપાળદાસ દેસાઈ ઢસા ગામના રાજવી. ૧૯૨૨માં અંગ્રેજ સરકારે જાગીર જપ્ત કરી. સાંકળીના દરબાર ગઢનો કબજો સરકારી મેનેજરે લીધો. ભક્તિબાની કબજો લેતી વખતે ગેરહાજરી. અગાઉથી મેનેજરને તારીખ જણાવીને દરબાર સાહેબ અને ભક્તિબા સાંકળી ગયાં. મેનેજરે ડુપ્લિકેટ ચાવીથી તાળું ખોલ્યું. બંને અંદર ગયાં. આ પછી બંને ત્યાંથી પાછા ગયા ત્યારે મેનેજર ફરીથી તાળું મારીને સરકારી સીલ કરી દીધું. ભક્તિબા પાછાં આવ્યાં ત્યારે તેમણે સીલ જોઈને જાતે તોડવાં માંડતા મેનેજરે સરકારી સીલ ના તોડવા કહ્યું. નીડર ભક્તિબા સીલ તોડીને રાત્રે એકલાં જ દરબાર ગઢમાં સૂતાં.

રાજરાણી ભક્તિબા બોરસદમાં સત્યાગ્રહ છાવણીમાં રહે. આઝાદીના કેટલાક લડવૈયા અને કાર્યકરો ત્યાં રહે. સાંજે બધા સમૂહ પ્રાર્થના કરે. આવી પ્રાર્થનામાં ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થી ચુનીભાઈ પણ ત્યાંના સ્વયંસેવક તરીકે બેસે. પ્રાર્થના પૂરી થાય. બધા વિખેરાઈ જાય પણ યુવક ચુનીભાઈ આંખો મીંચીને ત્યાં બેસી રહે. તેઓ ધ્યાનમાં મગ્ન હોય તેથી સમયનું ભાન ન રહે. ભક્તિબા આ જુએ. તેમણે ચુનીભાઈને કહ્યું, 'તમને ધ્યાનમાં રસ છે. તમારા માટે અહીંની દુનિયા બરાબર નથી. તમે પોંડિચેરીના આશ્રમમાં જાવ.'

ચુનીભાઈ કહે, 'હું કોઈને ઓળખતો નથી. મારી પાસે ભાડાના પૈસા નથી.' ભક્તિબાએ એમને વાટખર્ચ અને ભાડું આપ્યું. ભલામણ પત્ર આપ્યો. આ ચુનીભાઈ અરવિંદ આશ્રમના સાધક બન્યા. માતાજીના માનીતા થયા. શ્રી અરવિંદે એમને ચુનીભાઈને બદલે દ્યુમાન નામ આપ્યું. સમગ્ર અરવિંદ આશ્રમના વખત જતાં એ મુખ્ય સંચાલક બન્યા અને આશ્રમ ફાલ્યોફૂલ્યો. દ્યુમાનજી છેક સુધી આનો યશ ભક્તિબાને આપતા.

...ના લોકસેવક ઢેબરભાઈ. સૌરાષ્ટ્રના અલગ રાજ્યના એ પ્રથમ વખત વડા ...બન્યા. ત્યારે મુખ્ય પ્રધાન શબ્દ સૌરાષ્ટ્ર માટે ના વપરાતો. ઢેબરભાઈ ...રિત. તેઓ ભક્તિબાને માતા માને. ભક્તિબા એમને છઠ્ઠો દીકરો ગણતાં.

...ભાઈ આગ્રહ કરીને ભક્તિબાને પોતાના ઘરની વ્યવસ્થા સાચવવા લઈ ગયા. ...ના વર્ષોમાં ઢેબરભાઈ કોંગ્રેસના પ્રમુખ બનીને દિલ્હી ભંગી કોલોનીમાં રહેવા ...યા ત્યારે ભક્તિબાએ તેમનું - છઠ્ઠા પુત્રનું ઘર સંભાળ્યું. આને કારણે ઢેબરભાઈ ...ચિંત બનીને કામ કરી શક્યા.

...સદના ઝવેરભાઈ અમીન તે લીંબડી રાજ્યના દીવાન. ઝવેરભાઈ અમીનનો ...રિવાર સ્વામીનારાયણ. ભક્તિબા દીવાનના દીકરી. તે જમાનામાં પંદર વર્ષની વયે ભક્તિબાને વિધુર દરબાર સાહેબ સાથે પરણાવ્યાં. દરબાર સાહેબ યુવાન રાજવી. તે જમાનામાં રાજવીઓમાં મદ્યપાન સહજ મનાતું. સ્વામીનારાયણ પરિવારમાં ઉછરેલાં ભક્તિબા દારૂને દૂષણ માને. પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિને દારૂ પીવા મનાઈ ન કરી શકે. ભક્તિબાએ રસ્તો શોધ્યો. પતિને પ્રેમથી ખુશ કરીને વચન માંગ્યું. કહ્યું: 'આપને ...રે પીવાનું મન થાય ત્યારે હું તમને આપીશ. બીજા કોઈના હાથને બદલે મારા ...થે આપેલો દારૂ તમે પીવો એવી મારી ઈચ્છા છે.' દરબાર સાહેબે આ સ્વીકાર્યું. ...પતિવ્રતા પત્ની, સ્વામીનારાયણ પરિવારમાં ઉછરેલી તેને આ ન ગમે છતાં પતિને રાજી રાખવા જ પ્યાલો ધરે છે એવી પ્રતીતિ થઈ. પછી તો દરબાર સાહેબને ...પ્યાલી માંગતા સંકોચ થાય અને તેમણે દારૂ છોડ્યો.

...ડમાં વીરાણી કન્યા વિદ્યાલય સ્થપાતાં ભક્તિબા ટ્રસ્ટનાં પ્રમુખ બન્યાં. વખત ...તાં તે વલ્લભ કન્યા કેળવણી ટ્રસ્ટ બન્યું ત્યારે પણ ભક્તિબા ટ્રસ્ટનાં પ્રમુખ બન્યાં. પ્રમુખ તરીકે તેઓ રાજકોટ સંસ્થામાં રહેતાં. તેમનું ઘર રાષ્ટ્રીય આગેવાનોનું અતિથિ ગૃહ બની રહ્યું. તેમના અવસાન પછી એ ઘરને ભક્તિબા અતિથિ ગૃહ નામ અપાયું. ...નોને રોજીરોટી આપતી સંસ્થા પૂતળીબા સ્ત્રી ઉદ્યોગ મંડળના એ પ્રમુખ હતાં.

...ઓ વિવિધ શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓમાં છેક સુધી સંકળાયેલાં રહ્યાં. જામનગર નજીક ...ર ગોપાળદાસ મહાવિદ્યાલય-અલિયાબાડાનાં પણ એ પ્રમુખ હતાં.

...નિરભિમાની, સેવાભાવી ભક્તિબા કોઈને ય મદદ કરવા તત્પર રહેતાં. ભક્તિબાની ...સેવાઓને ભારત સરકારે રાજકોટના એક રેલવે સ્ટેશનને ભક્તિનગર નામ આપીને ...બિરદાવી. ભક્તિનગર સ્ટેશને ભક્તિબાની યાદ જીવંત રાખી છે.

* ભગિની નિવેદિતા *

* ભગિની નિવેદિતા *

નામ -: ભગિની નિવેદિતા
જન્મ -: 28-10-1867
મૃત્યુ -: 13-10-1911

જીવન-કવન

જેમણે ભારત માટે સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું. પૂર્વ ભારતના દાર્જીલિંગની ગિરિમાળામાં એક સ્મારક ઊભું છે, જેના પર લખ્યું છે: "અહીં સૂતાં છે ભગિની નિવેદિતા, જેમણે ભારતને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું હતું. ભારતમાતાને સર્વસ્વ અર્પણ કરનારાં આ નારી જન્મે ભારતીય નહોતાં. ભગિની નિવેદિતા નામ પરથી કોઈ એમને ભારતીય માનવા પ્રેરાય, પણ એમનું ખરું નામ માર્ગરેટ નોબલ હતું.

વીસમી સદીમાં ભારતની માફક દુનિયાના કેટલાક દેશો ઇંગ્લેન્ડના ગુલામ હતા. એમાં એક દેશ આયર્લેન્ડ હતો પણ ખરો. તેમાં સેમ્યુઅલ નોબલ નામના એક પાદરી રહેતા હતા. પાદરી હોવા છતાં તે માત્ર ધર્મનો પ્રચાર નહોતા કરતા, તે પ્રખર રાષ્ટ્રવાદી હતા. આયર્લેન્ડની સ્વતંત્રતાની લડતમાં પોતાનાથી શક્ય તમામ ફાળો આપતા. સેમ્યુઅલ નોબલને ત્યાં સંતાન જન્મવાની વેળા આવી ત્યારે એમની પત્નીએ કહ્યું: "આપણું પહેલું સંતાન જો સુખરૂપ અવતરશે તો આપણે એને પ્રભુસેવામાં અર્પણ કરી દઈશું.

ओगणीसमी सदीना अंतभागमां एवा घणा माणसो [illegible] ना आपणा देशना प्रत्ये प्रेम धरावे छे. हु अनुसरण नहीं करावु. [illegible] तो हाथमां बहुं पाडशे. [illegible] आयर्लेन्ड नी स्वतंत्रता [illegible]. एना मातापिताने त्यां 28 ओक्टोबर, 1867 ना रोज एक पुत्रीनो जन्म थयो. तेनु नाम राखवामां आव्युं. मार्गरेट. मातापिताना आदेश अनुसार आगळ जतां तेणे आपणी सेवा करी, पण ए आयर्लेन्डने बहुत चाहती.

मार्गरेटनु बाळपण दादी पासे आयर्लेन्डमां वीत्युं. पिता तो धर्मप्रचार माटे देश विदेशमां फरता रहेता. एमना सेवा-कीय प्रवृत्ति जोईने मार्गरेटनी अंदर पण सेवाना बीज रोपायां. दस वर्षनी वये मार्गरेटे पितानु छत्र गुमाव्यु. घरना भरण-पोषणनी जवाबदारी हवे तेमना माथे आवी पडी. 1884मां तेमणे एक शाळामां शिक्षिका तरीकेनी नोकरी स्वीकारी लीधी, परंतु तेमनु मन ना लाग्यु. नोकरी बदली, आवी रीते छ वर्षमां चार जग्याए नोकरी बदलीने 1892मां लंडन रहेवा वस्यां. आयर्लेन्डने स्वतंत्र करवानी करवानी मार्गरेटने नानपणथी तमन्ना हती. एमना माताए ए प्रकारे ज केळवणी आपेली. लंडन आवीने ते आयर्लेन्डना क्रांतिकारीओना संपर्कमां आव्या. तेमनी पासेथी क्रांतिकारी साहित्य मळ्युं. 1893मां अमेरिकाना शिकागोमां विश्वधर्म परिषद भराणी. तेमां भारतना प्रतिनिधि तरीके हाजर रहेला स्वामी विवेकानंदे जे प्रवचन आप्यु तेनाथी एओ विश्वप्रसिद्ध बनी गया. अमेरिकाथी स्वामी इंग्लेन्ड गया. त्यां लंडनमां लेडी इसाबेल मार्गेसनने घेर तेमनी एक नानकडी सभा राखवामां आवी. तेमां जे पंदर-सोळ माणसो हाजर हतां. तेमां एक मार्गरेट नोबल पण हती ते स्वामीजीना व्यक्तित्वथी एकदम प्रभावित थई गई. तेने थयु. आ कोई साधारण माणस नथी. त्यार पछी बीजे वरसे स्वामीजीने फरीने लंडन आववानु थयु आ वखते मार्गरेटनो तेमनी साथे परिचय वध्यो. त्यार पछी तेणे स्वामीजीने

[illegible] લખ્યો. જેમાં ભારત આવવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી માર્ગરેટનો [illegible]વાથી સ્વામીજી શરૂઆતમાં ગુસ્સા થયા હતા કારણ કે ભારતની સ્ત્રીઓ [illegible] કરવું કઠિન છે. પરંતુ તેમને અહીંની આબોહવા અનુકૂળ આવશે? [illegible] અહીંના લોકો તેનું અપમાન કરશે તો? પરંતુ માર્ગરેટનો નિર્ધાર અટલ હતો. અંતે સ્વામીજીએ હા પાડી. [illegible] ૨૮ જાન્યુઆરી, ૧૮૯૮ના રોજ કોલકાતામાં જહાજ મારફત માર્ગરેટ કલકત્તા આવી પહોંચી. ૨૫ માર્ચ, ૧૮૯૮ના દિવસે તેમને દીક્ષા આપવામાં આવી. માર્ગરેટ નોબલમાંથી તે ભગિની નિવેદિતા બન્યાં. કલકત્તામાં બાલિકાઓ માટે શાળા ખોલી. નિવેદિતાએ શાળા ઉઘાડવા [illegible] આ એમનું સમાજસેવાનું પહેલું કાર્ય હતું. [illegible] સ્વામીજીએ [illegible] મંત્ર આપ્યો હતો. લવ ઈન્ડિયા, સર્વ ઈન્ડિયા. ભારતને પ્રેમ કરો, ભારતની સેવા કરો.

સ્વામીજીએ તેમને કહ્યું હતું કે "તું ભારતની સાચા ભાવે સેવા કરવા માગતી હો તો તું આ દેશના આત્મામાં લીન થઈ જા. ભારતીયોના સુખદુઃખ, અજ્ઞાન, અંધવિશ્વાસ વિપત્તિઓને પોતાની માની સહન કર. સાધનાથી, કઠોર તપશ્ચર્યાથી તેનું નિવારણ કર. ત્યારે જ તું તારા ઉદ્દેશમાં સફળ રહીશ!" નિવેદિતાએ આ મૂળ મંત્રનું અક્ષરશઃ પાલન કર્યું. ભારત, ભારતીય સંસ્કૃતિ, ભાષા, શિક્ષા, દર્શન બધા પ્રત્યે પોતાના હૃદયથી સમર્પિત થઈ ગયાં. ત્યાર પછી ભગિની નિવેદિતાએ ભારતભ્રમણ કર્યું. આ યાત્રા દરમિયાન જ તે યોગ, ધ્યાન, સમાધિ વગેરે મનને એકાગ્ર કરવાની રીતો શીખ્યા. ૧૯૦૦માં પેરિસ ખાતે વિશ્વ ધર્મ પરિષદ મળી સ્વામીજી સાથે ભગિની નિવેદિતાએ પણ તેમાં હાજરી આપી. સ્વામીજીનું સ્વાસ્થ્ય દિવસે દિવસે કથળતું જતું હતું. [illegible] કોઈક દિવસ ભગિનીને કહ્યું હોય: "હવે તારે તારા પગ પર ઊભા રહેવાનું છે. તને જે રસ્તો સૂઝે એ રસ્તે આગળ વધ". ત્યાર પછી નિવેદિતાએ અમેરિકા, ઈંગ્લેન્ડનો પ્રવાસ કર્યો. એક અંગ્રેજ લેખિકા 'આઘુડી' [illegible] ભારત માટે પોતાની બાત [illegible] ત્યાં લોકોને ગમ્યું. ઈંગ્લેન્ડના લોકોનો ભારત પ્રત્યેનો આ [illegible] નિવેદિતાને ખાતરી થઈ કે

ઈંગ્લેંડ જાઓ ત્યારે હું જિલ્લો તણી વાત કહેજો. ત્યાંના નાગરિકો બ્રિટિશરો મારે નજીકનું કુટુંબ ... એમ ... ભારતીયો એવા શબ્દો બોલી છે. ઇંગ્લેન્ડથી પાછા ફરીને નિવેદિતાએ ક ભારતની મુક્તિ તે સ્વાધીનતા ... રહ્યા. ત્યારથી જાતિભેદ સાથે ... કરવાનો ઉદ્દેશ. ભારતીય નિવેદિતાએ રાષ્ટ્રીય પ્રચારકો ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે, બાળ ગંગાધર ટિળક અને અબ્દુલ રહેમાન જેવા રાષ્ટ્રીય નેતાઓ સાથે ઓળખાણ થઈ. રવિ ઠાકુર જેવા પણ તેમને મળ્યા. રાષ્ટ્રીય નેતાઓનો નિવેદિતા સાથે સંપર્ક વધતો ગયો. અંગ્રેજ સરકાર ચોંકી ઊઠી. એમણે નિવેદિતા ઉપર જાસૂસી કરવા માંડી. એમની ટપાલો પણ ગુપ્ત રીતે ... વિવેકાનંદની તબિયત દિવસે દિવસે કથળતી જતી હતી. નિવેદિતા એમની સેવામાં હંમેશાં હાજર હતા. 3 જુલાઈ 1902ના રોજ વિવેકાનંદનું અવસાન થયું. ત્યાર પછી નિવેદિતા બે-ચાર દિવસમાં રામકૃષ્ણ મિશનથી અલગ થઈ ગયા.

હવે નિવેદિતા ભારતની યાત્રાએ નીકળ્યાં. પરંતુ તે હિમાલય તરફ ન જતાં માનવવસ્તી તરફ વળ્યાં. સૌથી પહેલાં મુંબઈ ગયા. ત્યાં એમણે વિદ્યાર્થીઓની સભામાં ભાષણ આપ્યાં. ત્યાર પછી નાગપુર, વર્ધા, અમરાવતી વગેરે સ્થળે ગયા. છેલ્લે વડોદરામાં આવ્યા. ત્યાં પ્રોફેસર અરવિંદ ઘોષને મળ્યા. તેમના રાષ્ટ્રવાદી વિચારોથી તે ખૂબ પ્રભાવિત થયા. અરવિંદ ત્યારે ક્રાંતિકારી વિચારો ધરાવતા હતા. નિવેદિતાના વિચારો પણ ત્યારે એવા જ હતા. આ કારણસર અરવિંદ સાથે એમનો સંપર્ક છેક સુધી રહ્યો.

વડોદરાથી અમદાવાદ આવ્યાં. ત્યાં ઘણા દિવસ સુધી પ્રવચનો કર્યાં. ત્યાંથી પાછા મુંબઈ, કલકત્તા, ઇંદોર, વારાણસી, મદ્રાસ પહોંચ્યા. દરેક સ્થળે એમણે ભારતની સ્વતંત્રતા વિશે પ્રવચનો આપ્યાં. એમના પ્રવચનોમાં રાષ્ટ્રીય એકતા અને ધાર્મિક ઉદાર ભાવના વિષયો પ્રમુખ રહેતા. બંગાળમાં એ વખતે ક્રાંતિકારી ચળવળ વેગ પકડી રહી હતી. એને નિવેદિતાએ પ્રોત્સાહન

...ની હદ સુધી માટે નિવેદિતાએ પોતાની જાતે જ ક્રાંતિકારી સાહિત્ય
...તે વખતે ક્રાંતિકારીઓને આપતી હતી. બંગાળી વિદ્વાનોના ગ્રંથો
...ક્રાંતિકારી યુગાન્તરના હતી ક્રાંતિકારી ચળવળના ભાગ લેતા
...ની ધરપકડ કરવામાં આવી ત્યારે ભગિની નિવેદિતાએ
...ને હજારો જામીનગીરી આપી. બંગાળના ગામેગામ પુસ્તકો
...ની ઇજામાં આવ્યા હતા. ડૉ. ...ર બહેનોની
...ને પણ આંદોલન ચલાવવા તે સૌથી પહેલા પહોંચી ગયાં હતાં.
...અઠવાડિયામાં જ લૉર્ડ કર્ઝને બંગાળના ભાગલા પાડ્યા. દર
...ના વિરોધ કર્યો. એ માટે સ્વદેશી ચળવળ પણ શરૂ થઈ.
નિવેદિતાએ પણ સ્વદેશી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવાની
પ્રતિજ્ઞા લીધી.

એક બાજુ સમાજકાર્ય અને બીજુ બાજુ રાષ્ટ્રીય
પ્રશ્ન નિવેદિતાની તબિયત લથડવા માંડી હતી. ભારતની ગરમ
આબોહવા પણ તેમને માફક આવી નહોતી. સતત
તબિયતમાં કોઈ સુધારો થયો નહિ. 13 ઓક્ટોબર, 1911 ના
રોજ 44 વર્ષની વયે આ મહાન નારીનું અવસાન થયું.
આમ જ ભારતમાતાની નિઃસ્વાર્થ સેવામાં તેમણે પોતાની
જાત ઘસી નાખી.

* *

સુશીલા નૈયર

સુશીલા નાયર, જેમણે 'નાયર' (1914- 2001), એક ચિકિત્સક, ગાંધીવાદી અને રાજકારણી હતી. તેણીએ ... આરોગ્ય તબીબી શિક્ષણ અને સામાજિક અને ગ્રામીણ ... મહિલા માટે કાર્યક્રમોમાં ભૂમિકા ભજવી હતી.

તેમના ભાઈ પ્યારેલાલ નૈયર મહાત્મા ગાંધીના સચિવ હતા. તેમણે પોતે ગાંધીના અંગત ચિકિત્સક ... અભિનય કર્યા અને તેમના આંતરિક વર્તુળના મહત્વપૂર્ણ ... બન્યા. પાછળથી તેણીએ તેના અનુભવો પર આધારિત ... પુસ્તકો લખ્યા હતા. આઝાદી પછીના વર્ષોમાં, તેમણે ... પદ માટે લડવા અને ભારતના આરોગ્ય પ્રધાન ... સેવા આપી.

જીવનચરિત્ર:-

પ્રારંભિક જીવન અને શિક્ષણ:-

તેણીનો જન્મ 26 ડિસેમ્બર 1914ના રોજ ... થયો હતો કે પંજાબના ગુજરાત જિલ્લાના પાકિસ્તાનમાં ... નાનકડા શહેરમાં થયો હતો. તેણી અને તેમના ભાઈ પ્યારેલાલ ... ગાંધીજીના આદર્શો પ્રત્યે આકર્ષિત ... ... બાળક તરીકે ગાંધીજીને પણ મળી હતી. તે લેડી હાર્ડિંગ મેડિકલ કોલેજમાં દવાનો અભ્યાસ કરવા માટે દિલ્હી આવ્યા, જ્યાંથી તેણે એમબીબીએસ અને એમડી મેળવ્યા. તેણીના ... કોલેજના દિવસો દરમિયાન તે ગાંધીવાદીઓ સાથે ... ગયા.

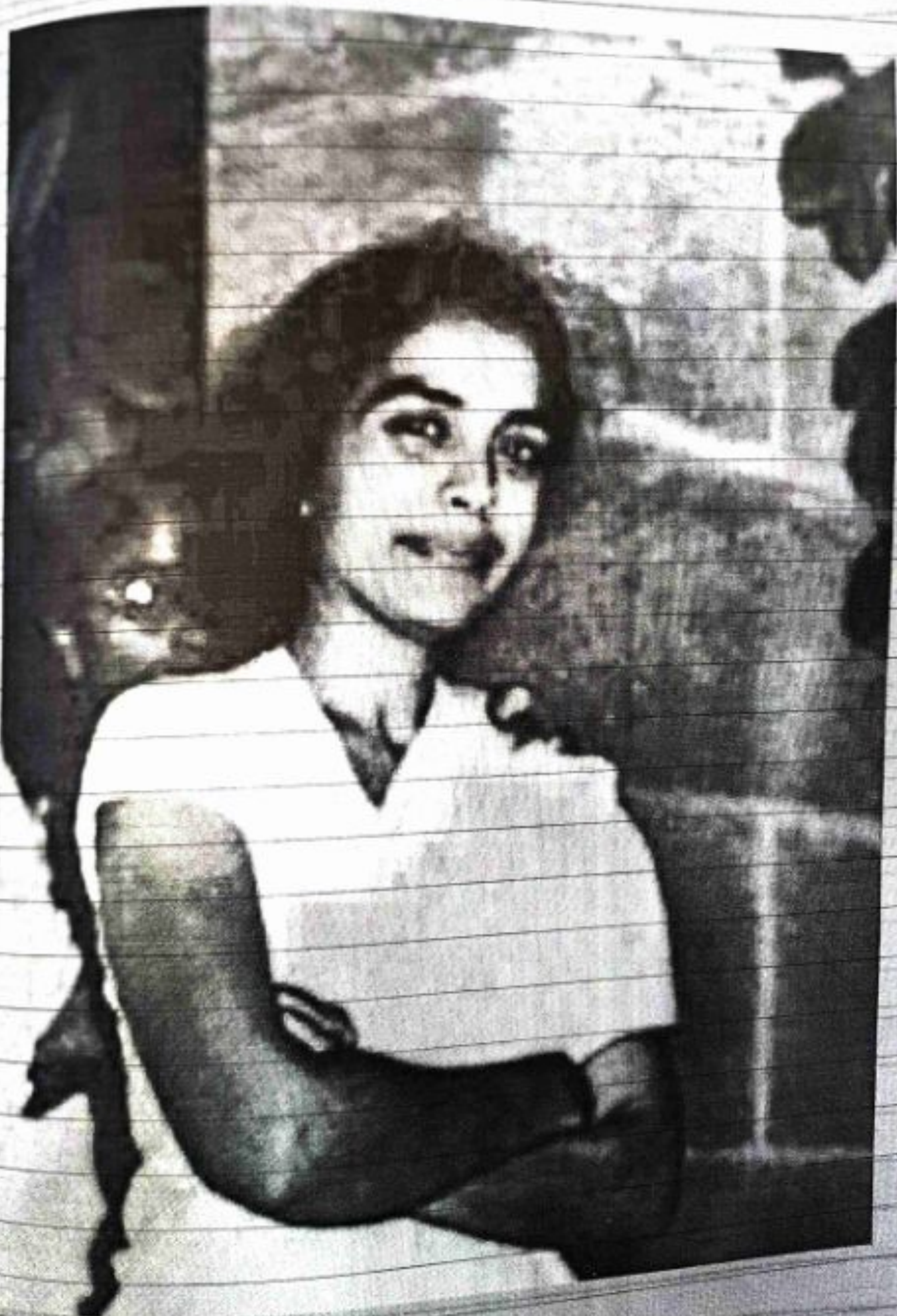

ગાંધીજી [illegible] હત્યાના [illegible] ગાંધી [illegible]

૧૯૩૪માં સેવાગ્રામ પર [illegible] ગાંધી [illegible] જતા હતા ત્યારે ઝડપથી ગાડીઓની [illegible] ચાલી હતી. [illegible] થોડે અંતરે પછી પરંપરામાં [illegible] ફાટી નીકળ્યો. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આવ્યો હતો. ગાંધીએ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રશંસા કરી [illegible] હતી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૯૫૮ના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આંદોલનમાં ભાગ લેવા [illegible] ગાંધીની બાજુમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સાથે [illegible] કરવામાં આવ્યા. [illegible] [illegible] ૧૯૪૪ માં તેઓએ સેવાગ્રામ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પરંતુ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને તેણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રકાશિત કર્યું. ૧૯૪૬ માં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મહાત્મા ગાંધી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ગાંધીજીના જીવન પર અનેક પ્રયાસો [illegible] [illegible] [illegible] નાથુરામ ગોડસે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સહિત, સુશીલા નૈયર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપી હતી. ૧૯૪૪ માં તે પંચગનીની ઘટના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૯૪૪ માં જ્યારે નાથુરામ ગોડસે [illegible] [illegible] પર કટાર સાથે હુમલો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

સુશીલા નૈયર મહાત્મા ગાંધીની નિકટના સાથી હોવાની [illegible] તેમની વિશ્વાસપાત્ર [illegible] પરિષદોમાં ભાગ લેનારી [illegible] મહિલા હતી.

[illegible]

આગળ શિક્ષણ અને કારકિર્દી

દિલ્હીમાં 1948માં ગાંધીજીની હત્યા બાદ, સુશીલા
[illegible] ગુજરાલ સ્ટેશન ક્યાં તેમણે બે ડિગ્રી લીધી ગયા અને
[illegible] ચી કોલેજ આર્કિટેક્ચર ઓફ ડિઝાઇન અને 1950
[illegible] પ્રેક્ટિસ કરતા, તેમણે ઓરોવિલ [illegible]
[illegible] દિલ્હી આરસી પર ગોલ [illegible]
[illegible] દ્વારા સરકારી [illegible] પર [illegible] કમલા [illegible]
[illegible] જૈયર ગાંધી [illegible]
[illegible] થયા.

રાજકીય કારકિર્દી

19??માં તેણી રાજકારણમાં પ્રવેશ કરી અને દિલ્હીની વિધાનસભામાં ચૂંટાયા. 1952 થી 1956 સુધી તે તરીકે સેવા આપી હતી. આરોગ્ય પ્રધાનમાં નેહરુની ડોમિનેટ તે 1955 થી 1957 દરમિયાન દરેક વિધાનસભાના અધ્યક્ષ હતી. 1957 માં તે ઝાંસીથી લોકસભાની ચૂંટણી આવી હતી. 1971 સુધી તેમણે સેવા આપી હતી. તે 1962થી 1967 દરમિયાન દેશની કેન્દ્રીય આરોગ્ય પ્રધાન રહી હતી. ઈમરજન્સી સમય દરમિયાન, તે ઈન્દિરા ગાંધી સાથે રહી અને જનતા પાર્ટીમાં જોડાઈ. તેઓ 1977 માં ઝાંસીથી લોકસભામાં ચૂંટાયા હતા, જ્યારે તેમના નવા પક્ષને સત્તા પર લાવવામાં આવ્યા હતા. જેણે ઈન્દિરા ગાંધીની સરકારને ઉથલાવીને હાંસલ કર્યો હતો. ત્યારબાદ તેમણે ગાંધીવાદી આદર્શોમાં પોતાને સમર્પિત કર્યા. રાજકારણમાંથી નિવૃત્તિ લીધી. તેમણે 1964 માં મહાત્મા ગાંધી ઇન્સ્ટિટ્યુટ મેડિકલ સાયન્સની સ્થાપના કરી હતી. આજે તે developing મેડિકલ સાયન્સની સ્થાપના કરી હતી. આજે developing તથા વિકાસ અને વિસ્તરણ સુધી મર્યાદિત રાખવા પ્રતિબદ્ધ હતી.

વ્યક્તિગત જીવન અને મૃત્યુ

તે જીવનભર અપરિણીત રહી. જાન્યુઆરી 2001 ના રોજ તેનું મૃત્યુ હૃદયની ધડકન બંધ થવાના કારણે થયું હતું.

ટીકાઓ :- સુશીલા નૈયર સફળ મહિલા અને સાથે ગાંધીજીના ગાંધીવાદના સિદ્ધાંતોથી ખૂબ પ્રભાવિત હતી. તે ગાંધીવાદના સિદ્ધાંતોની અનુયાયી હતી. તેમણે બહુવિધ પહેલો કરી મહિલાઓ અને ગરીબ સ્ત્રીઓ માટે કલ્યાણના કાર્યો કર્યા અને ઉપયોગી સાબિત થઈ. ત્યારે સમાજમાં સંસ્કાર વાળી privileged થી ઉપરાંત તેમના પરિવારે ટેકો આપ્યો હતો. તે પરિવાર દ્વારા ટેકો આપ્યો અને આર્થિક ડૉક્ટર બની તે ઘણી મહિલાઓને આરોગ્ય સેવા આપતી હતી. ગરીબ સ્ત્રીઓ, તેના કાર્યકર તરીકે જાણીતી, આખા દેશને ગરીબ સ્ત્રીઓ, તેના કલ્યાણ માટે કામ કરતી હતી. અને ભારત સરકારમાં તે ડૉક્ટર તરીકે મહિલાઓને આરોગ્ય સેવા પૂરી પાડતી હતી. અને વિપરીત સંજોગો પાસેથી તેની અનુયાયી રહી. ડૉક્ટર તરીકે અને વિજ્ઞાન પાસેથી તેની અનુયાયી રહી. તે સુધી મહિલા સાથે તેની આપેક્ષા રાખતી હતી. તે ગાંધીજીના પગલે ચાલ્યું હતું અને તેમનું પદમાં રહી હતી. તેમણે ગાંધીજીના ખૂબ પ્રભાવશાળી ચળવળમાં ભાગ લીધો. સ્વતંત્રતા ચળવળમાં અને આંદોલનમાં ખૂબ પ્રખ્યાત ચહેરો બની. ઇતિહાસ ઉત્તમ અને ડૉક્ટર તરીકે ઉભરી આવ્યા હતા. સ્ત્રીઓ માટે તેમના જીવનનું ડૉક્ટર તરીકે યોગદાન રહ્યું. તેમણે ક્યારેય લગ્ન કર્યા નથી. એક યુગમાં જ્યારે શિક્ષિત યુવતીઓનું તેવી તેના ડૉક્ટરી મેળવવું ખૂબ જ મુશ્કેલ હતું ત્યારે તેણી તેના પોતાનું જીવન લગ્ન અથવા બોજા પર કોઈ ફરજ વિના પોતાનું જીવન સમાજ સેવા અને સમર્પણ દ્વારા સમાજને માટે સમર્પિત કરી હતી અને સમર્પણ સેવા માટે આપી હતી કે ત્યાં કોઈ નહિ પ્રેમ થઈ તે ગાંધીની જેમ પ્રખર માનતી હતી કે ત્યાં કોઈ ઉચ્ચ જાતિ જેવી કોઈ વસ્તુ નથી અને વધી દયા અને

Styling

...નાં દીધા વગર હકીકતો અને પોતાની સમસ્યાઓ
...વી ક્યા માટે શબ્દ લેવાની જરૂર છે. Squeamishness.
...કે ઈ અમુક લોકોની ક્રિયાઓ પ્રતિ [illegible]
...ની અને સંપૂર્ણ હોઈ શકે છે અને આજુ બાજુ
...તો નાની બાબત ખોરાક અને નિંદાની
...ચિંતા થાય છે.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ગુજરાતના બહાદુર શાહે રાણા પર
હુમલો કર્યો ત્યારે વિક્રમાદિત્ય બાળકનું મહત્વ હતું
હતું. તેથી તેની માતા કર્ણાવતી પુત્રો - વિક્રમાદિત્ય
ઉદયસિંહને બુંદી મોકલી દીધું, જ્યારે તે ત્યાં રહી.
તેણે ચિત્તોડની રક્ષા માટે તેની સહાયતા માટે
રાખડી મોકલી. રાણીએ મુગલ બાદશાહ હુમાયુને
મદદ માંગવા માટે રાખી પણ મોકલી. આ
સમયે હુમાયુ ચિત્તોડ ચઢાઈની લડત લડી રહ્યા હતા.
તેણે પોતાનો વિચાર બદલી નાખ્યો, કેમ કે
મુસ્લિમ શાસક સામે લડવાનો હતો. ઈસ્લામ
મુખ્ય તેને મંજૂરી નહોતી.

બહાદુર શાહે ચિત્તોડગઢ શરૂઆતમાં પ્રવેશ
કરીને પરાજિત સામનો કરીને, રાણીએ સ્વયં
આત્મસમર્પણ મૃત્યુ સુધી લડવા માટે કેસરી કપડા
કર્યા. હુમાયુ ત્યાં પહોંચ્યા ત્યારે મોડું થઈ ગયું
પરંતુ તે બહાદુર શાહને હરાવવામાં સફળ રહ્યા
વિક્રમાદિત્યસિંહને મેવાડનો શાસક બનાવ્યો.

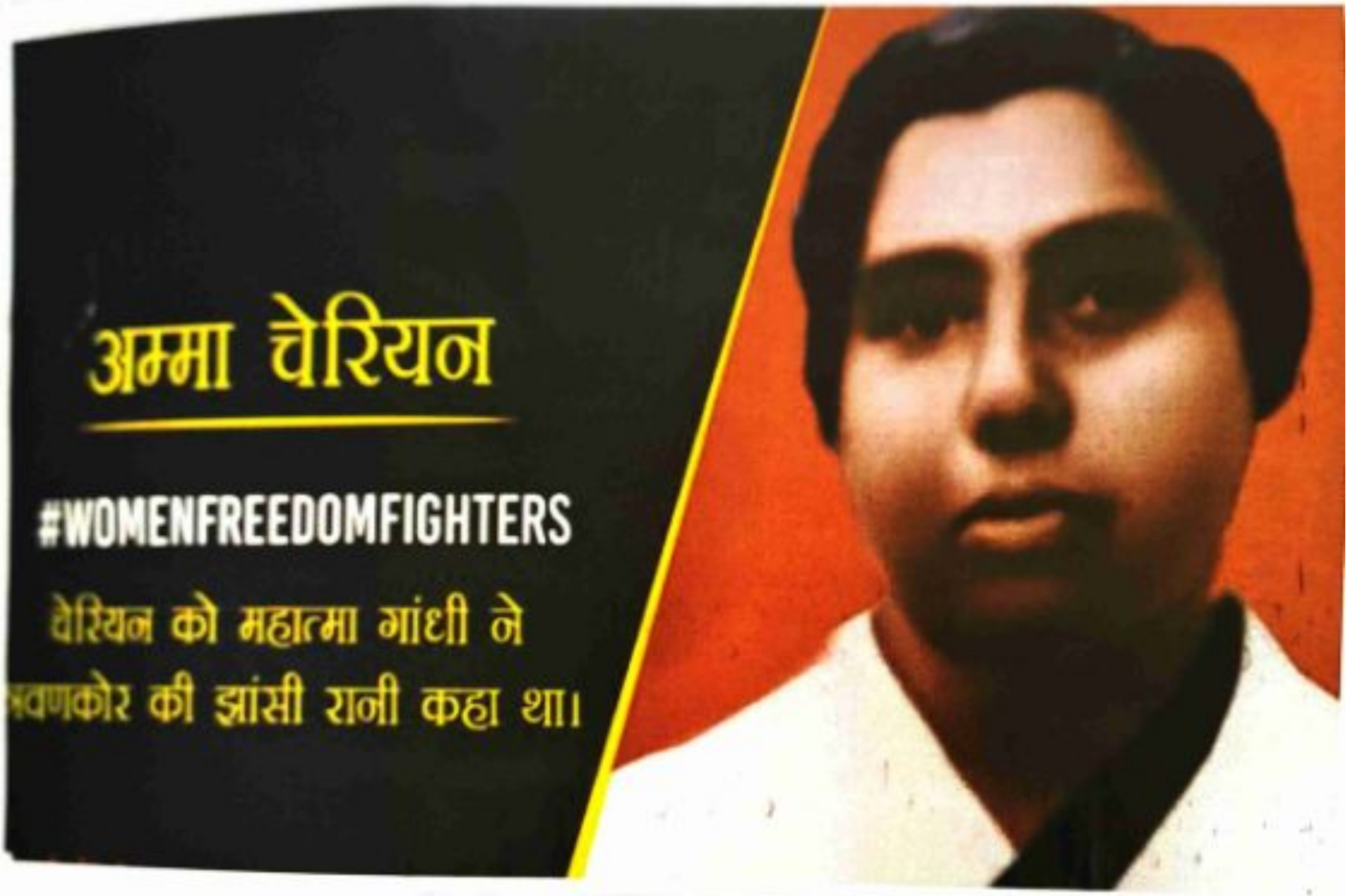
अम्मा चेरियन
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
चेरियन को महात्मा गांधी ने
वणकोर की झांसी रानी कहा था।

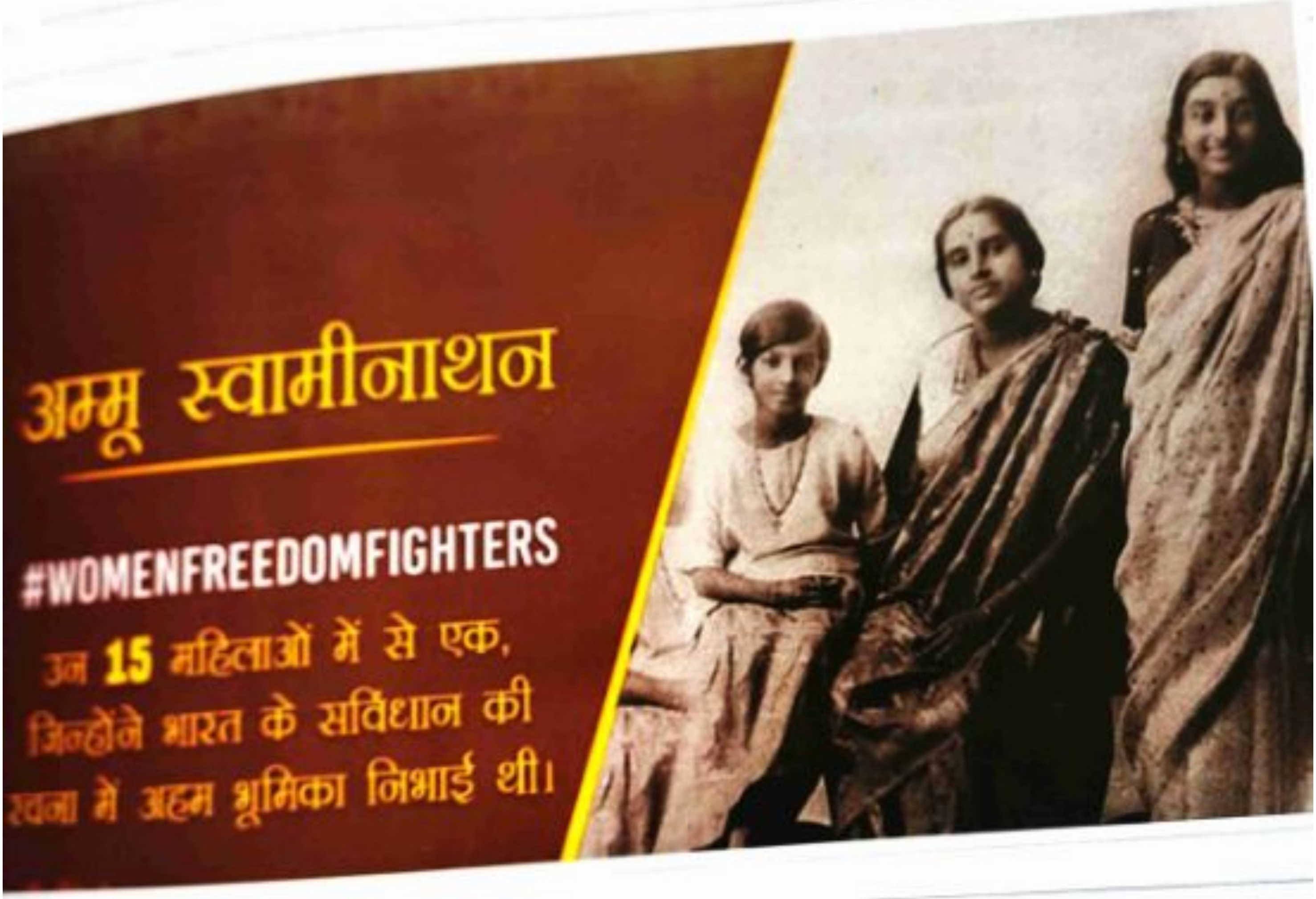
अम्मू स्वामीनाथन
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
उन 15 महिलाओं में से एक,
जिन्होंने भारत के संविधान की
रचना में अहम भूमिका निभाई थी।

विजय लक्ष्मी पंडित
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
विजय लक्ष्मी पंडित पहली महिला
कैबिनेट मंत्री और संयुक्त राष्ट्र आम
सभा में पहली एशियाई अध्यक्षा थीं।

इंदिरा गांधी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
इंदिरा गांधी ने स्वतंत्रता संग्राम के दौरान ही अपनी नेतृत्व क्षमता की झलक दिखा दी थी।

रुक्मिणि लक्ष्मीपति
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
पहली महिला, जो नमक
सत्याग्रह के लिए जेल गई थीं।

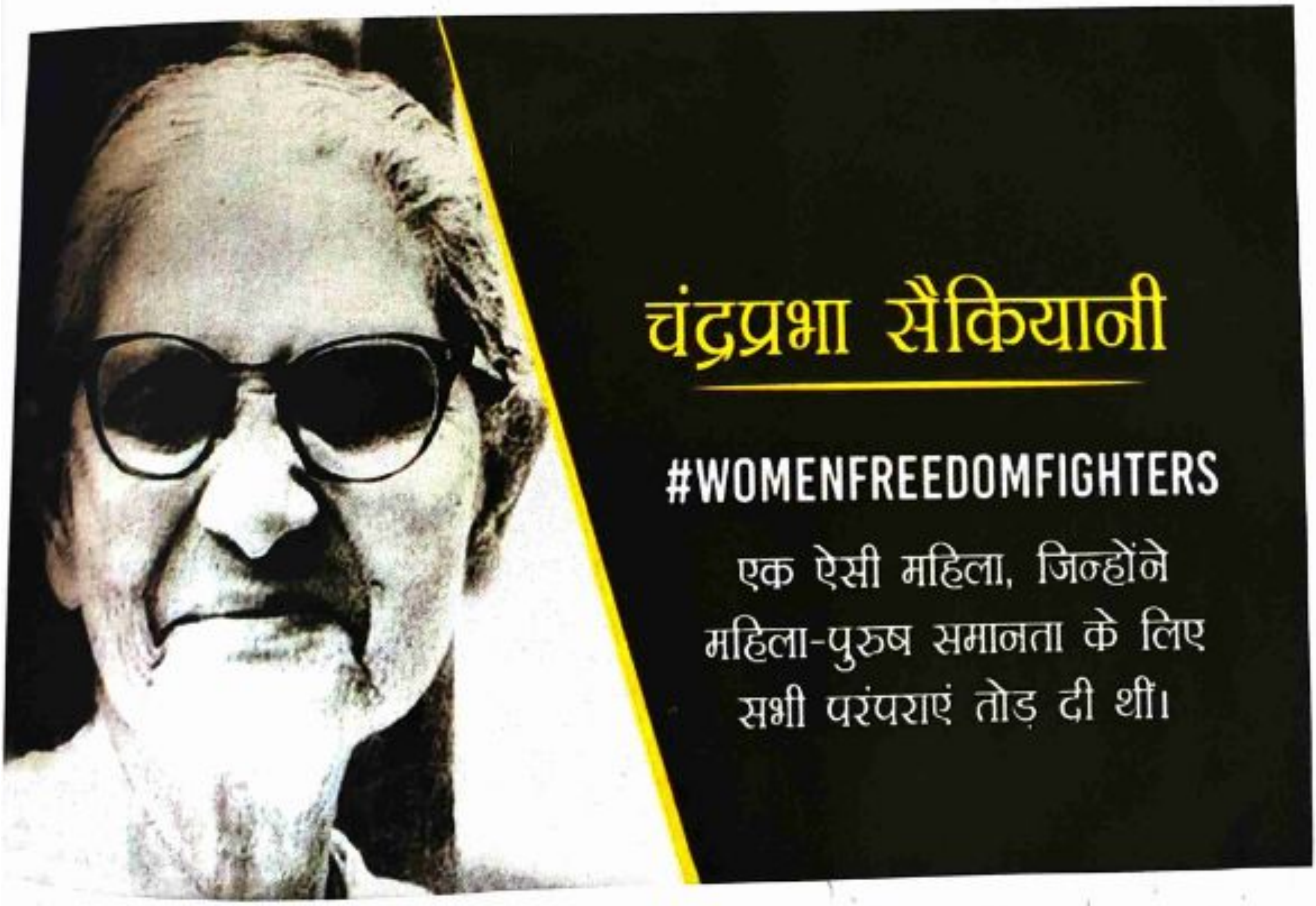
चंद्रप्रभा सैकियानी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक ऐसी महिला, जिन्होंने
महिला-पुरुष समानता के लिए
सभी परंपराएं तोड़ दी थीं।

उमाबाई कुंदापुर
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक क्रांतिकारी महिला, जिन्होंने क्रांतिकारियों को अंग्रेजों से बचाकर पनाह दी थी।

ए वी कुट्टीमालु अम्मा
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
अम्मा ने अपने ढ़ाई महीने की बेटी के साथ अंग्रेजों से लड़ाई की थी।

रुक्मिणि लक्ष्मीपति
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
पहली महिला, जो नमक
सत्याग्रह के लिए जेल गई थीं।

अबादी बानो बेगम
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
पहली मुस्लिम महिला, जो बुर्का
पहनकर राजनीतिक सभा को
संबोधित करती थीं।

ऊदा देवी
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक दलित क्रांतिकारी, जिन्होंने
30 से अधिक अंग्रेजी सैनिकों
का मार गिराया था।

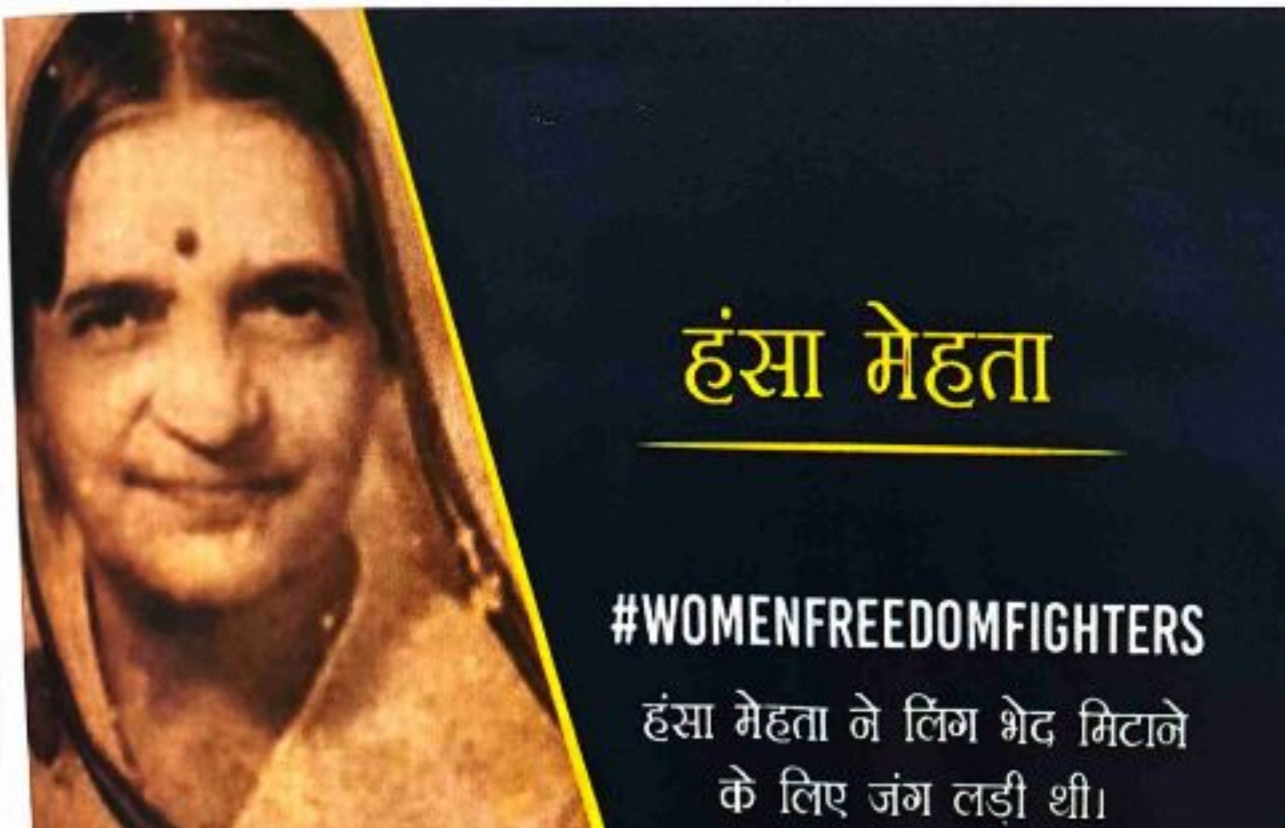
हंसा मेहता
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
हंसा मेहता ने लिंग भेद मिटाने
के लिए जंग लड़ी थी।

गुलाब कौर
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
पत्रकार गुलाब कौर ने गदर आंदोलन में सदस्यों को हथियार बांटे थे।

भीमा बाई होलकर
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
होलकर ने सबसे पहले अंग्रेजों के खिलाफ तलवार उठाई थी।

यशोधरा दासप्पा
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
दासप्पा ने सत्याग्रह आंदोलन
में महिलाओं को उतारा था।

सरला बेन
#WOMENFREEDOMFIGHTERS
एक विदेशी महिला जो भारत की
आजादी के लिए जेल गई थीं।

5.00
Thillaiyadi Valliammai
भारत
INDIA
2008

5.00
भारत INDIA
एम. एस. सुब्बुलक्ष्मी
M.S. SUBBULAKSHMI
2005

1837-1933
15 nP
INDIA भारत
ANNIE BESANT

राजकुमारी अमृत कौर
RAJKUMARI AMRIT KAUR
भारत
INDIA
60
1989

भारत
INDIA
200
अहिल्याबाई होलकर AHILYABAI HOLKAR
1996

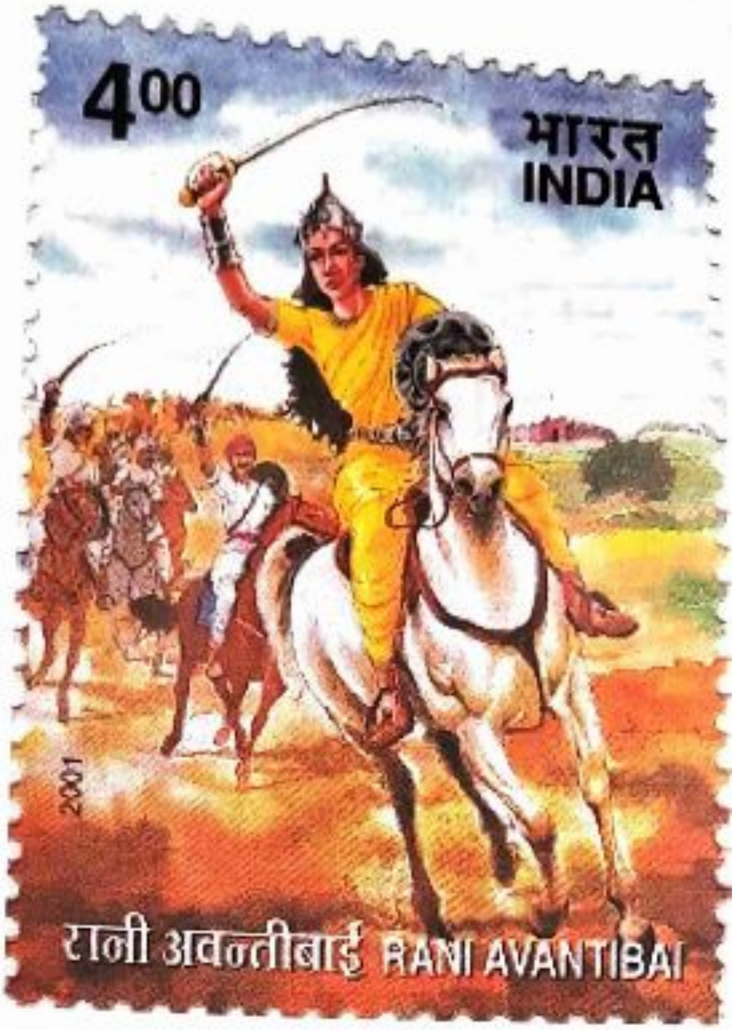
400
भारत
INDIA
2001
रानी अवन्तीबाई RANI AVANTIBAI

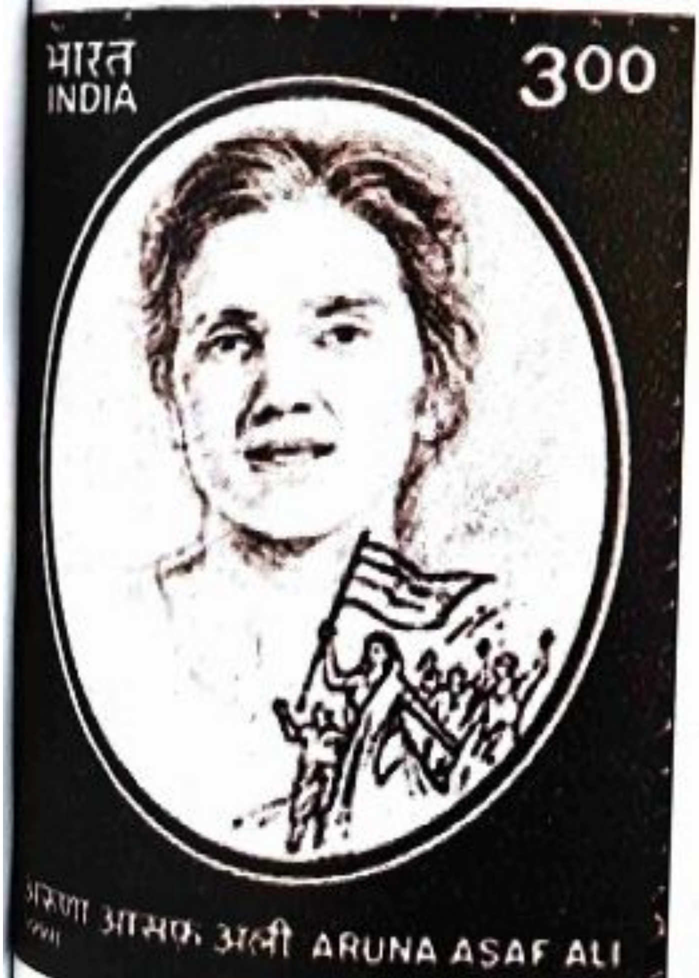
भारत
INDIA
300
अरुणा आसफ़ अली ARUNA ASAF ALI

15 न.पै.
nP
BHIKAIJI CAMA
1861-1936
INDIA POSTAGE

बेगम हज़रत महल
BEGUM HAZRAT MAHAL
भारत
INDIA
50

भारत INDIA
1982
दुर्गाबाई देशमुख
DURGABAI DESHMUKH
35
1909-1981

इन्दिरा गांधी - प्रियदर्शिनी
INDIRA GANDHI - PRIYADARSHINI
1917-1984
भारत
INDIA
3.00

5.00
भारत INDIA
CHANDRAPRABHA SAIKIANI

कस्तूरबा गांधी
15 न.पै. nP
KASTURBA GANDHI
1869-1944
भारत INDIA
INDIA SECURITY PRESS

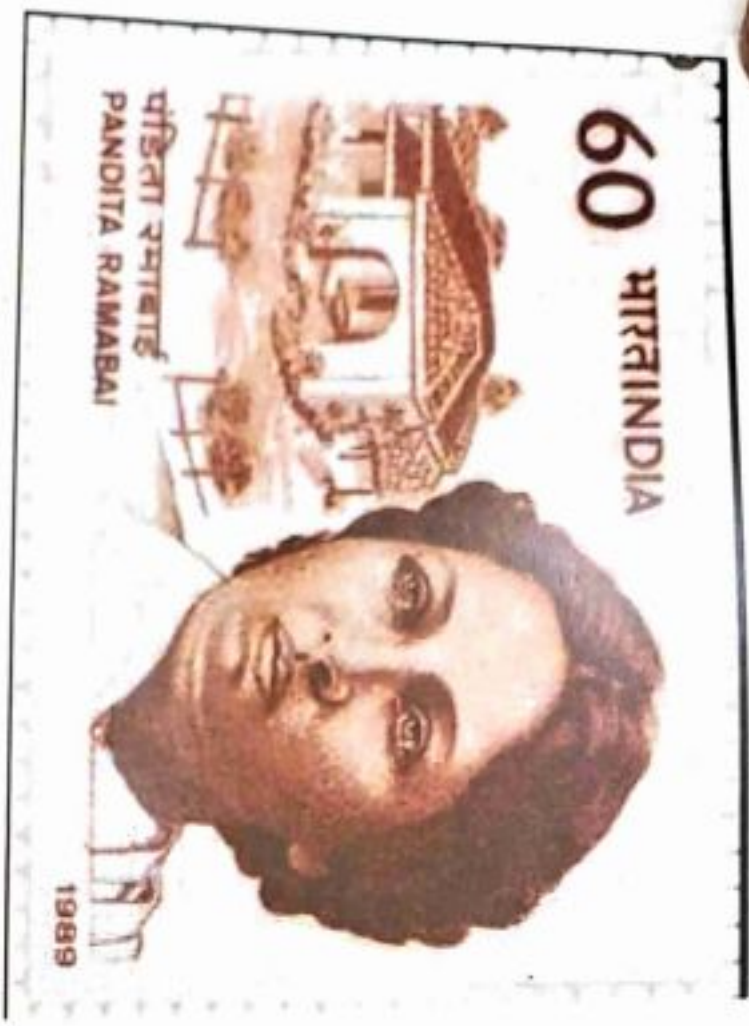
60
भारत INDIA
पंडिता रमाबाई
PANDITA RAMABAI
1989

भारत
INDIA
कित्तूर रानी चन्नम्मा
KITTUR RANI CHANNAMMA 1778-1829
25

भारत
INDIA
5.00
रानी वेलु नाच्चियार
RANI VELU NACHCHIYAR

POSTAGE
2 AS
आ
15TH-16TH CENTURY
मीरा
INDIA

भारत
INDIA
1.00
रानी गाइदिन्ल्यू RANI GAIDINLIU
1996

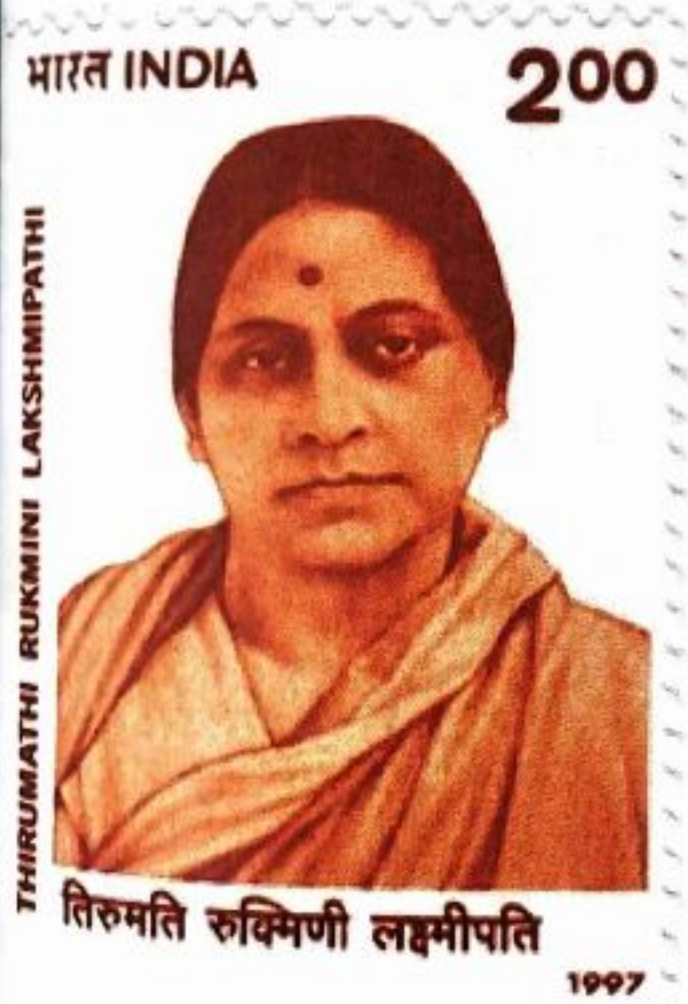
भारत INDIA
2.00
THIRUMATHI RUKMINI LAKSHMIPATHI
तिरुमति रुक्मिणी लक्ष्मीपति
1997

भारत
INDIA
45.00
1910-1997
मदर टेरेसा
MOTHER TERESA

रुक्मिणी देवी RUKMINI DEVI 1904-1986
60
भारत INDIA
1987

200
सावित्रीबाई फुले
Savitribai Phule
भारत
INDIA

नये पै 15 nP
SAROJINI NAIDU
1879-1949
भारत INDIA

भारत INDIA
25
सुभद्रा कुमारी चौहान 1904-1948
SUBHADRA KUMARI CHAUHAN
1976

મધર ટેરેસા

જન્મે આગ્નેસ ગોનક્ષેહસાદૂ બોઆક્ષાહ્યુ, મધર ટેરેસાનો જન્મ ઓગસ્ટ 26, 1910 થયો હતો. તેઓ ભારતીય નાગરિકત્વ ધરાવતાં એક આલ્બેનિયન રોમન કેથોલિક નન હતાં. 1950માં તેમણે ભારતના કોલકતા માં ઠેકઠેકાણે ચેરિટી મિશનરિઝ ની સ્થાપના કરી હતી. સતત 45 વર્ષ સુધી તેમણે ગરીબ, માંદા, અનાથ અને મરણપથારીએ પડેલા લોકોની સેવા કરી અને સાથે સાથે પ્રથમ ભારત ભરમાં અને બારબાર અન્ય દેશોમાં ચેરિટી મિશનરિઝના વિસ્તરણ માટે માર્ગદર્શન પણ પૂરું પાડ્યું.

1970 ના દાયકા સુધીમાં તો માનવતાવાદી અને ગરીબ અને અસહાયોના બેલી / વકીલ તરીકે તેઓ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે પ્રખ્યાતિ પામી ચૂક્યાં હતાં. અને તેમના જીવન પર એક દસ્તાવેજી ચિત્ર તથા માલ્કોમ મુગરીજ કૃત પુસ્તક, સમથિંગ બ્યુટિફુલ ફોર ગોડ, પણ લખાઈ ચૂક્યું હતું. 1979 માં તેમને શાંતિ માટેનું નોબેલ પ્રાઈઝ મળ્યું. અને તેમના માનવતા અને લોકોપકારી કાર્યો માટે 1980 માં તેમને ભારતના સર્વોચ્ચ બહુમાન ભારત રત્ન દ્વારા નવાજવામાં આવ્યાં હતાં. મધર ટેરેસાની ચેરિટિ મિશનરિઝ વિસ્તરતી રહી. તેમનાં મૃત્યુ સમયે 123 દેશોમાં આવાં 610 મિશન ચાલતાં હતાં. જેમાં HIV / AIDS, રક્તપિત્ત અને ક્ષયના રોગીઓ માટે રુગ્ણાલયો અને ઘર, અસહાયો / ગરીબો માટેનું રસોડું, બાળકો અને પરિવાર માટેનો સલાહ કાર્યક્રમો, અનાથાલયો અને શાળાઓનો સમાવેશ થતો હતો.

અનેક વ્યક્તિઓ, સરકારો અને સંગઠનોએ તેમની પ્રશંસા કરી હતી; અલબત્ત તેમણે વિવિધ પ્રકારની ટીકા-ટિપ્પણીઓનો સામનો પણ કરવો પડ્યો હતો. તેમનું ગર્ભપાત વિરોધી તીવ્ર

લાગુ?, ગરીબાઈમાં આધ્યાત્મિક સારાપણું રહેલું છે. તેની માન્યતા અને મરણાસન્ન હોય તેવા લોકોના ધર્મપરિવર્તન કરાવતા હોવાનાં આરોપ સહિત તેમનાં વલણ-ભરી કાર્યો સામે ક્રિસ્ટોફર હિચન્સ, માઇકલ પેરેન્ટી, અરૂપ ચેટર્જી, વિશ્વ હિન્દુ પરિષદ માં જેવાં વિવિધ વ્યક્તિઓ અને સંગઠનોએ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. તેમનાં ધર્મશાળાઓમાં રાખવામાં આવતી તબીબી કાળજીનાં ધોરણો અંગે કેટલીક મેડિકલ જર્નલોમાં વાંધો ઉઠાવાયો હતો તેમ જ દાનમાં આપવામાં આવેલાં નાણાંનો ઉપયોગ અપારદર્શક રીતે થતો હોવાની બાબતે ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી.

તેમનાં મૃત્યુ બાદ પોપ જ્હોન પોલ એ તેમનાં બ્લેસિડ ટેરેસા ઑફ કલકત્તા નું બિરુદ આપ્યું હતું.

પૂર્વજીવન

આગ્નેસ ગોનક્ષ્હા બોજાક્ષિયુ નો જન્મ 26 ઓગસ્ટ, 1910 ના ઓટોમાન સામ્રાજ્ય ના ઉસ્કુબમાં થયો હતો. ભલે તેમનો જન્મ 26 મી ઓગસ્ટના થયો હતો પણ તેઓ પોતાનો "સાચો જન્મદિવસ" 27 ઓગસ્ટને ગણાવે છે. એ દિવસે તેમને ધર્મની દીક્ષા આપવામાં આવી હતી. આલ્બેનિયાવાસી કોસોવર પરિવાર, નિકોલ અને ડ્રાના બોજાક્ષિયુના તેઓ સૌથી નાના સંતાન હતા. તેમના પિતા આલ્બેનિયન રાજકારણમાં સામેલ હતા. 1919 માં એક રાજકીય સભાને અંતે સ્કોપ્જેને આલ્બેનિયાની બહાર કરી દેવાયું તે પછી તેઓ બીમાર પડ્યા અને આગ્નેસ માત્ર આઠ વર્ષની હતી ત્યારે અવસાન પામ્યા. તેમના પિતાના અવસાન બાદ, તેમનાં માતાએ તેમને એક રોમન કેથલિક તરીકે ઉછર્યાં. જોન ગ્રાફ ક્લુકાસે લખેલી તેમની જીવનકથા અનુસાર, બાળપણમાં આગ્નેસ મિશનરીઓના જીવન અને તેમનાં સેવાકાર્યોથી ખૂબ પ્રભાવિત

હતી અને 12 વર્ષની ઉંમર સુધીમાં તો તેમને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે પોતે પોતાની જાતને ધાર્મિક જીવન પ્રત્યે સમર્પિત કરવી જોઈએ. 18 વર્ષની ઉંમરે તેમણે લોરેટોની સિસ્ટર્સ સાથે જોડાવા અને મિશનરી બનવા માટે ઘર છોડ્યું. ત્યારબાદ તેઓ ફરી પોતાની માતા કે બહેનને મેળા - મળવા માટે પાછા ફર્યાં નહીં.

શરૂઆતમાં આયર્લેન્ડના રથફર્નહામમાં આવેલા લોરેટો મઠમાં ગઈ અને ત્યાં લોરેટોની સિસ્ટર્સ ભારતનાં શાળાનાં બાળકોને ભણાવવા જે ભાષાનો ઉપયોગ કરી હતી તે અંગ્રેજી ભાષા શીખવા માંડી. 1929 માં તેઓ ભારત આવ્યાં અને દીક્ષાર્થી તરીકેનો પોતાનો અજમાયશી કાળ હિમાલય પર્વતમાળા નજીકના દાર્જિલિંગમાં શરૂ કર્યો. મે 24, 1931 ના તેમણે નન તરીકે પ્રથમ ધાર્મિક શપથ લીધા. મિશનરીઓના આશ્રયદાતા સંત થેરેસ દ લિસિઅક્સ ના નામ પરથી તેમણે એ વખતે પોતાના માટે ટેરેસા નામ પસંદ કર્યું. પૂર્વ કલકત્તાની લોરેટો કોન્વેન્ટ શાળામાં શિક્ષિકા તરીકે સેવા આપતા હતાં. ત્યારે મે 14, 1937 ના તેમણે વિધિપૂર્વકના શપથ લીધાં.

ટેરેસાને શાળામાં ભણાવવું ગમતું હતું. છતાં કલકત્તામાં તેમની આજુબાજુ પથરાયેલી ગરીબીથી તેઓ વધુ ને વધુ વિક્ષુબ્ધ થતાં જ હતાં. 1943 ની અકાળના પગલે પગલે શહેરમાં દુઃખ અને મૃત્યુના ઓળા ઉતરી આવ્યા; અને ઓગસ્ટ 1946 માં ફાટી નીકળેલા હિન્દુ / મુસ્લિમ રમખાણોએ શહેરને નિરાશા અને ભયમાં જકડી લીધું.

આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ

1982 માં બૈરૂતના ઘેરાની ચરમસીમા પર, મધર ટેરેસાએ

ઇઝરાઇલી લશ્કર અને પેલેસ્ટેનિયન ગોરીલ્લાઓ વચ્ચે થયેલા હંગામી શસ્ત્રવિરામના સમયમાં આગળની હરોળમાં એક હોસ્પિટલમાં ફસાયેલા 37 બાળકોને બચાવ્યાં હતાં. રેડ ક્રોસના કાર્યકરોને સાથે લઈને તેમણે યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યો. અને ઉજ્જડ કરાયેલા હોસ્પિટલમાંથી એ નાનાં દર્દીઓને બહાર લઈ આવ્યા.

1980 ના દાયકામાં જ્યારે પૂર્વ યુરોપમાં ખુલ્લાપણાનો વાયરો વાયો તેમણે પહેલા એકવાર તેમને નકારી ચૂકેલા સામ્યવાદી દેશોમાં પણ મિશનરિઝ ઓફ ચેરિટિ ને વિસ્તારવાના પ્રયાસ કર્યા અને ડઝન બંધ પ્રોજેક્ટો પર કામ શરૂ કરી દીધું. ગર્ભપાત અને છૂટાછેડા અંગેના પોતાનાં દૃઢ મંતવ્યો સંદર્ભે થયેલી ટીકા સામે તેઓ અપ્રભાવિત રહ્યાં અને કહ્યું. "કોઈ ભલે ગમે તે કહે, તમારે તેને સ્મિતસહ સ્વીકારવું જોઈએ અને તમારું કામ કર્યા કરવું જોઈએ."

ઇથોપિયાના ભૂખ્યાઓની ચેર્નોબિલ ખાતેના કિરણોત્સર્ગના પીડિતોની અને આર્મેનિયાના ભૂકંપપીડિતોની સહાય કરવા અને તેમની સારસંભાળ લેવા મધર ટેરેસા પ્રવાસ કરતાં રહ્યાં. 1991 માં પહેલીવાર મધર ટેરેસા પોતાના વતન પાછા ફર્યા અને ત્યાં તિરાના, આલ્બેનિયામાં મિશનરિઝ ઓફ ચેરિટિ બ્રધર્સ ખોલ્યું.

વધુમાં, અમુક સ્ત્રોતો તરફથી મળતા દાનના સ્વીકાર કરવા બાબતે પણ ટીકા કરવામાં આવી હતી. હૈતિના નિરંકુશ અને ભ્રષ્ટ ડુવાલિયર પરિવાર પાસેથી મધર ટેરેસાએ દાન સ્વીકાર્યું અને તેમની જાહેરમાં પ્રશંસા પણ કરી હતી. તેમણે કીટિંગ ફાઈવ સ્કેન્ડલ તરીકે જાણીતી કપટી અને ભ્રષ્ટ યોજનામાં સંડોવાયેલા ચાર્લ્સ કીટિંગ પાસેથી પણ 1.4 મિલિયન ડોલર

સ્વીકારતાં હતા. અને એ વ્યક્તિની ધરપકડ પહેલાં અને પછી તેમને ટેકો આપ્યો હતો. લોસ એન્જલસ માટેના નાયબ જિલ્લા એટર્ની પોલ ટર્લીએ મધર ટેરેસાને કીટિંગે જેમને દાનમાં હતાં તે લોકોને, જેમાંના એક "ગરીબ સુથાર" પણ હતા, દાનની આ રકમ ગણતરીમાં લેવાઈ નહીં અને ટર્લીને કોઈ પ્રત્યુત્તર પણ મળ્યો નહીં. મિશનરી ઓફ ચેરિટીની એક ભૂતપૂર્વ સભ્ય, કોલેટ લિવરમોરે પોતાનાં છૂટા પડવાનાં કારણો પોતાનાં પુસ્તક હોપ એન્ડ્યોર્સ: લિવિંગ મધર ટેરેસા, લૂઝિંગ ફેઈથ, એન્ડ સર્ચિંગ ફોર મિનિંગ માં વર્ણવ્યાં છે. એક સારા અને હિંમતવાન વ્યક્તિ હોવા છતાં લિવરમોર જેને મધર ટેરેસાનું "વેદનાનું ધર્મશાસ્ત્ર" કહે છે, તે ક્ષતિપૂર્ણ જણાયું. લિવરમોર કહે છે કે ધર્મનિરપેક્ષ પુસ્તકો અને વર્તમાનપત્રો વાંચવા પર પ્રતિબંધ લાદીને તથા સ્વતંત્ર વિચાર અને સમસ્યાનો ઉકેલ શોધવા કરતાં વધુ આજ્ઞાંકિતા પણ ભાર મૂકીને મિશનરિઝ ઓફ ચેરિટી પોતાની તમામ બહેનોને "બાલિશ" રાખે છે.

વિશ્વ સ્તરે બહુમાન અને આવકાર

ભારતમાં આવકાર

ભારત સરકારે ત્રણ દસકા કરતાં પણ વધુ પહેલાં 1962 માં મધર ટેરેસાને પદ્મશ્રી એનાયત કરીને તેમનું પ્રથમવહેલું બહુમાન કર્યું હતું. એ પછીના દાયકાઓમાં પણ તેમને સતત ભારતીય એવોર્ડ એનાયત થતા રહ્યાં હતા. 1972 માં તેમને આંતરરાષ્ટ્રીય સમજણ માટે જવાહરલાલ નેહરુ એવોર્ડ અને 1980 માં ભારતનું સર્વોચ્ચ નાગરિક બહુમાન, ભારત રત્ન તેમને એનાયત કરવામાં આવ્યાં હતાં.

1992 માં પ્રકાશિત થયેલી, મધર ટેરેસાની અધિકૃત જીવનકથા

એક ભારતીય સરકારી કર્મચારી, નવીન ચાવલા દ્વારા લખવામાં આવી હતી.

મધર ટેરેસા અંગે ભારતીયોના વિચાર એકધારા પ્રશંસાત્મક નહોતા રહ્યા. કલકત્તામાં જન્મેલા અને ઉછરેલા પરંતુ લંડનસ્થિત તેમના ટીકાકાર અરૂપ ચેટરજીએ લખ્યું છે, "તેમના જીવનપર્યંત કદી તેઓ કલકત્તાની નોંધપાત્ર હસ્તી રહ્યાં નથી." પોતાના વતનની નકારાત્મક છબી ચિતરવા માટે પણ ચેટરજી મધર ટેરેસાને દોષી ઠેરવે છે. તેઓ મોટાભાગે હિન્દુ અધિકારોનો વિરોધ કરતાં આવ્યાં હોવાથી ભારતીય રાજકરણમાં તેમની હાજરી અને કામકાજની ઝાટકણીઓ ઊઠ્યા કરતી. ખ્રિસ્તી દલિતોના મુદ્દે ભારતીય જનતા પાર્ટી તેમની સામસામે આવી ગઈ હતી, પરંતુ એ જ પાર્ટીએ તેમની અંતિમવિધિ વખતે પ્રશંસાના શબ્દો સાથે પોતાના પ્રતિનિધિ મોકલ્યા હતા. તો બીજી તરફ તેમના માટે રાજ્યકક્ષાની અંતિમવિધિ મંજૂર કરવાના સરકારના નિર્ણય સામે વિશ્વ હિન્દુ પરિષદે વિરોધ નોંધાવ્યો હતો. "તેમની પહેલી ફરજ ચર્ચ પુરતી હતી અને સામાજિક સેવા તો માત્ર આકસ્મિક હતી." એવું કહીને તેમના સચિવ ગિરિરાજ કિશોરે ભારતી વ્યક્તિઓને "ગુપ્ત ધર્મ દીક્ષા" આપવાના તથા ખ્રિસ્તીઓ તરફ પક્ષપાતી વલણ દાખવ્યાનો આપવાનો આરોપ કર્યો હતો.

સપ્ટેમ્બર 1997 માં તેમની દફનવિધિ પહેલાં મધર ટેરેસાના મૃતદેહને સેન્ટ થોમસ, કલકત્તામાં એક અઠવાડિયા માટે રાખવામાં આવ્યો હતો. તેમણે ભારતના તમામ ધર્મોના ગરીબોની જે સેવા કરી, તેના પ્રત્યેની કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા માટે ભારત સરકારે તેમને રાષ્ટ્રીય કક્ષાની અંતિમ વિધિ બક્ષી હતી.

આધ્યાત્મિક જીવન

તેમનાં કાર્યો અને સિદ્ધિઓનું વિશ્લેષણ કરતાં જ્હોનપોલ બીજાએ પૂછ્યું હતું: "પોતાની જાતને અન્યોની સેવામાં સંપૂર્ણપણે ખૂંપાવી દેવાની શક્તિ અને ખંત મધર ટેરેસા ક્યાંથી મેળવતાં હતાં? તેમને એ શક્તિ અને ખંત પ્રાર્થનામાંથી અને જિસસ ક્રાઇસ્ટના મૂક ચિંતનમાંથી, તેમના પવિત્ર ચહેરામાંથી, તેમના શુદ્ધ હૃદયમાંથી મળતી હતી. અંગત દસ્તાવેજો, પોતાની ધાર્મિક માન્યતાઓ અંગે મધર ટેરેસાને સંશય ઉદ્‌ભવતા હતા. અને આ સંશય લગભગ પચાસેક વર્ષો સુધી, તેમના અંતિમ સમય સુધી ચાલ્યા, તે દરમ્યાન તેમના પોસ્ટ્યુલેટર બ્રાયન કોલોડાઇજિચુકના શબ્દોમાં "તેમને પ્રભુની કોઈ પ્રકારની હાજરી વર્તાઈ ન હતી" ન તો તેમના હૃદયમાં કે ન તો ખ્રિસ્તમાં. મધર ટેરેસાએ પ્રભુનું અસ્તિત્વ હોવા અંગે ગંભીર શંકાઓ અભિવ્યક્ત કરી હતી અને પોતાના આ શ્રદ્ધાના અભાવ બાબતે દુઃખ પણ વ્યક્ત કર્યું હતું.

દરરોજ સવારે બિરાદરીની સભા પછી થેંક્સગિવિંગ દરમ્યાન ચેરિટીની સિસ્ટર્સ સંત ફ્રાન્સિસની શાંતિપ્રાર્થનાનું પઠન કરે છે. સંત ફ્રાન્સિસ ગરીબાઈ, પવિત્રતા, આજ્ઞાંકિતતા અને ખ્રિસ્તી શરણાગતિ પર ભાર મૂકે છે. તેમણે મને પણ પોતાના જીવનનો મોટો ભાગ ગરીબોની સેવા કરવામાં, ખાસ કરીને તે જ્યાં વસતા હતા ત્યાંના રક્તપિત્તીયાઓની સેવા કરવામાં વીતાવ્યાં હતાં.

સ્મારક ઉત્સવ

મધર ટેરેસાના નામે વિવિધ પ્રકારના સ્મારક ઉત્સવો ઉજવાય છે. મધર ટેરેસાની સ્મૃતિમાં સ્મારક સંગ્રહાલયો બનાવવામાં આવ્યા છે, સંરક્ષક તરીકે તેમના નામે વિવિધ ચર્ચો સોંપવામાં આવ્યા છે. અને વિવિધ માળખાઓમાં અને માર્ગ પણ તેમના નામે કરવામાં આવ્યા છે. તેમની જીવનકથાના લેખક નવીન ચાવલા કૃત વિવિધ શ્રદ્ધાંજલિઓ ભારતીય સામાચારપત્રો અને સામાયિકોમાં પ્રકાશિત થઈ હતી.